

Addendum 1

Interview for Research Paper on the formation of the Lutheran Confessional Church of Scandinavia

OBS: De svenska bokstaeverna aer besvaerliga att anvaeanda. Nedan (och ovan) skrivs å som aa, ä som ae och ö som oe.

1. Beraetta om din roll vid LBK:s bildande. Var du med vid naagon formell ceremoni? Var du med om naagot foerberedande arbete?

Ja, jag var med vid konstitutionen i Uppsala sep -74

2. Om ja, vilka andra personer deltog i detta arbete?

Om jag minns rätt så var omkring 20 personer som undertecknade gruddokumentet.

3. Om du svarat nej paa fragorna under 1, beraetta vad du vet om naagon ev. ceremoni och om det arbete som foeregick bildandet.

Egentligen startade det hela med att man bildade en fri församling i Uppsala. Evangelisk luthersk mission (ELM).

4. Beraetta om din kyrkliga hemvist innan LBK:s bildande. Hur kom du i kontakt med LBK/andra kristna som var med om att bilda LBK?

Jag tillhörde Bibeltrogna vänner och var en av deras predikanter. Jag lärde känna David Hedegård genom tidskriften För Biblisk Tro. Han översatte NT till modern svenska och var överhuvudtaget en känd bibeltrogen forskare som ingav förtroende. När han tillsammans med en del andra präster i Svenska kyrkan Per Jonsson, GA Danell etc började tala om kyrkan och Biels lära om kyrkan förstod vi att det var en viktig fråga i NT.

5. Beraetta vad du vet om andra tidiga medlemmars kyrkliga bakgrund. Kom de allra flesta fraan Statskyrkan? Kom naagon/naagra fraan andra sammanhang? Var de aktiva i naagon slags inomkyrklig grupp/foerening?

De tidigaste medlemmarna kom nog mestadels från BV eller BV närstående kretsar från den rosenianska väckelsen. LBS i Västerbotten t ex.

6. Foerutom den Heliga Andes verksamhet, vilka orsaker kan du se till att maenniskor tog steget att oeverge tryggheten i en etablerad kyrka foer ovissheten i ett nybildat samfund?

Dessa människor kände nog ingen trygghet inom Sv kyrkan, utan var fostrade i att vara kritiska och försiktiga i sitt umgänge med Sv kyrkan och deras präster i synnerhet.

7. Varfoer skedde detta just 1974 och inte tidigare eller senare (kyrkopolitiska orsaker, historiska orsaker, teologiska orsaker)?

Det var säkert många som väntat på detta i många år, men ajg tror att Biblicum spelade en viktig roll i att det blev just då. Biblicum hade bjudit in Becker och haft en del kurser om kyrkofrågan och här var Seth Erlandsson en av förgrundsgestalterna tillsammans med Per Jonsson Landskrona och Sten Johansson Uppsala.

8. Varfoer var det inte fler som laemnade de samfund de var missnoejda med och gjorde gemensam sak med er i LBK?

Säkert av den anledningen att man inte förstod hur allvarlig situationen var. Man var uppfödd med en "dålig" kyrka och trodde att det skulle vara så.

9. Vilka var de stoersta problemen med sjaelva bildandet?

Det var nog att få också de "egna" att riktigt vänja sig vid tanken att man var en egen kyrka. Att få alla att förstå vikten av enheten och ha lärosamtal och föra ut undervisningen ibland människor.

10. Vilka var de stoersta svaarigheterna under det foersta aaret/de foersta aaren?

Att kalrgöra för sina närmaste vad den nya situationen innebar av gemenskap av bön och nattvard.

11. Maanga som aer kritiska mot sin kyrka tycks haallas kvar av emotionella skael. Beraetta om hur det kaendes att laemna den kyrka du kanske blev baade doept och konfirmerad i.

För min personliga del var det inte svårt eftersom jag aldrig egentligen var intresserad av statskyrkan. Min andliga hemvist hade jag i BV.

12. Har du naagon kontakt idag med maenniskor som daa verkade intresserade av att goera naagot, men som blev kvar? Om ja, hur resonerar de idag?

Nu är de som då stod mig närmast borta men det finns fortfarande de som tror på en vändning för folkkyrkan.

13. Vad vet du om inomkyrkliga organisationer i Svenska Kyrkan idag? Finns det ett missnoeje med all den falska laeran, och hur motiverar man att man foerblir i gemenskap med de falska laerarna?

Jag tror inte man förstår hur allvarligt det är att umgås med falsk lära. Man menar att man har ingen gemenskap med den falska läran eller lärarna. Med sin protest menar man att man tagit avstånd och ett formellt medlemskap betyder egentligen ingenting. Det finns ju proteströrelser typ Missionsprovinsen, Kyrkliga förbundet etc men de för en ganska tynande tillvaro.

Hälsningar Alvar

Addendum 2

Interview for Research Paper on the formation of the Lutheran Confessional Church of Scandinavia

OBS: De svenska bokstaverna är besvärliga att använda. Nedan (och ovan) skrivs å som aa, ä som ae och ö som oe.

Svar från Seth och Birgitta. *Vi hoppas du har tillgång till grunddokumentet från den 7 sept 1974, underskrivet av de då närvarande från tre församlingar. Det finns också många andra dokument från åren 1970 och framåt, men vi hinner inte nu leta reda på dessa. Du får återkomma om det är vissa dokument du saknar. Så till dina frågor.*

1. Beraätta om din roll vid LBK:s bildande. Var du med vid någon formell ceremoni? Var du med om något förberedande arbete?

Vi börjar med det förberedande arbetet. I Uppsala började vi under senare delen av 1960-talet med bibelstudier under namnet Erevna (efter förebild från professor Hugo Odebergs Erevna i Lund). Vi fann inte stort utrymme för våra bibelstudier och vår tro i svenska kyrkan. En drivande kraft var teol dr David Hedegård. Våra studier kom också in på Bibelns lära om kyrkan och kyrkogemenskap. Det ledde till att vi också ville ha gudstjänster i vår gemenskap. Vi bildade Evangelisk-luthersk mission med egna gudstjänster i förhyrda lokaler. Vi hade inte formellt gått ut ur svenska kyrkan men ordnade gudstjänsterna helt i egen regi utan inblandning av svenska kyrkan 1970-73. I rundbrev nr 2, sept 1973, från Evangelisk-luthersk mission heter det bl.a.:

"Redan hösten 1970 beslöt en grupp kristna i Uppsala att kalla docent Seth Erlandsson att tillsammans med teol dr David Hedegård predika och förvalta sakramenten vid söndagliga gudstjänster. Samtliga i denna grupp fann det omöjligt att fortsätta att besöka de övriga gudstjänsterna i Uppsala, då i regel falsk lära förkunnades eller tolererades. Särskilt svårt upplevdes det, när de präster som ändå ville hålla sig till Bibeln, samtidigt tog upp kollekt till uppenbart obibliska ändamål och deltog i gudstjänster tillsammans med uppenbara villolärare..... De evangelisk-lutherska högmässor, som hölls i Uppsala 1970-71 fick vara till mycket stor välsingelse. Vi fick lyssna till Guds rena och klara ord söndag efter söndag, vilket tidigare varit omöjligt. Efter gudstjänsternas slut brukade doktor Hedegård under kyrkkaffet leda ett katekessamtal vilket var mycket uppskattat..... Efterhand stod det allt klarare för gruppen i Uppsala, att troheten mot Bibeln och beaktelsen krävde en mera radikal brytning med Svenska kyrkan, vilken blott till namnet kan sägas vara evangelisk-luthersk.....(Efter ett långt citat ur beaktelseskrifterna följer följande:) Enligt ovanstående bibliska undervisning, bekräftad i de evangelisk-lutherska beaktelseskrifterna, har nu S:t Matteus' församling i Uppsala kallat sin förste präst teol kand Sten Johansson, och denna kallelse kommer högtidligen att bekräftas genom ordinationen eller prästvigningen, som äger rum söndagen den 2:e september kl 10.00 i den lokal, Medborgarskolan, S:t Larsgatan 4, som församlingen tillsvidare disponerar för sina söndagliga gudstjänster."

Samtidigt arbetade Per Jonsson i Landskrona för en fri luthersk kyrka och publicerade argument för en sådan och mot ett kvarstannande i svenska kyrkan. Men det skulle dröja innan han själv lämnade sin kyrkoadjunktur i statskyrkan och bildade en egen fri luthersk församling.

1972 blev ett viktigt år. På hösten gästades Biblicum av professor Becker. Vid föreläsningarna i Umeå på hösten markerade Becker varför han ännu ej kunde ha kyrkogemenskap med oss. Vi var ju inte helt fria från unionism. Vår separation var selektiv. Nu började en och en av oss att också formellt lämna svenska kyrkan. För Seth var situationen extra känslig. Han var ju föreståndare för Biblicum och kontakterna med de konservativa inom svenska kyrkan var viktig. Biblicums styrelse var enig om svenska kyrkans stora avfall och men flera av ledamöterna ville låta talet om separation stanna vid ord och inte övergå i handling. För Seth blev det till sist omöjligt att stanna kvar i statskyrkan (om än endast formellt). Bibelstudiet gjorde fortsatt unionism omöjlig och enligt Biblicums stadgar och de löften ledamöterna givit till Biblicum skulle Bibelns och den lutherska beaktelsesens lära gå före allt annat. I april 1973 lämnade Seth svenska kyrkan och Evangelisk-luthersk mission övergick till att bli S:t Matteus församling i Uppsala. Vår församling fick medlemmar inte bara i Uppsala utan också i Norrköping, Skellefteå och Öjebyn, snart också en medlem på Åland. På hösten vigdes Sten Johansson till vår präst under närvaro av George Orvick och Juel Madson från ELS. Vi arbetade på att medlemmarna i Norrland kunde bilda en egen församling, och så blev det några år senare.

Sommaren 1974 vistades vår familj en månad i Markaryd och hade under den tiden många bibelstudier, vilka ledde fram till att flera i främst Yxenhult och Traryd lämnade svenska kyrkan och vi kunde bilda S:t Johannes församling i Yxenhult. Seth prästvigde Arne och Alvar, datum minns vi inte just nu (fråga Alvar eller kolla med dokument). Vi arbetade också på att Per skulle avsluta sin mellanställning och bilda församling, Vår Frälsares församling. När detta hade skett var vi tre församlingar och kunde ni kalla till konferens i Uppsala för bildande av Lutherska bekännelsekyrkan. Detta skedde vid en högtidlig ceremoni i en enkel hyrd lokal, där S:t Matteus vid denna tid hade sina gudstjänster. Datum: 7 september 1974. Läs igenom namnlistan under grunddokumentet. Om du behöver hjälp med att identifiera grundarna, kan vi stå till tjänst.

Från en pressrelease kan följande citeras: "Ett nytt kyrkosamfund konstituerade lördagen den 7 september i Uppsala, med namnet Lutherska bekännelsekyrkan i Sverige. Denna kyrka består av tre församlingar med sammanlagt ca 65 medlemmar, vilka har lämnat svenska statskyrkan på grund av det stora avfall från den bibliska läran och bekännelsen som där råder. I motsats till andra bibeltrogna grupper har den lutherska bekännelsekyrkan funnit det strida mot Bibeln att stå kvar i en kyrka som inom sig accepterar obibliska läror..... Vid sammankomsten i Uppsala var ett trettiotal representanter för bekännelsekyrkan från Piteå i norr till Landskrona i söder samlade. Vid den högtidlig ceremoni undertecknades bekännelsekyrkans grunddokument..... Lutherska bekännelsekyrkan i Sverige står i nära kontakt med andra bekännelseetrogna kyrkor utomlands. Sålunda hade den evangelisk-lutherska Wisconsinssynoden i USA sänt en representant till Uppsala, som framförde välgångsönsknningar från den lutherska systerkyrkan."

Några år senare skedde avknoppningar. Matteus medlemmar i Norrland bildade dels S:t Jakobs församling i Öjebyn, dels S:t Andreas församling i Ursviken/Skellefteå. Ljungbyborna, med Gunnarsönerna i spetsen, som sökt sig till Yxenhultförsamlingen, bildade S:t Markus församling i Ljungby. Ingemar Furberg kom också att lämna statskyrkan och var med om bildandet av Heliga Trefaldighets församling i Göteborg. Lars Engquist lämnade också sin kyrkoherdetjänst i Råneå och bildade S:t Petri församling i Råneå.

2. Om ja, vilka andra personer deltog i detta arbete?

Sten Johansson var aktiv i arbetet i Uppsala tillsammans med Seth och de båda gjorde också en teologisk resa till Tyskland, som fick betydelse för WELS brytning med SELK, eftersom vi kunde dokumentera bibelkritikens inbrytning i SELK. Per Jonsson var också en drivande kraft och David Hedegård, som dog hösten 1971, blev helt på det klara med att en fri luthersk bekännelsekyrka måste bildas. G A Danell däremot, som i artiklar förespråkade en separation från statskyrkan och försvarat vår separation i Uppsala under namnet Evangelisk-Luthersk Mission, kom att svänga när vi gick från ord till handling. Han blev vår motståndare och lämnade Biblicum tillsammans med sina två vänner Hector och Franck.

Beckers stora betydelse måste också understrykas och våren 1973 fick vi också goda råd av WELS missionssekr Edgar Hoenecke, som då besökte oss i Uppsala. Hoenecke var med när Seth postade sin utträdesskrivelse.

3. Om du svarat nej på frågorna under 1, berätta vad du vet om någon ev. ceremoni och om det arbete som föregick bildandet.

Det kan också nämnas att Biblicums många kurser och föreläsningar på många håll i Sverige och Norge fick avgörande betydelse för bekännelsekyrkans framväxt. Kurser och föreläsningar i Norge ledde så småningom till bildandet av Avaldsnes lutherska församling, och ur denna församling avknoppades senare S:t Lukas i Stavanger. Pastor blev Ole Brandal, som hade kommit till Biblicums kurser i Umeå och som sedan inbjöd oss till att hålla kurser i Norge. Vid denna tid var Egil en ung student vid Stavangers Missionshögskola. Han kom senare till Biblicum i Uppsala för studier och kunde efter Ole Brandals död ta över hela ansvaret för Bekännelsekyrkans norgeavdelning.

4. Beraetta om din kyrkliga hemvist innan LBK:s bildande. Hur kom du i kontakt med LBK/andra kristna som var med om att bilda LBK?

Genom Biblicumarbetet kom vi i kontakt med människor som ville vara bibeltrogna, gammalkyrkliga i svenska kyrkan och lågkyrkliga inom Bibeltrogna Vänner. Seth var också uppväxt inom Bibeltrogna Vänner. Under studietiden i Uppsala kom Seth också i kontakt med konservativa högkyrkliga och vi åkte båda på möten som ordnades av Kyrklig Samling kring Bibel och Bekännelse.

5. Beraetta vad du vet om andra tidiga medlemmars kyrkliga bakgrund. Kom de allra flesta fraan Statskyrkan? Kom naagon/naagra fraan andra sammanhang? Var de aktiva i naagon slags inomkyrklig grupp/foerening?

De flesta kom från konservativa grupper inom svenska kyrkan, sådana som nämnts under punkt 4 ovan. Men t ex Stefan Sjökvist, nu kyrkoherde i S:t Paulus, Stockholm/Uppsala, som kom till Bekännelsekyrkan långt senare, kom från fribaptisterna, om jag inte minns fel.

6. Foerutom den Heliga Andes verksamhet, vilka orsaker kan du se till att maenniskor tog steget att oeverge tryggheten i en etablerad kyrka foer ovissheten i ett nybildat samfund?

Guds ords klara undervisning, framförd genom föreläsningar, kurser, predikningar och ett stort antal skrifter.

7. Varfoer skedde detta just 1974 och inte tidigare eller senare (kyrkopolitiska orsaker, historiska orsaker, teologiska orsaker)?

Undervisningen från slutet av 1960-talet behövde tid att verka och Beckers besök fr o m 1972 blev en påskyndande faktor.

8. Varfoer var det inte fler som laemnade de samfund de var missnoejda med och gjorde gemensam sak med er i LBK?

Traditionen i Sverige är stark att man ska stå kvar i sin kyrka och kämpa. Selektiv separation har blivit praxis och för de lågkyrkliga, t ex Bibeltrogna Vänner, har Rosenius uppfattning betytt mycket, nämligen att man fortsätter att verka inom kyrkan men med viss frihet och viss separation för att kunna komplettera den falska förkunnelsen med en god förkunnelse. Liknande tankar framfördes i Norge genom t ex Ludvig Hope: "I kirken men inte under kirken" blev slagordet. Man bildade kompletterande missionsorganisationer inom statskyrkans ram som ett bibeltroget komplement.

Det hade nästan blivit ett levandssätt att kritisera sin kyrka, att leva under protest. Lämnade man statskyrkan, kunde man inte fortsätta att leva av kritik och under protest. Dessutom verkar steget från ord till handling vara alltför stort för många.

9. Vilka var de stoersta problemen med sjaelva bildandet?

Svårt att säga. Våra små församlingar kunde inte avlöna prästerna i någon större utsträckning. Spänningarna mellan dem som gick med i bekännelsekyrkan och dem som stannade kvar i statskyrkan kunde bli stora och svåra. Särskilt om familjer och nära vänner splittrades.

10. Vilka var de stoersta svaarigheterna under det foersta aaret/de foersta aaren?

Motstånd, förtal, desinformation, litenhet. Kanske var det svårast för barnen och ungdomarna, när de blev nästan ensamma och inte kunde delta i kompisarnas kyrkliga aktiviteter.

11. Maanga som aer kritiska mot sin kyrka tycks ha allas kvar av emotionella skael. Beraetta om hur det kaendes att laemna den kyrka du kanske blev baade doept och konfirmerad i.

För oss var det underbart att ha en bibeltrogen gemenskap, om än liten. En avfallen kyrka hade på oss inte längre någon dragningskraft. Vi sörjde bara över att det nu blev svårt att nå dem inom statskyrkan som stannade kvar fastän de ville lyssna till biblisk undervisning.

12. Har du naagon kontakt idag med maenniskor som daa verkade intresserade av att goera naagot, men som blev kvar? Om ja, hur resonerar de idag?

Vi har ganska många kontakter. Det verkar som om de skulle kunna bli med oss, om de bara fick behålla sin gamla gemenskap samtidigt, alltså fick praktisera någon form av selektiv kyrkogemenskap. De tycker att vi borde samarbeta mera med konservativa kristna inom statskyrkan. De tycker vi är för strikta när det gäller gudstjänstgemenskap och bönegemenskap.

13. Vad vet du om inomkyrkliga organisationer i Svenska Kyrkan idag? Finns det ett missnoeje med all den falska laeran, och hur motiverar man att man foerblir i gemenskap med de falska laerarna?

Man arbetar på flera håll för en separation utan att helt bryta med svenska kyrkan. Man vill behålla kyrkobyggnader och prästlöner men ändå slippa falska biskopar och lärare som styresmän över sig. Eftersom svenska kyrkan idag vägrar att prästviga kvinnoprästmoståndare, planerar man för att ordna med egna prästvigningar, men då kräver man inte först fria församlingar som kallar utan tillgång till någon villig biskop som kan tänkas viga dem som de ordinarie biskoparna vägrar viga, för tjänst inom en kompletterande "Missionsprovins" inom svenska kyrkan.

I all hast några försök till svar.

Hälsningar från Seth och Birgitta

Stort tack foer att ni tog er tid att svara pa mina fraagor. Jag oenskar er Guds rika vaelsignelse, och hoppas att vi ses snart.

Guds frid oenskar,
Peter

Vid 25 – års minnet av Lutherska Bekännelsekyrkans bildande.
Föredrag i Laxsjön juli 1999.

Kära vänner och systrar och bröder i LBK och systerkyrkor.

En munk ska få inleda detta föredrag. Året är 1521, den 18 april. Platsen är riksdagshuset i Worms, de mäktigaste männen i landet är samlade för att få en förklaring av den enkle och fattige munken, som satt igång en rörelse bland folket som ifrågasatte den kyrkliga makten och den påvliga stolen.

Det var inte endast det världsliga etablissemanget utan också en tusenårig tradition som ställdes emot honom. Kvällen innan, den 17 april hade han begärt betänketid tills idag, den 18:e. Nu skulle svar lämnas.

Tänk er: det är tyst i salen nu är det avgörande ögonblicket här. Den bannlyste munken som står här, har fått ordet: "...några hövliga fraserOm jag icke med vittnesbörd ur den Heliga Skrift eller andra klara grunder blir överbevisad om villfarelse – jag accepterar inte påvarnas och konciliernas auktoritet, ty de har ofta motsagt varandra – är mitt samvete fångat i Guds Ord. Jag kan icke och vill icke ta tillbaka något, ty handla mot sitt samvete är varken säkert eller rådligt. Gud hjälpe mig Amen."

Vi kanske till och med kan förstå den reaktion som nu sprider sig i salen, säkert många medlidsamma leenden, hånande skratt och föraktfulla tillmälen.

Skilsmässan från den romerska katolska kyrkan var definitiv. Alla förstår att det är munken Martin Luther vi talar om. Det är hans namn som följer vår kyrka, inte därför att den är grundad på honom, inte heller på någon annan människa utan på den princip som han här för fram, skriftprincipen. Dvs den principen som har Skriften, Bibeln som den enda norm regel och rättesnöre för sin läroframställning. Jag kan inte se att det är förmätet att säga, att egentligen föddes LBK i det ögonblicket. Hans namn har alltsedan dess förknippats med den kyrka som hållit fast vid allt det som Herren sagt i sitt Ord.

Detta föredrag kommer att koncentreras på det som föregick och som ledde fram till att LBK bildades. Den **7 sep 1974** kommer att vara inskriven i svensk kyrkohistoria som den dag då en fri kyrka bildades, det var nämligen den dagen då det som kallas "grunddokumentet" undertecknades i Uppsala. Detta dokument bekänner sig till Skriften som Guds ofelbara Ord och de Lutherska Bekännelseskifterna som ett korrekt återgivande av den bibliska läran. Detta föredrag kommer också att vara färgat av den personliga upptäckten av den bibliska läran om kyrkan och hennes uppgift.

Bakgrund: Den rosenianska väckelsen på 1800-talet hade en viktig princip nämligen tron på Bibeln som Guds ofelbara och auktoritativa ord. Det var Skriften och den allena som skulle avgöra trosinnehållet. Rosenius själv talade ofta om att det var Skriften som skulle avgöra svaret på den andliga frågan. I denna tradition fostrades generationer av predikanter i att förkunna "skriftprincipen".

Problemet var egentligen att detta skedde i ett land som inte hade religionsfrihet.

"Statskyrkosystemet" utgjorde ett hinder att ta steget fullt ut för bildandet av en fri kyrka.

Inom detta system var den geografiska belägenheten avgörande för vilken församling man tillhörde. Den andliga föda som serverades var den som statens kyrka erbjöd och den fick man nöja sig med.

Ända fram till 1953 var det alltså i princip omöjligt att utträda ur statskyrkan för en svensk medborgare. Å andra sidan kanske viljan inte heller var den rätta när det gällde att lämna en kyrka som övergett sin bekännelse. Sen är det klart att den kyrka som med sina biskopar

godkände BK:s betänkande 1970 är väsens skild från den kyrka där Rosenius försvarade medlemskapet. Fast nog är det mycket anmärkningsvärt att en man som Rosenius försvarade medlemskapet i statskyrkan i striden med de sk norrländska separatisterna.

För många människor i vårt land, liksom för undertecknad, var Rosenius en stor auktoritet när det gällde den andliga undervisningen. Därför var det mycket smärtsamt att göra upptäckten att han försvarade statskyrkan och det systemet i sina råd till de troende i Norrland som ställde sig frågande till den sk *separatismen*. För oss som från barndomen lärt oss läsa och förstå Rosenius och hans undervisning framstod det först otänkbart att han skulle tagit fel i en så viktig fråga.

Det ligger utanför detta föredrags ram att ta upp frågan om Rosenius' inställning och det motsägelsefulla i hans ställningstagande i kyrkofrågan. Här hänvisas till skriften "**Rosenius och kyrkofrågan**" som S. Erlandsson skrev i samband med kyrkostriden.

En fråga som är omöjlig att besvara, är vilken betydelse hade Rosenius' ställningstagande för den kyrkliga utvecklingen i vårt land!? Att den blivit annorlunda är utom allt tvivel.

Smärtsamt att bryta med en tradition som växt sig stark i människors medvetande.

Ibland talar man om den dogmhistoriska utvecklingen inom kyrkan. Varje människa har väl egentligen inom sig en dogmhistorisk utveckling. Om jag idag skulle hålla samma predikan som jag höll för trettio år sedan skulle ni nog bli förskräckta. Men samtidigt som det varit en födslovända inför detta med kyrkobilddandet har det varit oerhört lärorikt. Det är inte lätt att bryta upp från ett sammanhang där man vuxit in – det måste vi alltid räkna med.

Att jag idag får stå inför er alla är först och främst ett bevis på hur Gud har lett mitt liv och bevarat mig i tron. Att ni alla har haft tålmod med mig och troget lyssnat till det som jag velat förmedla, det som jag själv tagit emot.

(Jag gör här en parentes och tar en liten stund i anspråk för något som jag burit på sedan några år tillbaka. Detta är ett lämpligt tillfälle att personligen framföra den tacksamhetens och glädjens känsla som jag känt i många känt och vill uttrycka offentligt.

Jag tackar er i pastoralkonferenserna som undervisat och gett mig så mycket av allt gott under svåra tider av bekymmer och sorg då gemenskapen satts på stora prov, då satan gjort allt som står i hans makt för att få oss oeniga.

Min tacksamhet sträcker sig också till dem som idag inte kan vara med oss därför att Herren har kallat dem hem till sin himmel.

Jag tackar min mor, som från barndomen gav mig en gedigen undervisning, som med sitt liv visade mig förlåtelsens underbara tillflykt.

Jag tackar Biblicum och dess ledamöter för allt jag fått av undervisning och hjälp. Det var faktiskt där jag fick ta mina första steg in i teologins värld.

Jag vill tacka er mina församlingar som jag fått tjäna, S:t Johannes numera ELBK, som gav mig min första kallelse, S:t Jakobs och S:t Markus församlingar, för tålmod och omtanke.)

Tjugofem år är en lång period i en människas liv, men i den kristna kyrkan är det en försvinnande kort period. Kyrkan fanns där, bestående av de troende på Kristus. Det var endast en yttre organisation som bildades för ett organiserat samarbete. Nu är vi där, tjugofem efter det att vi tog steget till bildandet av en fri luthersk kyrka i Sverige och som senare kom att ha församlingar också i Norge och Finland. Vid bildandet hette den "Lutherska Bekännelsekyrkan i Sverige" men ändrade senare sitt namn till endast Lutherska Bekännelsekyrkan. LBK.

En lång väg fram till det slutliga steget.

Ja det hade funnits strömningar i vårt land som visat vägen kan man säga. Den omnämnda separatismen, i Norrland på 1800 talet, var en sådan, sen kan man väl också säga att det alltid funnits människor som insett faran av en fallen kyrka och som troget förmanat till att återvända till Skriften och bekännelsen. De missionsorganisationer som finns är bevis för det. De var alltså inte eniga med statskyrkan, men man förblev inom kyrkoorganisationen av juridiska och praktiska skäl. Det togs också privata initiativ, man bildade nattvardsföreningar i synnerhet i södra Sverige, vad man saknade var kanske den teologiska kompetensen.

Ifrån min egen horisont måste jag nämna Axel B Svensson, David Hedegård och Gustav Adolf Danell, som sådana personer som skrivit och talat till människor om dessa frågor. Ett stort antal lekmanna -predikanter som gjort ett stort intryck på mig personligen inte minst genom sitt personliga engagemang och helgade liv. Det är sådana människor vars namn är alldeles för betydelsefulla för att endast glömmas bort. De måste i något sammanhang omnämnas och lyftas fram i någon skrift.

Några skrifter som jag inte kan lämna utan omnämnande är: Nya Väktaren, För Biblisk Tro, en annan kyrklig tidning som kom att betyda en del för min egen omprövning av kyrkofrågan var Kyrka och Folk.

I denna tidning medverkade en kyrkoadjunkt från Landskrona, **Per Jonsson** som sedan kom att spela en stor roll i Bekännelsekyrkan. En rad artiklar om statskyrkans avfall från sin bekännelse och å andra sidan en positiv framställning om hur det kunde vara om kyrkan stod fri i förhållande till staten. Citat ur Luthers skrifter och från Bekännelseskrifterna gjorde att vi började fundera och diskutera i våra olika sammanslutningar

PJ skriver sin berömda artikel ”*Bröder vad ska vi göra?*” där han ställer denna fråga på sin spets om vad är att göra i den uppkomna situationen. För sin egen del visste han nog men ville med sin artikel ställa människor inför ett personligt ställningstagande.

Personligen är jag ganska övertygad att det alldeles avgörande *ögonblicket* för den kyrkliga utvecklingen i vårt land kom genom boken: ”**Bibelsyn och Bibelbruk**” 1970, som var en rapport från den bibelkommission biskopsmötet tillsatt för att utreda frågan om Bibeln och dess ursprung. I den boken tog man definitivt avstånd ifrån all tilltro till Skriftens auktoritet och tog ställning för den historisk-kritiska metodens resultat.

Den boken väckte förstas en del debatt, men det var nog Biblicums skrift: ”**Det står skrivet**” 1971, som var ett svar på den förstnämnda, som gjorde det största intrycket på oss som följde debatten. Författarna var tre av Biblicums ledamöter vid detta tillfälle: S Erlandsson, G Danell och D Hedegård (dog samma år) . Först när jag fick den boken i min hand förstod jag egentligen på riktigt allvaret av vad som höll på att ske.

Naturligtvis väckte Biblicum en hel del debatt med sin skrift men förunderligt nog tystades den ner. Trots allt var det en hel del människor som förstod allvaret i förnekelsen.

Ett citat som jag måste få ta fram i detta sammanhang är prof B. Albrektson, Åbo. Som var BK:s talesman och som inte drog sig för att ta till storsläggan mot sina motståndare. I SPT nr 18, 1970 bemötte han kritiken mot BK:s betänkande och angrep då domprosten och Biblicum ledamoten G A Danell som deltog i den ovan nämnda skriften ”**Det står skrivet**” Albrektson säger: om Danell ” i sina bibelartiklar i fundamentalistisk anda sannerligen inte visar någon större respekt för vetenskaplig inställning.” Han beklagar också ”Kyrklig samling” som ”tyst accepterar vilka ynkliga resonemang som helst ända ned till dr Hedegårds bibelterrorism.” (Ur FBT nr 5 1970) Nämnas kan att något år senare lämnade Albrektson ämbetet med

motiveringen att han inte längre trodde på den kristna religionen, så ett visst mått av ärlighet måste ju tillmätas honom.

Det fanns de som gick åt andra hållet.

Inom EFS t ex där det pågått en debatt om "bibelsynen" i och med att boken "**EFS på sjuttioalet**" kom ut med sin bibelkritiska inställning. EFS hade för övrigt en medlem med i bibelkommissionen, Torsten Nilsson därmed hade den organisationen accepterat den bibelkritiska linjen fullt ut. Nu stod emellertid klart för oss att de krafter som tidigare stått för en mera restriktiv hållning till bibelkritiken, nu mer och mer tvingats till tystnad. De som opponerade var ju så få. I detta sammanhang var det ju alldeles naturligt att kyrkofrågan förknippades med bibelsynen.

Tilläggs bör att samma år 1971 utkom en annan bok som också måste tillmätas ett del av betydelsen för utvecklingen av den kyrkliga debatten. Boken: "**Ditt ord är sanning**" en festskrift till D Hedegård som gavs ut till hans 80 – årsdag, då hade han redan lämnat denna jorden för flyttning till det eviga hemmet. Denna bok har en rad artiklar i skilda ämnen och av olika författare som med en mun bekänner sig till Bibelns ofelbarhet och utgör på så vis ett kraftigt vittnesbörd mot bibelkommissionens otrosdokument.

Vändpunkten.

1972 får vi här i Sverige besök av prof. **Siegbert Becker**. Det är vid detta tillfälle väldigt mycket folk som lyssnar till honom. Han gör en resa och besöker flera ställen i vårt land från norr till söder. Hans undervisning om kyrkan och kyrkotillhörighet väcker debatt, men kanske allra mest hans föredrag i ämnet: "Rättfärdiggörelsen", förvånansvärt många sk lutheraner och rosenianer kommer att ta avstånd från hans framställning av den läran. De som kunde instämma med honom i den frågan kunde inte acceptera hans lära om kyrkotillhörighet. Hans föredrag sammanfattades i boken: "**Skriften och saligheten**"

Vi är nu framme vid 1973 och boken: "**Luthersk Bekännelsekyrka**" kommer ut. Fyra författare kan man säga deltar i den diskussion som där förs. Det är pastor Per Jonsson, en teol kand i Uppsala Sten Johansson (numera Rydh), professor Siegbert Becker USA som gjort sig känd i Sverige genom sin medverkan i den ovan nämnda föredragsserien och ett par små skrifter vid denna tid. Det som för mig personligen väckte mest uppmärksamhet i den skriften var publicerandet av Axel B Svenssons artikel från 1911, som tog upp frågan om bildandet av en fri kyrka. Nu 1973 var Axel Svensson avliden sedan några tillbaka men hans artikel kom mycket lägligt. Axel B Svensson hade skrivit sin artikel i en stridsituation i likhet med den i vilken vi befann oss vid detta tillfälle. Han kom med anledning av den striden att bilda en ny lekmanmarörelse **Bibeltrogna Vänner**, som spelat en icke obetydlig roll i svensk kyrkohistoria. Denna organisation har försvarat Bibelns ofelbarhet och har det inskrivet i sitt grunddokument. Redan vid sitt årsmöte 1970 gjorde BV ett uttalande, som sändes till biskopsmötet avseende BK:s betänkande (Bibelsyn och bibelbruk)varur vi citerar: "Vi konstaterar att kommissionens arbete blivit ett arbete i den bibelkritik, som framkommit sedan slutet av 1800-talet. Den har i stort bekräftat den historisk-kritiska forskningens resultat. Vi är av den uppfattningen, att betänkandet är ett sådant otrosdokument, på vilket Jesu egna ord kan tillämpas: "Emedan jag talar sanning tron I mig icke". Därför tar vi på det bestämdaste avstånd från den framförda bibelsynen, som står i strid med Bibeln själv..."

Man kanske kunde väntat sig någon mer konkret åtgärd från det missionsällskap som kallade sig Bibeltroget, i samband med detta konstaterande. Mycket skrevs och sades i detta sammanhang men det är inte alltid ord och handling följs åt. Bibeltrogna vänner kom att ta kraftigt avstånd från tanken på en fri luthersk kyrka.

Detta år, 1973, ägde en annan händelse rum som kom att påverka situationen till en del. PJ kom genom sitt agerande i den sk "kyrkofrågan" att få ett allt mindre inflytande i "Kyrka och Folk" tyvärr kom den tidningen att inta en alltmer vänlig inställning till statskyrkan och frågar fortfarande, ofta i sina artiklar än idag: "Var är svenska kyrkan på väg?" För PJ blev situationen ohållbar det gjorde att han på ett radikalt sätt tog saken i egna händer och gav ut en egen tidning: "Lutherskt Sändebrev". I mer än tio år framåt kom detta sändebrev att vara den Luth Bekännelsekyrkans mer eller mindre officiella organ.

Redan i nummer 1 av den tidningen tog han upp kampen mot de katoliserande tendenser som fanns inom statskyrkan. På den allra första sidan finns en artikel med utropstecken efter rubriken: "Tillbaka till Rom!" Redan i det numret finns hans avskedspredikan till den kyrka han så troget tjänat men som så svikit sin bekännelse, och i vilken han finner det omöjligt att kvarstå. Det var uppbyggligt att läsa hans avskedspredikan som finns i samma nummer. Det är en påskpredikan, texten är Rom 4:25 vi citerar avslutningen av den predikan: "...Men lika kraftigt vill jag betyga, och det gäller var och en, ingen undantagen: Dina synder, o människa, är förlåtna i Jesu död. Du kan nonchalera den sanningen till din egen olycka. Men den Helige Ande bjuder dig idag kärleksfullt och inträngande att tro det, att tro att du är rättfärdig i Jesus. Hur du än går till rätta med dig själv, så kommer du ändå aldrig att hos dig själv finna något bevis, att du är rättfärdig och salig. Beviset finns utom dig själv, i påskens evangelium, som betygar: Jesus Kristus är uppstånden för vår rättfärdiggörelses skull. Amen."

Ett mycket starkt vittnesbörd som visar, att det var inte bitterhet eller hat eller besvikelse över uteblivet avancemang som gjorde att han lämnade utan en samvetets övertygelse i likhet med munken i inledningen till vårt föredrag.

Vad som förvånade oss så många gånger under denna tid var den aggressiva inställning vi mötte hos många av våra förra vänner. Aggressiva inställning just för att vi tog det dramatiska steget ut ur statskyrkans grepp. Tidigare var det en del av vardagen att kritisera och komma med angrepp på kyrkan och hennes prästerskap. Men att förstärka vittnesbördet till den grad att man lämnade henne det fälldes dock ej. Annars måste man väl säga att det föll sig ganska naturligt att göra det, som en slutlig åtgärd, men det var för starkt. Detta gjorde att de som annars varit ganska högröstade och tagit stora ord i munnen, nu tonade ner sin kritik en smula. Vi var t ex några stycken predikanter som författade en skrivelse till BV:s styrelse och undertecknade med våra namnteckningar men flera tog tillbaka sina namn när man väl förstod vad det innebar av kostnad för den enskilde.

Fråga: Var kostnaden för hög? Eller vad var det som gjorde att de allra flesta tog avstånd ifrån tanken på att lämna den kyrka som nu så grovt vänt sig bort från sin Herre?

Jag talar nu om de människor med vilka det gick att föra ett samtal om den bibliska, ortodoxa läran.

Redan i Nr 1-74 av Lutherskt Sändebrev vänder sig Per Jonsson mot Kyrka och folks med anledning av ett biskopsbrev vilket nu redaktören mer eller mindre kunde tänka sig att försvara bara för att inte komma på samma linje som PJ.

I NR 7-74 meddelar han nyheten att en Luth bekännelsekyrka bildats.

Tre församlingar slöt sig samman det var S:t Matteus' i Uppsala, denna församling var resultatet av en verksamhet som pågått under några år och kallade sig Evangelisk Luthersk mission ELM. Det var Vår Frälsares församling i Landskrona vars pastor PJ också blev den nybildade kyrkans ordförande och förblev så fram till 1987. Det var också S:t Johannes ev. luth församling i Yxenhult, som bildats under sommaren. Det var människor från Piteå i norr till Landskrona i söder som nu tog det definitiva steget till bildandet av en fri luthersk

bekännelsekyrka. Det var i Uppsala den 7 och 8 sep 1974. Då undertecknades det sk grunddokumentet som fortfarande ligger till grund för den gemensamma bekännelsen.

Av denna historien har vi lärt oss något viktigt, fr a vilken makt traditionen har och vilken fara det är, när man inte lär sig att kritiskt granska det som förs fram i tal och skrift. Men styrkan hos den församlade menigheten den 7 sep 74 var att det var inte kyrkopolitik som avgjorde steget, det var den orubbliga tilltron till Guds Ord och de Luth bekännelseskrifternas korrekta återgivande av den lutherska läran. Vi har lärt oss att inte förlita oss på människor. De som gjorde kraftiga och höga uttalanden i början tystnade snart när man förstod vad det innebar. Men känslan var underbar när vi reste hem från Uppsala den gängen, nu kunde vi tillsammans arbeta för den rena och oförfalskade läran det rena evangeliet i vårt land.

Framtiden: Ja, tjugofem år har gått. Det är många människor som under den tiden fått lämna detta livet för det saliga mål som är varje Guds barns framtidshopp. Vår historia är kantad av många och ibland mycket smärtsamma händelser, men också av många helt underbara erfarenheter som vi inte vill vara utan. I Norge bildades snart en kyrka som delade vår tr, likaså i Finland. Vi fick nya kontakter och fick möta människor som delade vår tro från andra delar av världen. Vi har sett prov på den oerhörda kraften i den kristna syskonkärleken. Sådant som vi inte hade en aning om tidigare. Låt oss ta lärdom av historien. Låt oss var och en tänka efter; vad kan jag göra för min kyrka? ”Istället för att kritisera kyrkan, klaga över att så lite blir gjort, fråga dig vad kan jag göra?? Vad kan göra för att bidra till kyrkans fortlevnad och tillväxt. Vad kan jag göra för mina trossyskon, för mina vänner och nära, kamrater och släktingar?? Arbetsuppgifterna är många, arbetarna är färre.

Ett större engagemang efterlyses. Ett större intresse och mer av personlig insats behövs. Då kan luth Bekännelsekyrkans historia om tjugofem år komma att te sig som framgångsrik och i tillväxt. Jag vill sluta med ett citat ur den Heliga Skrift: ”Tänk på era ledare, som har predikat Guds Ord för er. Se hur de slutade sin levnad, och följ deras tro. Jesus Kristus är densamme igår och idag och i evighet.” (Heb 13:7,8.)

Stiftelsen Biblicum – historik över åren 1968 – 1986

av Seth Erlandsson

Förord

Syftet med denna historik har varit att så objektivt som möjligt skildra Biblicums tillkomst och utveckling fram till 1986. Jag har försökt skriva dokumentärt och undvika egna slutsatser och kommentarer. Jag tackar Stiftelsen Biblicums ordförande Alvar Svensson och övriga styrelseledamöter för uppdraget och för att jag beretts tillfälle att ta del av protokoll och annat källmaterial på den nya, fina institutionen i Ljungby. Det är min förhoppning att denna historik skall inspirera till fortsatt arbete för biblisk tro och forskning.

*Biblicum, Ljungby den 18 september 2000
Seth Erlandsson*

Den 8 oktober 1968 hölls ett historiskt sammanträde i Domprostgården i Växjö. En plan att bilda en stiftelse "för befrämjande av bibelforskning och bibelkunskap" blev förverkligad. Närvarande vid sammanträdet var domprost G A Danell, Växjö, teol dr David Hedegård, Uppsala, läroverksadjunkt Sune Svensson, Uppsala, pastor Torsten Josephsson, Södertälje och pastor Ingvar Hector, Gamla Hjelmseyd.

Målsättningen för den tilltänkta stiftelsen genomgicks punkt för punkt i anslutning till en promemoria som utarbetats av Hedegård (§ 2, bilaga 1). Hedegård hade föreslagit följande mål:

En institution som meddelar bibelkunskap på olika nivåer och till olika kategorier av människor, i första hand till teologie studerande, lärare och lärarkandidater, ungdomsledare, söndagsskollärare etc. När institutionen är fullt utbyggd, bör den ha egen byggnad med rikhaltigt teologiskt bibliotek.

Ett förslag till stadgar förelåg också vid sammanträdet (bilaga 3) och en stiftelseurkund utarbetades och godkändes (bilaga 2).

Stadgarna inleds på följande sätt:

Stadgar för Stiftelsen Biblicum, institution för bibelstudium och bibelundervisning, stiftad genom stiftelseurkund av den 8 oktober 1968. § 1. Biblicum har till uppgift att bedriva bibelforskning och att meddela bibelkunskap till olika kategorier av människor, i första hand till teologie studerande, lärare och lärarkandidater, ungdomsledare, söndagsskollärare etc. Institutionen skall också anordna studiekurser för präster.

I § 2 räknas de sju stiftarna upp, förutom de fem närvarande också lektor Ingemar Franck, Skara och kyrkoherde Lars Engquist, Råneå. De båda sistnämnda tillställdes också protokoll, stadgar och stiftelseurkund för godkännande. Beslöts att undertecknarna av stiftelseurkunden också skulle utgöra stiftelsens första styrelse. Styrelsen konstituerades sig med G A Danell som ordförande och David Hedegård som vice ordförande. Beslöts också att "då vakanser uppstår, skall styrelsen komplettera sig själv" (§ 2) och att varje styrelseledamot årligen skall bekräfta "att han håller fast vid den i stiftelseurkunden fastställda trosgrundvalen" (§ 3).

Vidare: "Om styrelseledamot, trots att han fått ordförandens kallelse, inte infinner sig till tre på varandra följande sammanträden, skall det anses att han automatiskt avgått ur styrelsen. Om styrelseledamot uppenbarligen avvikit från stiftelsens trosgrundval, äger styrelsen att utesluta honom" (§ 3).

Stiftelsens trosgrundval lyder enligt stiftelseurkunden: "Biblicum skall bygga sin verksamhet på Bibeln som Guds inspirerade, alltigenom tillförlitliga ord och på Svenska kyrkans bekännelse." Uttrycket "Svenska kyrkans bekännelse" avser "Svenska kyrkans bekännelseskriter", namnet på Konkordieboken i svensk översättning. Stiftelseurkunden och Stiftelsen Biblicums stadgar vill sålunda mycket kraftfullt skapa garantier för att stiftelsen och dess styrelseledamöter inte i framtiden glider bort från Bibeln och den lutherska bekännelsen. Exemplet är ju många på institutioner som en gång varit bibeltrogna och sedan glidit till att bli alltmer liberalteologiska.

Bakgrund

Innan vi går vidare och tar del av den fortsatta historien, bör något sägas om Biblicums förhistoria eller bakgrund. David Hedegård hade länge sett vilka förödande verkningar bibelkritiken hade. Människor tappade förtroende för Bibeln och därmed blev inte människor uppbyggda av Bibelns livsviktiga undervisning. I en folder om Stiftelsen Biblicum som utkom i januari 1970 och som Hedegård hade gjort förarbetet till, tecknas Biblicums bakgrund på följande sätt:

Biblicums bakgrund är den nuvarande teologiska och andliga situationen i vårt land. Bibelkunskapen har på ett katastrofalt sätt gått tillbaka, även bland aktiva kyrkomedlemmar. Därtill kommer, att bibelsynen och bibelundervisningen både i kyrka och skola i hög grad präglas av den liberala teologins relativism och skepticism. Ingen bok torde ha utsatts för en så intensiv kritik som den Heliga Skrift. I vida kretsar – även inom kyrkor och samfund – har tvivlet på Bibelns trovärdighet slagit rot. Allt detta – både den bristande kunskapen och utbredda misstron beträffande Bibeln – är en dödlig fara för all sann kristendom, eftersom Bibeln är den enda källan till rätt kunskap om Gud och frälsningen, liksom den är det enda rättesnöret för kristen tro och kristet liv. Bibelkunskap och bibeltro är på väg att försvinna hos vårt folk. Några tecken till förändring kan inte förväntas vare sig i skola, samhälle eller vid våra universitet. De teologiska fakulteterna är statliga och deras inriktning alltjämt präglad av en liberalteologisk inställning. Den vetenskapligt högstående konservativa forskning, som faktiskt finns, kan inte komma till tals i dessa sammanhang.

Hedegård var en handlingens man som snabbt ville göra något åt situationen. Alltsedan 1930-talet hade han verkat för bibeltrogen teologisk litteratur och undervisning och var mycket produktiv. Han klagade inte bara över dåliga läroböcker utan satte i gång och skrev själv en hel rad. Han klagade inte bara på dåliga bibelöversättningar utan gjorde en egen översättning av Nya testamentet etc. Han insåg hur förödande det var att den liberala teologin fått nära nog monopol på produktionen av teologiska läroböcker och kurser. Genom förbundet "För biblisk tro" och dess tidskrift med samma namn deltog han ivrigt i kampen för biblisk tro.

Till skillnad från Hedegård, som hade verkat i olika frikyrkliga sammanhang och hade en lågkyrklig bakgrund, var G A Danell kyrkligt förankrad. Men också Danell insåg och påtalade ofta hur förödande bibelkritiken var för sann kristendom. Som domprost i Svenska kyrkan stod han i en protestsituation mot dess läroupplösning och avfall från biblisk-luthersk tro och fick därigenom en ledande ställning bland olika kyrkliga grupper som också motsatte sig den liberala teologin. Dit hörde olika gammalkyrkliga grupper och även många högkyrkliga. Han

kom också att få förtroendet av Axel B Svenssons son Sune Svensson att bli redaktör för Nya Vaktaren, en tidning som förknippades med den lågkyrkliga lekmannarörelsen Bibeltrogna Vänner men som nådde långt utanför dess kretsar. Både Danell och Hedegård var teologie doktorer i exegetik och kände därför väl till den historisk-kritiska bibelforskningen och dess konsekvenser.

Den direkt utlösande orsaken till Biblicums tillkomst har Danell skrivit om i sin tidning Nya Vaktaren 3/69 under rubriken "Hur och varför Biblicum kom till". Danell hade deltagit i en diskussion i Uppsala över ämnet "Har Bibeln alltid rätt?" Vid den diskussionen framförde ledande representanter för den teologiska fakulteten i Uppsala "att Bibeln icke hade rätt i sina historiska uppgifter", "att dess gudsbild var falsk", "att icke heller den nytestamentliga etiken höll måttet inför det moderna samhällets krav", att Bibeln "var full av felaktigheter och motsägelser, att profetiorna inte gått i uppfyllelse" etc.

Hemkommen skrev jag till David Hedegård och relaterade det hela. Samt sade: Nu måste vi göra någonting. Liberalismen är ingalunda död utan frodas lika starkt som någonsin. Våra blivande präster blir ensidigt informerade. De får aldrig höra den andra parten, som försvarar Bibelns trovärdighet och auktoritet. Vi måste bilda ett bibelinstitut . . . Det visade sig, att David Hedegård sedan länge närt alldeles samma tankar (s 36).

Danell förde också i denna artikel på tal tanken på "en fri bekännelsekyrka. En menighetsfakultet, som förser en mer och mer sekulariserad kyrka och en alltmer politiserad kyrkoledning med bekännelsetrogna präster – det blir bara en halvmesyra."

I den promemoria som Hedegård hade skrivit inför sammanträdet den 8 oktober 1968 står det: "Det måste från början göras klart, att institutionen inte representerar någon särskild kyrklig riktning och att de som medarbetar här tillhör olika riktningar – hög-, gammal- och lågkyrkliga – som har det gemensamt, att de vill hålla obrottsligt fast vid Bibel och Bekännelse." I linje med detta utvalde Danell och Hedegård i tur och ordning de personer som jämte dem skulle bli Stiftelsen Biblicums stiftare. Danell föreslog sin nära vän Ingvar Hector, som förestod den högkyrkliga Hjelmseridsstiftelsen. Hedegård föreslog Lars Engquist, som han hade fått företroende för när han bodde i Mjölby där Engquist verkade innan han blev kyrkoherde i Råneå. Danell föreslog Sune Svensson, som betydde en länk både till skolans värld och till Bibeltrogna Vänner. Hedegård föreslog Torsten Josephsson som var generalsekreterare för SESG, en rörelse som Hedegård då hoppades mycket på när det gällde bibeltrogen verksamhet bland studenter och gymnasister. Slutligen enades man om Ingemar Franck, som efter sin disputation i praktisk teologi blev gymnasielektor och som var förankrad i den västsvenska, gammalkyrkliga väckelsen.

Det bör påpekas vilken drivande roll Hedegård intog när det gällde att snabbt förverkliga en bibelinstitution. Han var som sagt en handlingens man som inte kunde acceptera att vackra planer stannade vid bara ord. Snabbt kom Hedegård med en rad konkreta förslag, som han skrev ner i ovan nämnda promemoria, bl a följande:

- Institutionen bör ha en heltidsanställd föreståndare, som är åtminstone licentiat i exegetik och har pedagogisk förmåga och erfarenhet.
- Man bör börja med att anordna kortare kurser, kanske på olika ställen i landet, men när skolan blir fullt utbyggd, bör den säkert ha en längre kurs, förslagsvis två terminer, och vid sidan av den kortare kurser. Kanske man också kan anordna sommarkurser. (Det är betecknande för den ivrige pedagogen Hedegård att han här skriver "skolan" i stället för "institutionen". Han ville få till stånd rikligt med bibelundervisning.) Jämte muntlig

undervisning bör man också meddela korrespondensundervisning i bibelkunskap, även den en undervisning på olika nivåer.

- Behovet av god bibellitteratur i vårt land är skriande. Här bör vår institution kunna göra en insats, i första hand genom en skriftserie som på ett populärt sätt behandlar brännande bibelfrågor.
- Institutionen bör ha en periodisk publikation. Tidskriften *För Biblisk Tro* borde kunna fylla den uppgiften. Det kan tas för givet att en stor del av dess läsekrets från början kommer att bilda ett underlag för institutionen.

1969

Den 30/6 – 12/7 arrangerade Stiftelsen Biblicum sin första bibelkurs. Den hölls på Hjelmserydsstiftelsen och bland föreläsarna kan nämnas G A Danell, Hugo Odeberg, David Hedegård, Seth Erlandsson, Lars Engquist, Tryggve Kronholm.

Den 4 juli 1969 sammanträdde Biblicums styrelse på Hjelmserydsstiftelsen med samtliga ledamöter närvarande. § 3 lyder: "Professorn Hugo Odeberg, Lund, valdes enhälligt till förste hedersledamot i Biblicum." Odeberg tillhörde inte Biblicums grundare. Men han har betytt mycket för det som är ytterst angeläget för Biblicum, ett studium av Bibeln så att säga inifrån, på Bibelns egna villkor. Hans många nedtecknade föredrag och skrifter och inte minst böckerna "Skriftens studium, inspiration och auktoritet" och "Kristus och Skriften" har varit till ovärderlig hjälp för många. Odeberg betydde också mycket för David Hedegård personligen och för hans möjlighet att kunna doktorera vid Lunds universitet.

Vid detta sammanträde fattade Stiftelsen Biblicum också följande beslut: "Styrelsen beslöt att till studierektor i Biblicum kalla Teol. Licentiaten, VDM, Seth Erlandsson från den 1 juli 1970." Erlandsson hade i flera år haft nära kontakter med Hedegård och i samband med föredrag och överläggningar om Bibeln också blivit bekant med Danell och andra styrelseledamöter.

Vid sammanträdet den 29 september 1969 i Växjö var samtliga ledamöter närvarande utom Franck. Det mest anmärkningsvärda vid detta sammanträde var följande: "Generalsekreteraren Torsten Josephsson avsåg sig på grund av bristande tid sitt uppdrag som styrelseledamot i Biblicum. Styrelsen godkände avsägelsen" (§ 3). Bakom denna avgång, som alltså skedde inom ett år efter Biblicums grundande, låg en uppblössad debatt om Bibelns tillförlitlighet. Det kan vara på sin plats att kort beröra den.

I Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens tidning *Budbäraren* nr 50, 1968, skrev direktör Olof Enggård, som var medlem i EFS' styrelse, en artikel med rubriken "Kan vi lita på Bibeln?" I denna artikel vänder sig Enggård energiskt mot vad han kallar "den nya bibelsynen". Han varnar för den syn på Bibeln som i stället för att åberopa sig på Bibelns självvittnesbörd tar sin tillflykt till "den historiskt-kritiska forskningen". Enggård betecknar denna bibelsyn som "glidande, full av skuggor och halvsanningar". Bakgrunden till Enggårds artikel var ett föredrag som föreståndaren för EFS' Teologiska Institut Torsten Nilsson hade hållit inför EFS' styrelse och som nu förelåg i stencilerat skick. Torsten Nilsson hade kommit till en ny syn på Bibeln och ville att denna nya syn öppet skulle accepteras inom EFS och läggas till grund för dess predikant- och missionsutbildning.

Engård tog kontakt med David Hedegård och lät honom få del av Torsten Nilssons föredrag. Han ville få Hedegårds omdöme om det. Därmed drogs Hedegård in i en längre debatt om bibelsynen inom EFS. I För Biblisk Tro nr 4, 1969, s 175-187, visade Hedegård vilket allvarligt hot mot klassisk bibeltro Nilssons ståndpunkt var. Hedegård krävde att EFS' styrelse klart skulle avvisa Nilssons nya "bibelsyn". Hans artikel bär rubriken "Vart går Evangeliska Försterlands-Stiftelsen?", och underrubriken lyder: "En uppgörelse med Torsten Nilssons nya 'bibelsyn'."

Med anledning av Torsten Nilssons bibelsyn och den debatt som fördes krävde Stiftelsen Biblicum att dess ledamot Torsten Josephsson klart och entydigt bekände sig till Stiftelsen Biblicums trosgrundval och tog avstånd från Torsten Nilssons bibelsyn. Men Josephssons engagemang inom EFS och det närstående SESG gjorde det svårt för honom att i klartext ta avstånd från Torsten Nilsson. Därmed blev det omöjligt för honom att kvarstå i ledningen för Stiftelsen Biblicum.

Vid sitt sammanträde på Hjelmserysdstiftelsen den 3 december 1969 fattade Stiftelsen Biblicum följande beslut med anledning av vakansen i styrelsen: "Till Generalsekreteraren Torsten Josephssons efterträdare i styrelsen valdes Kyrkoadjunkten Per Jonsson, Landskrona" (§ 2).

Vid detta sammanträde beslöts också bl a att en kortare Biblicumkurs skulle hållas i Hjelmseryd den 22-29 juni 1970 och en längre i Växjö den 3-17 augusti 1970. Till den längre kursen skulle Odeberg, Danell, Hedegård, Erlandsson, Kronholm samt Stig Olof Fernström från Ryttylä, Finland inbjudas (§ 14). Ett PM med förslag till båda kursernas innehåll förelåg från Hedegård.

Till detta sammanträde hade David Hedegård också utarbetat ett "PM om långtidsplaneringen". I detta föreslog Hedegård bl a

tre kurser per år: en höst- och en vårkurs på vardera 3 - 4 månader samt en sommarkurs på exempelvis sex veckor. . . Kurserna bör självfallet omfatta allmän bibelkunskap, inledningsvetenskap, översikt över den bibliska historien, med huvudvikt på Jesu liv och gärning, urkristendomen samt studium av centrala bibeltexter och av Bibelns grundsanningar (bibelteologi). Självfallet bör man också arbeta med Bibelns grundspråk. Inte så att man meddelar någon elementär undervisning i dem men så att de som förut sysslat med dessa språk får tillfälle att fördjupa sina kunskaper. I undervisningen bör all möjlig hänsyn tas till den litteratur som används vid de teologiska fakulteterna. Mycket viktigt blir att man hänvisar till bibeltrogen litteratur. Ett rikhaltigt bibliotek med framför allt sådan litteratur måste finnas i Biblicum.

Biblicum, som för sin verksamhet var helt beroende av frivilliga gåvor, beslöt vid sitt sammanträde den 3/12 att kassören (vid denna tid gymnasieekonomen Jussi Brodd) månadsvis skulle översända "listor över inlutna bidrag till redaktörerna för Nya Väktaren respektive För Biblisk Tro" (§ 4).

1970

Under 1970 blev frågan om Biblicums lokalisering alltmer aktuell i och med att Seth Erlandsson fr o m juni (inte som tidigare sagts juli) skulle börja sin heltidstjänst som Biblicums studierektor eller föreståndare. § 12 från protokollet vid styrelsesammanträdet den 17 februari 1970 lyder:

Tills vidare centreras Biblicums arbete med avseende på Seth Erlandsson till dennes bostad i Gamla Uppsala. Erlandsson utarbetar undervisningsmaterial och håller föredrag på olika platser.

Eventuellt skulle Hjelmserydsstiftelsen kunna upplåta provisoriska lokaler i ett planerat nybygge, varvid det vore möjligt för Biblicum att i viss mån inträda som intressent, eventuellt under en övergångstid.

Stiftelsen tar som bönämne problemet med lokaliseringen samtidigt som frågan presenteras i För Biblisk Tro och Nya Väktaren med vädjan om förslag till lösning.

Erlandsson gavs befogenhet att i samråd med David Hedegård inköpa vetenskaplig litteratur som erfordras för Biblicums verksamhet.

Vid sammanträdet den 17/2 beslöts också att adjungera Erlandsson till Biblicums styrelse (§ 13) och att med tacksamhet ta emot "erbjudandet från styrelsen för Förbundet för biblisk tro att enligt förordnande övertaga tidskriften För Biblisk Tro" (§ 15).

Angående verksamhetens lokalisering beslöts vid sammanträde den 26/6 att "studierektorns arbetsrum och Biblicums bibliotek tills vidare skulle förläggas till studierektorns bostad, varför de nuvarande hyresgästerna i övervåningen borde uppsägas från årsskiftet, så att Biblicum kan disponera övervåningen från och med 1971 för bibliotek, arbetsrum och ev. bostad åt arbetssekreteraren" (teol kand Anna Christina Alvin) (§ 6).

Enligt § 12 från sammanträde den 7/8 "underströks vikten av att studierektorn får möjlighet att utnyttja det förnämliga biblioteket i Tyndale House i Cambridge för utarbetandet av god bibeltrogen litteratur. Beslöts att studierektorn om möjligt vistas vid Tyndale House redan 15/1 - 15/2 1971 för utarbetande av en bok om 1 Mos 1-11."

Vid Biblicumsammanträde i Gamla Hjelmseryd den 16/11 diskuterades Biblicums svar på biskopsmötets bibelkommissions betänkande "Bibelsyn och bibelbruk". "Något definitivt namn på boken framkom inte, men som ett tänkvärt förslag noterades DET STÅR SKRIVET! med underrubriken 'Biblicum svarar biskopsmötets bibelkommission'" (§ 1).

Diskuterades också kommande Biblicum-kurser: "Fastställda kurser: 17-23 juni 1971 i Gamla Hjelmseryd för max 25 deltagare. Den 9-15 aug 1971 i Umeå, den 15 aug i formen av en stor kyrkodag i Taveljö. Planerade kurser: 8-10 jan 1971 i Uppsala. Den 22-24 jan i Lund. Den 13-15 mars i Skellefteå. Omkring den 18-24 aug i Uppsala. Den 24-26 sept riksmöte i Växjö. Den 27-29 nov 1971 stormöte i Uppsala."

På grund av det stora avfallet från Guds ord diskuterades mer och mer också frågan om en rätt gudstjänstgemenskap. § 5 från sammanträdet den 16/11 1970 kommer in på den frågan:

Informerade pastor Hilding Egeståhl om problem med S:t Ansgar. Informerade teol stud Lars Taawo, dr Hedegård och dr Erlandsson om det andliga läget i Uppsala och om den gudstjänstgemenskap som kommit till stånd genom att en lokal förhryts för evangelisk-luthersk gudstjänst. Uttalade styrelsen sitt fulla stöd för denna gemenskap.

Att frågan om en gudstjänstgemenskap fristående från Svenska kyrkans ordinarie verksamhet var känslig, framgår av att § 5 senare delvis omarbetades och fick följande lydelse:

Informerade pastor Hilding Egeståhl om problemen med S:t Ansgar: dess styrelse, målsättning och gudstjänstliv. Informerade i egenskap av huvudman delegationen teol stud L Taawo, dr Hedegård och dr Erlandsson om den evangelisk-lutherska gudstjänstgemenskap, som vuxit fram i Uppsala. Uttalade styrelsens närvarande ledamöter sitt fulla stöd för denna gemenskap, ehuru stiftelsen Biblicum som sådan icke är huvudman för densamma utan nu som förut en institution för bibelforskning och bibelundervisning. (Icke närvarande ledamöter var Sune Svensson och Ingemar Franck.)

I Biblicums protokollspärm finns alltså två justerade versioner av denna uppenbart känsliga § 5, dels en ursprunglig och dels en reviderad och slutgiltig version. Båda har justerats av ordföranden, G A Danell.

I För Biblisk Tro nr 1, 1970, citerade Hedegård ett långt stycke ur en artikel av Danell, publicerad i Nya Väktaren nr 11, 1969. Där argumenterar Danell kraftigt för en fri bekännelsekyrka och skriver bl a:

Min syn på Kyrklig Samling har alltid varit att dess främsta uppgift är att förbereda en sådan fri bekännelsekyrka. Alla har inte delat den uppfattningen. Men det förefaller som om på grund av den allt snabbare utvecklingen mot andligt förfall och politrukisering av kyrkoorganisationen allt fler börjar längta efter en fri bekännelsekyrka. Våra möten på riks- och stiftplanet med den starka och djupa gemenskapen i gudstjänstliv och i tro ger oss alla en försmak av en fri kyrka, där vi kan fira gudstjänst i anda och sanning, där gudstjänsten är de troendes mässa, inte de likgiltiga kyrkomedlemmarnas söndagsstämningstunder. . .

Det blir mer och mer så, att vi måste dra oss undan den officiella kyrkliga verksamheten på stifts- och kontraktplanet. . . Stiftscheferna och deras medhjälpare får sköta sig själva. Vi kan inte ha någon gudstjänstgemenskap med dem som förfalskar Guds ord och förändrar de heliga apostoliska ordningarna. Vi ska inte ha någon del med dem (Rom 16:17, 2 Tess 3:6, Tit 1:16, 3:10, 2 Tim 3:5). Vi inbjuder dem inte till våra dagar och möten. Vi deltar inte i deras arrangemang. . .

I detta sammanhang får stiftelsen Biblicum en oanad betydelse. För att kunna fostra bekännelseetrogna präster behöver vi en bekännelseetrogen prästutbildning. De statliga fakulteterna är alltid mer eller mindre impregnerade med liberal teologi, som tar musten ur de kristnas liv. Man skulle önska att Lutherstiftelsen en gång kunde samgå med oss i dessa strävanden.

Som kommentar till Danells artikel skriver Hedegård: "En fri bekännelsekyrka är utan minsta tvekan nödvändig, om någon sann kristendom skall kunna bevaras i vårt land." Hedegård avslutar sin kommentar med orden: "Man kan bara fråga sig hur en fri bekännelsekyrka skall kunna komma till stånd. Detta är ännu fördolt, men Herren Gud skall ge sin ledning som svar på enträgen bön." Att frågan om en rätt gudstjänstgemenskap är oundviklig för dem som tar Bibeln på allvar men samtidigt innehåller sprängstoff, skulle för Biblicums styrelses del komma att visa sig mot slutet av 1972 och början av 1973 (se nedan).

Tidskriften För Biblisk Tro blev alltmer ett språkrör för Biblicums verksamhet. I numren från 1970 finns mycket information om och material från Biblicumanknytna personer. I nr 4, 1970, s 192, skriver Hedegård: "Redan i fjol hade Biblicums styrelse kallat dåvarande teol lic, nuvarande teol dr Seth Erlandsson till föreståndare för den bibelforskning och bibelundervisning som Biblicum skall bedriva. Han har till Styrelsens glädje accepterat denna kallelse och har redan inträtt i sin tjänst." I nr 5, 1970, s 203-205, publiceras en artikel från styrelsen för Stiftelsen Biblicum under rubriken "Vad vill Biblicum?" Där står bl a:

Det är väl känt vad Stiftelsen Biblicum är och vad den vill – den är en institution för bibelforskning och bibelundervisning, och det säregna med denna institution är, att den bygger på Bibeln som Guds inspirerade, alltigenom tillförlitliga ord. Den intar alltså en helt annan ställning till Bibeln än den som är gängse vid de allra flesta teologiska läroanstalter i vår tid. Där är det regeln att man behandlar Bibeln som en mer eller mindre bristfällig, rent mänsklig bok. Därför tolkar man Bibelns självvittnesbörd om Guds direkta och övernaturliga uppenbarelse i ord och handling som mänskliga försök att ge uttryck åt en religiös tro och utesluter i regel möjligheten av att Gud faktiskt har talat och handlat så som texterna själva vittnar. Följden av en sådan ställning till Bibeln blir, att den kristna trons grundsanningar ifrågasätts eller förnekas.

. . . För att kunna bedriva bibelforskning behöver man ett rikhaltigt bibliotek. På olika språk, framför allt på engelska, finns en omfattande bibeltrogen litteratur på vetenskaplig nivå. De böckerna finns i regel inte

i våra svenska universitetsbibliotek. Därför har Biblicum beslutat att skapa ett forskningsbibliotek, som i första hand består av sådan litteratur. En del viktigare böcker har redan anskaffats, men det är bara en ringa början.

Sedan juni 1970 har Biblicum heltidsanställt teol dr Seth Erlandsson. I maj detta år disputerade han med stor framgång på en viktig avhandling om texter i Jesajas bok. Vi gläder oss mycket över att han antagit kallelsen som Biblicums föreståndare och vi önskar honom rik välsignelse i denna ansvarsfulla gärning. Han kommer att leda studiearbetet inom Biblicum men skall också ägna en avsevärd del av sin tid åt forskning. De böcker, som blir resultatet av hans forskning, skall publiceras i Biblicums regi. De kommer att behandla väsentliga bibliska problem. Han kommer också att hålla kortare kurser samt föredrag på skilda håll i landet. Tills vidare är Biblicums expedition förlagd till föreståndarens bostad.

För Biblicums framtida arbete är det viktigt att ha förbindelser med liknande institutioner i andra länder. Därför har Biblicums ordförande, domprost Danell, på Biblicums uppdrag under våren 1970 gjort en studieresa i Tyskland och Schweiz, och dr Erlandsson har likaså på Biblicums uppdrag gjort en liknande studieresa till England. Genom båda dessa resor har många viktiga kontakter skapats med bibeltrogna teologer och med läroanstalter som har ett liknande syfte som Biblicum.

Var och en som älskar Guds Ord måste inse, att Biblicum har en oerhört angelägen uppgift i denna avfallets tid. Vi har också fått bevis på att många förstått detta. Vi är mycket tacksamma för de gåvor som influtit till vårt arbete. För hela vårt arbete är vi beroende av frivilliga gåvor.

För att förbereda tidskriften För Biblisk Tros övergång till ett organ för Biblicum, meddelade Hedegård under "Redaktionellt" i nr 6, 1970: "Beträffande Tidskriftens redaktion sker från och med detta häfte den förändringen att teol dr Seth Erlandsson inträder som fast medarbetare. Han kommer att i varje häfte i regel publicera en artikel i något ämne" (s 241). Hedegård ville försäkra sig om att tidskriften skulle fullfölja det som var hans hjärteangelägenhet. Kanske kände han redan nu hur krafterna började avta och att han snart måste lägga ner vandringsstaven. Men vem trodde att han inom mindre än ett år skulle gå ur tiden?

1971

"Den 3 oktober på Mikaelidagens morgon kallades David Hedegård hem till sin Frälsare och Saliggörare. En stor Herrens stridsman hade fullbordat sitt lopp. Följaktligen fick inte David Hedegård möjlighet att redigera också det sista häftet av tidskriftens trettiofemte årgång." Så inleder Erlandsson nr 5, 1971, av För Biblisk Tro. Han fortsätter:

Skulle nu tidningen upphöra att utkomma? Nej, det var David Hedegårds innerliga önskan att tidskriften och arbetet för biblisk tro inte skulle upphöra i och med hans död. Han hade själv sört för en fortsättning.

I början av september stod det klart för David Hedegård att tiden var inne för den redaktionella förändring som han tidigare förberett. Ett nådeår som fast medarbetare hade givits mig. Nu ville han att vi i För Biblisk Tro nr 5/71 skulle meddela läsarna att han på grund av sjukdom nödgats avsäga sig redaktörskapet för tidningen. Han hoppades kunna fortsätta som fast medarbetare och jag skulle bli redaktör och ansvarig utgivare. Vidare önskade han att när nu Biblicums föreståndare blev redaktör för tidningen skulle den fr o m årsskiftet byta namn till *Biblicum – tidskrift för biblisk tro och forskning* och äganderätten skulle övergå till Stiftelsen Biblicum.

Mera om David Hedegårds sista dagar på sjukhuset och olika personers minnesord om honom står att läsa i För Biblisk Tro nr 5, 1971, s 193ff.

Den 15 november beslöt Förbundet för Biblisk Tro "att i enlighet med förre redaktören och ansvarige utgivaren teol dr David Hedegårds tidigare framförda önskan utse docent Seth Erlandsson till redaktör och ansvarig utgivare av För Biblisk Tro fr o m nr 5/71. Vidare

beslöts ”att i enlighet med dr David Hedegårds sista önskan äganderätten till tidskriften För Biblisk Tro med dess tillgångar och skulder skulle övergå till Stiftelsen Biblicum fr o m 1 januari 1972”. Tidskriften meddelade också i nr 5, 1971, att ”fru Brita Hedegård har lovat att i enlighet med sin makes önskan fortsätta sitt arbete som tidningens kassör och sköta expeditionen” (s 195).

Stiftelsen Biblicum beslöt vid sitt sammanträde den 29 november att tacksamt mottaga äganderätten till För Biblisk Tro fr o m årskiftet och i enlighet med David Hedegårds önskan ändra namnet till ”Biblicum – tidskrift för biblisk tro och forskning” med Seth Erlandsson som redaktör och ansvarig utgivare (§ 73 och 74).

1971 hände mycket som blev av avgörande betydelse för Biblicums fortsatta utveckling. Låt oss nu se hur arbetet med Biblicum steg för steg utvecklades under 1971. Den 15 mars beslöt styrelsen att Seth Erlandsson under maj månad skulle forska vid Tyndale House i Cambridge (§ 5). I Erlandssons rapport från sin vistelse i Cambridge (se bilaga 1 till protokollet från den 22/6 1971) framgår att denna tid betydde mycket för viktiga kontakter med framstående bibelforskare, för uppbyggnaden av Biblicums bibliotek och för insamlande av material som kunde läggas till grund för kommande Biblicumskrifter.

”Frågan om en fastighet för Biblicum i Uppsala” aktualiserades ytterligare genom att Förbundet för Biblisk Tro överlämnade 5 000 kronor till Biblicum ”som en grundplåt för en fastighet i Uppsala” (§ 6 den 15/3). ”Frågan hade dessutom blivit akut genom det ständigt svällande biblioteket och behovet av större föreläsningsslokaler” (§ 7 den 15/3).

Vid sammanträden den 17 och 22 juni diskuterades Biblicums arbetsprogram och fastighetsfrågan i anslutning till ett PM av föreståndaren (§ 7, bilaga 2). I detta PM stod bl a:

Biblioteket är nödvändigt som verkstad och operationsbas för seminarier och författande av studiematerial och kursböcker, för forskning. Biblioteket blir Biblicums hjärta, ty Biblicum måste svara för ett kvalificerat studium av Skriften, som resulterar i en rad värdefulla böcker på olika nivåer. Biblicum måste också kunna presentera verkliga forskningsresultat, som även andra bibelforskare måste ta på allvar. Detta är också nödvändigt för att Biblicum så småningom på allvar skall kunna göra anspråk på att ge akademisk undervisning av hög internationell standard och göra en verklig inbrytning på undervisningens område.

. . . Den olyckliga utvecklingen inom bibelskolor och bibelinstitut tror jag framför allt beror på, att samtliga bibelskolor och bibelinstitut *saknar en egen god bibelforskning*. Därför har de blivit beroende av de forskningsresultat och den litteratur, som framsprungit genom en historisk-kritisk bibelforskning. Biblicum får ej gå samma väg.

Den 29 november 1971 skulle David Hedegård ha fyllt 80 år. Därför hade Biblicum under Erlandssons ledning arbetat fram en festskrift till honom med bidrag från en rad framstående teologer. Vid sammanträde fem dagar efter Hedegårds död beslöts att denna festskrift skulle utges postumt som en minnesskrift och överlämnas till Brita Hedegård vid en enkel högtidlighet den 29 november. Minnesskriften fick namnet ”Ditt Ord är Sanning – en handbok om Bibeln tillägnad David Hedegård”.

Förutom vakansen i styrelsen efter David Hedegård uppstod ytterligare en vakans i styrelsen den 16 oktober. § 35 från sammanträdet i Växjö denna dag lyder: ”Ledamoten, adjunkt Sune Svensson hade skriftligen meddelat att han på grund av bristande tid ej kunde åtaga sig förnyat mandat i Stiftelsen. Stiftelsen beviljar Sune Svensson entledigande från uppdraget att

vara ledamot i Stiftelsen Biblicum och beslutar framföra sitt varma tack för hans hängivna arbete för Biblicum.”

Vid samma sammanträde förelåg en skrivelse från Ingvar Hector, daterad den 14 oktober 1971, där han först meddelar att han ”med Guds hjälp helt håller fast vid den i stiftelseurkunden fastställda trosgrundvalen”. Sedan framhåller han att stiftelsens styrelse ”bör kunna fungera som något av en fakultet för teologiska studier på vetenskaplig nivå”. Därför bör det vara så ”att tillräckligt många av styrelsens medlemmar är teologiskt-vetenskapligt, särskilt exegetiskt kvalificerade”, och därför är tiden nu inne ”att reorganisera styrelsen. Så vitt mig är bekant, avgår Sune Svensson ur styrelsen. Min ålder och svårigheten att räkna till för mer än Hjelmserysdstiftelsen gör att även jag vill ställa min plats till förfogande.” § 36 från styrelsesammanträdet den 16/10, som informerar om Ingvar Hectors skrivelse, avslutas med orden: ”Enligt Stiftelsens enhälliga önskemål återtager Ingvar Hector sin avsägelse.”

Hur blev det då med vakanserna efter David Hedegård och Sune Svensson? § 37 från den 16/10 lyder: ”Till ledamot och vice ordförande i Stiftelsen Biblicum efter David Hedegård väljes Seth Erlandsson som inför de närvarande bekänner att han vill hålla fast vid den i stiftelseurkunden fastställda trosgrundvalen.” Nästa paragraf lyder: ”Valet av ledamot efter avgångne ledamoten Sune Svensson skall förberedas av AU.”

Frågan om placeringen av Biblicum och lämplig fastighet diskuterades också vid sammanträdet den 16/10. ”Efter ingående diskussion om fastighetsplanerna, under vilken det klarnat att Biblicum bör ha sitt säte i Uppsala”, beslöts ”att tills vidare inrikta ansträngningarna på att förverkliga endast ett forskningsinstitut och icke en kursgård, samt att till kommande sammanträde noggrant utreda förutsättningar och möjligheter för att bygga ut fastigheten Regins väg 5 i Uppsala till forskningsinstitution” (§ 52).

Fastighetsfrågan tog ett stort steg framåt vid sammanträdet den 29/11 1971 enligt § 63:

Informerar Föreståndaren om fastighetsfrågan och redovisar följande två erbjudanden som framkommit:

- a. Uppsala stad vill försälja en tomt på Kapellgärdet. Tomten omfattar 7200 kvadratmeter, omgiven av grönområde. Köpeskillingen är 40 kr per kvadratmeter eller 288 000 kronor.
- b. Fastigheten Kåbo 38:5, spec. enligt bilaga, försäljes till ett pris av 425 000 kronor av bankdirektör Gustaf Reuterskiöld. Efter besök och noggrann syn av fastigheten uppdrager sammanträdet åt Seth Erlandsson att låta byggnadsfirman Gottfrid Lindgren göra en opartisk utredning av fastighetens beskaffenhet och kondition samt att värdera densamma och föreslå lämpliga om- och tillbyggnadsprojekt. Seth Erlandsson skall jämväl föra preliminära förhandlingar med säljaren och dennes ombud fastighetsmäklaren Arnold Eek samt utreda finansieringen av ett eventuellt köp. Då denna fastighet bedömes ha ett synnerligen förmåligt läge och motsvarar just det behov som föreligger för Biblicum samt dessutom ger goda möjligheter till framtida utbyggnad, beslutar sammanträdet påskynda ärendet och återigen sammanträda så snart utredningarna är slutförda.

Vid sammanträdet den 13/12 1971 kunde styrelsen gå till beslut i fastighetsfrågan.

§ 81. Informerar Föreståndaren om verkställd utredning av fastighetsfrågan. De förda förhandlingarna hade lett till, att Biblicum nu erbjudits köpa fastigheten Kåbo 38:5 för 405 000 kronor. Detaljerad utredning om fastighetens värde och kondition bifogas denna paragraf.

§ 82. Beslutar Stiftelsen Biblicum att förvärva fastigheten Kåbo 38:5 av Bankdirektör Gustaf Reuterskiöld i enlighet med denna dag särskilt upprättat köpeavtal och dess villkor.

§ 83. Uppdrages åt Docent Seth Erlandsson att underteckna köpebrev avseende fastigheten Kåbo 38:5, upprätta slutlikvidsräkning samt för Stiftelsen Biblicums räkning underteckna lånereverser och skuldförbindelser för övertagande och upptagande av nya inteckningslån.

Enligt köpteavtalet fastställes tillträdesdagen till den 1 mars 1972. Då kunde Biblicum flytta ut från föreståndarens övervåning på Regins väg 5 i Gamla Uppsala till betydligt rymligare lokaler på Södra Rudbecksgatan 6 i Uppsalas fina och centrala Kåboområde.

Den 4 – 15 oktober 1971 gästades föreståndarens hem och Biblicum av Robert Preus, professor i systematisk teologi vid Concordia Seminary i St. Louis, USA. Preus hade hoppats att också träffa doktor Hedegård, men Hedegård hade ju avlidit dagen före Preus ankomst. Under sina veckor i Uppsala arbetade Preus främst med att studera nordiska ortodoxa teologer för att slutföra ytterligare en volym av sitt väldiga arbete om "The Theology of Post-Reformation Lutheranism". Genom Preus besök kunde Biblicum erbjuda gästföreläsningar och seminarier av högsta vetenskapliga klass. En redogörelse för Preus besök och en intervju med honom föreligger i För Biblisk Tro nr 5, 1971, s 224ff.

Under 1971 togs också de första kontakterna med professor Siegbert Becker från Wisconsinssynoden. § 87 från sammanträdet den 13/12 1971 lyder: "Per Jonsson avger rapport om sina förhandlingar med professor Becker ang gästföreläsningar i Uppsala i Biblicums regi. Se Bil." Bilagan innehåller Per Jonssons brev till Becker av den 8/12 1971. Eftersom doktor Beckers Sverigebesök kom att få stor betydelse för den fortsatta utvecklingen, kan det vara intressant att se vad Per Jonsson skrev i sitt inbjudningsbrev. Han framhåller att "Biblicums enda syfte är bibelforskning och bibelundervisning. Men för den skull kan vi inte ignorera de synnerligen viktiga frågorna i vårt land som gäller kyrkogemenskap och *communicatio in sacris* med avfallna biskopar och pastorer." Sedan ger Jonsson en ganska lång översikt över den andliga situationen i Sverige med betoning på de olika "lutherska" rörelser som försöker motverka avfallet från Guds ord.

Jag har uppehållit mig ganska länge vid detta, eftersom det är bland dessa fraktioner av bekännelsetrogna lutheraner som det borde vara möjligt att grunda fria lutherska församlingar. Men svårigheterna är stora. Ordet 'frikyrka' är i det svenska språket liktydigt med en *reformert sekt*. Lojaliteten med den gamla etablerade kyrkan är stor. . . Nu efter alla dessa personliga tankar kommer jag till syftet med detta brev. I Biblicums styrelse har vi diskuterat möjligheten av att du kommer till vårt land som gästföreläsare för några månader på inbjudan av Biblicum. I samband med detta kunde diskussioner föras med ledande företrädare för svensk bekännelsetrohet. Du kunde också använda en del av tiden för forskning vid Uppsala universitetsbibliotek. . . En orsak till varför vi vänder oss till dig är att du genom dina artiklar i Kyrka och Folk och i festskriften till dr Hedegård och genom dina småskrifter, översatta till svenska, är välkänd här och åtnjuter stort förtroende i lutherska kretsar.

Vi ser av utdragen från Per Jonssons brev (här i översättning från det engelska originalet) att Jonsson i samband med inbjudan också förmedlade många "personliga tankar" och tog upp problemet med avsaknaden av en rätt kyrkogemenskap.

Unga kursdeltagare om Biblicums kurser

Innan vi går vidare till år 1972, bör det kanske nämnas att olika unga deltagare i Biblicums kurser bereddes möjlighet att presentera sina intryck och sammanställa referat i tidskriften För Biblisk Tro. I nr 5, 1969, s 224ff skriver teol stud Oloph Bexell om Biblicums första bibelkurs den 30/6 – 12/7 1969 på Hjelmserydsstiftelsen. Han avslutar sitt referat med orden: "Genom Biblicum har början tagits till det stora trosföretag som heter en fri bibel- och bekännelsetrogen undervisning på vetenskaplig nivå i vårt land."

I nr 5, 1970, s 206ff skriver teol stud Sten Johansson om Biblicums kurs i Växjö den 3-14 augusti 1970. Han skriver bl a:

Biblicums undervisning vill inte vara något annat än Skriftens undervisning. Som teologie studerande i Uppsala upplevde jag en oerhörd kontrast mellan den ytliga, bibelkritiska universitetsteologien och Biblicums djupa, skrifttrogna undervisning, en sann teologi. Därför ville jag genast, innan jag närmare går in på själva bibelkursens utformning, uttrycka min stora glädje och tacksamhet över, att det nu har kommit till stånd en biblisk, vetenskaplig forskning och undervisning i vårt land. Detta är ett under, och tacksamheten riktar sig till HERREN, som gjort detta möjligt.

I nr 2, 1971, s 71f skriver fil stud Siv Öhlund (som anställdes som arbetssekreterare vid Biblicum fr o m 1/9 1971, prot 22/6 1971, § 16) om Biblicumkursen i Uppsala den 8-10 januari 1971:

Allra först fick vi lära oss hur man går till väga vid studiet av Skriften. Man får inte i förväg formulera en bestämd metod, utan Skriften själv bestämmer villkoren för dess studium. Forskningsobjektet måste ha högsta prioritet. Helt grundläggande vid studiet av Skriften är att man räknar med Guds Andes verk, inspirationen. Om man inte gör det, avhänder man sig på förhand möjligheten att förstå Skriften. Vidare betonades enheten mellan Kristus och Skriften. Många vill göra en åtskillnad, trots att Jesus själv framhåller enheten, se t ex Luk 24:27, Joh 5:46f. Kristus är ett med Skriften. Han är "Ordet", Joh 1 eller "Guds Ord", Upp 19:13, som blivit kött. Skiljer man Kristus från Skriften, då har man inte längre med Bibelns Kristus att göra. Då gäller det inte längre Kristus, som är sann Gud och som vi vid ett annat föredrag fick undervisning om. Man blir inte Gud, man är Gud, är ett uttryck som etsat sig fast i mitt minne från den föreläsningen. Om Kristus inte är sann Gud, kan han inte frälsa oss. Endast Gud själv kan bära hela världens synder.

Men vår frälsning beror till sist på om Skriften talar sanning eller inte. Om detta handlade kursens sista föreläsning, som var förlagd till Universitetet, sal X. Orsaken till hela kristenhetens svaghet idag är att man inte längre tror på kristendomens sanning utan menar, att den innehåller myter. Så har man velat avmytologisera kristendomen och präglat uttrycket: kristendomen är inte lära utan liv. Men kristendomen är densamma idag som för 2000 år sedan, det är människornas uppfattning av den som förändras. Kristendomen är inte myter, den är verklighet.

På denna övertygelse grundar Stiftelsen Biblicum sitt arbete. Det gäller att ta vara på all den undervisning, som Skriften ger. Vi behöver kunskap i Guds Ord för att bli frälsta genom tron på Kristus och därför önskar jag, att ännu fler, i synnerhet teol stud i Uppsala, hade tagit vara på detta tillfälle att bli undervisade av tre doktorer, som genom Guds nåd blivit bevarade i en sann tro på Guds Ord. Till dessa lärare vill jag rikta ett varmt tack för den undervisning vi fick som var med på kursen och önska Guds välsignelse i ert fortsatta arbete med forskning och undervisning i den Heliga Skrift.

I nr 5, 1971, s 252f skriver Christian Braw om Biblicumkursen i Malmö den 25 och 26 september 1971 och kommer med mycket tänkvärda reflexioner. I kursen behandlade Seth Erlandsson ämnet "skapelsen".

En reflexion som man gör sig efter denna mycket lyckade och uppskattade kurs, är denna: Frågan är om inte hela, eller åtminstone en del av teologiens kris egentligen är en metodfråga, frågan om vilka förutsättningar man har, vilken metod man använder. Om man utgår från att Gud inte finns eller inte kan bli känd, kommer man i sitt arbete fram till att Gud inte finns eller inte kan bli känd. Den naturvetenskapliga forskningen har i allmänhet detta som en av sina förutsättningar, liksom den liberala teologin. Man förnekar att Gud är tillgänglig för den naturliga kunskapen, och man upprättar, om man är kristen, ett särskilt reservat för tron (Aulén: trons sätt att se) där särskilda lagar råder. Så får man en dubbel sanning, en som säger att Gud är allsmäktig, och en som säger att vi inte kan räkna med Guds ingripande, nämligen när man behandlar saken teologiskt-vetenskapligt. Det är som ett uttryck för denna, bland Svenska Kyrkans präster tämligen allmänna syn, som man får se Bibelkommissionens utlåtande.

Här måste Biblicums arbete först och främst vara att ta itu med metodfrågan. En fullständig förutsättningslös metod finns inte. Antingen kan man gå in i den liberala metodens förutsättningar och möta den på dess eget fält, så som de flesta konservativa protestantiska teologer har gjort. En annan möjlighet är att arbeta vidare på Hugo Odebergs immanenta forskningsmetod, att framställa de bibliska skrifterna utifrån deras egna förutsättningar. Svagheten där kan emellertid bli att man inte alls behandlar själva

sanningsfrågan. Man kan i och för sig lika väl behandla Koranen utifrån *dess* förutsättningar, utan att ta ställning till om den är sann.

En tredje väg är att söka sig en egen metod, som bejakar vår av Gud skapade kunskapsförmåga och ställer den i ett rätt förhållande till Skaparens uppenbarelse i Skriften, för att uttrycka det i en kort formel: Att få en rätt syn på Nåden och naturen. Att finna den vägen kräver ett långt och mödosamt arbete, men det är nödvändigt, tror jag, för att bibelforskningen skall kunna vila på fast grund.

Detta var några korta reflexioner kring Biblicumkursen i Malmö. Både för lekmän och teologer är Biblicums arbete en stor tillgång. Det är något sunt och hälsosamt att det finns en institution där man högt kan säga det som inte får sägas på de teologiska fakulteterna.

1972

I och med 1972 hade Biblicum en egen tidskrift under namnet "Biblicum – tidskrift för biblisk tro och forskning". I dess första nummer, nr 1/72 s 1, gjorde redaktören följande programmatiska uttalande:

Biblicum vill söka ge en korrekt presentation av vad Bibeln själv lär utan sammanblandning med mänskligt tyckande om vad som kan anses rimligt eller mänskligt möjligt. Det gäller att korrekt redogöra för vad som enligt Bibeln är sant, vad som är biblisk tro.

Biblicum vill därefter belysa Bibelns uppgifter med andra data av språklig, historisk och arkeologisk art och klarlägga vad som är vetenskapliga fakta respektive hypoteser om Bibeln. En kritik av Bibelns uppgifter, som inte vilar på historiska och kontrollerbara fakta utan endast grundar sig på en modern åskådning att Gud aldrig direkt ingripit i det yttre historiska skeendet, får inte presenteras som vetenskapliga forskningsresultat. En objektiv och saklig konfrontation av Bibelns uppgifter med historiska dokument kan däremot aldrig skada, tvärtom hjälpa oss att tränga djupare in i Bibelns värld. Är Guds Ord sanning, har det ingenting att förlora på en saklig prövning.

Biblicum vill också söka ge en korrekt beskrivning av vad som är den kristna tron angående Bibeln.

Som redan nämnts kunde Biblicums nya lokaler på Södra Rudbecksgatan 6 tillträdas den 1 mars. Den 7 mars sammanträdde Biblicums styrelse för första gången i dessa lokaler och förrättade syn av fastigheten (§ 1). I tidskriften Biblicum nr 1/72 publicerades ett "Biblicum-Nytt" med ett fotografi av Biblicums nya fastighet, där Biblicums bibliotek, forskarrum och expedition nu kunde inrymmas. Lars Engquist skriver: "Fastigheten som är belägen 8 – 10 minuters promenadväg från universitetet är i ett mycket gott skick. Tomten ger goda möjligheter till eventuell framtida utbyggnad. . . Verksamheten är just nu koncentrerad omkring uppbyggnaden av forskningsbiblioteket. Det är tusentals bokband som skall katalogiseras och ställas på sin plats. Eftersom böcker kommer från alla delar av världen blir detta ett ständigt pågående arbete. Här har nu vårt land och hela Skandinavien fått ett fäste för bibeltrogen forskning, en oas för forskare som älskar Guds Ord."

Vid sammanträdet den 7/3 beslöts bl a att föreståndaren skall forska vid Tyndale House i Cambridge den 15 maj – 15 juni och att Biblicumkurser under året skall hållas i Råneå, Umeå och Uppsala. "Biblicum-Nytt" i tidskriften Biblicum nr 2/72 innehöll ett utförligt program för Biblicums sommarmöte i Råneå den 23-25/6. Annars dominerades detta Biblicum-Nytt av information om professor Becker. "Den 7 aug till 8 sept gästas Biblicum av professor Siegbert W Becker från Mequon, USA. Han kommer bl a att föreläsa vid Biblicums studiedagar i Umeå 9-13 aug och tillsammans med docent Seth Erlandsson leda teologiska seminarier i Uppsala 14-18 aug och första veckan i sept." Beckers föreläsningar i Umeå kom sedan att ges ut i bokform med titeln "Skriften och saligheten". I Biblicum-Nytt (Biblicum 3/72) kallas studiedagarna i Umeå för "oförglömliga dagar". "Fastän deltagarna hört föredrag efter

föredrag från kl 10 på morgonen, ville de likväl inte skingras efter programmets slut kl 8.30 på kvällen, varför samkvämen ofta varade till kl 23.”

Biblicum började nu publicera allt flera skrifter. Under 1972 utkom bl a de fem första skrifterna i en skriftserie med namnet ”Bibel och vetenskap”. Nr 4 i denna serie, ”Förutsättningslös bibelforskning?” tillägnades ”präster, predikanter och lärare i Norden av Stiftelsen Biblicum” och spriddes i en massupplaga.

Lördagen och söndagen den 14 – 15 oktober kunde ”Biblicums invignings- och tacksägelsehögtid” äga rum. Programmet inleddes kl 14.15 med en föreläsning av Stiftelsen Biblicums hedersordförande, prof Hugo Odeberg. Han talade över ämnet ”Att rannsaka Skrifterna”. Därefter föreläste Biblicums föreståndare över ämnet ”Herrens lidande tjänare”. Båda föreläsningarna hölls i universitetet, lärosal X. Sedan tågade föreläsare och åhörare till Södra Rudbecksgatan 6 för ”invigning av bibelforskningsinstitutet BIBLICUM” kl 16.30. Invigningstalet hölls av Stiftelsen Biblicums ordförande, G A Danell. Efter middagsuppehåll vidtog kaffesamkväm i Vindhems församlingshem under ledning av Lars Engquist. På söndagen hade Domkyrkan hyrts före domkyrkoförsamlingens ordinarie högmässa. Där hölls kl 9 en högmässa med HHN under ledning av G A Danell. Prof Odeberg föreläste sedan på universitetet, lärosal X kl 15.15 över ämnet ”Anden och Ordet” och G A Danell avslutade högtidsdagarna med aftonsång i S:t Ansgars kapell kl 18.

Om Biblicums invigning stod det att läsa i många av landets tidningar. Kyrka och Folk av den 2/11 skrev bl a:

Lördagen den 14 oktober var en glädje- och tacksägelsedag långt utanför landets gränser. Då invigdes Biblicums forskningsinstitution i Uppsala. Det är resultatet av bibeltrogna människors oförtröttliga böner och offer. Gud har skänkt oss en institution med en forskning som bygger på Bibeln och som arbetar för att visa människor vilka rikedomar Bibeln innehåller och hur tillförlitlig den är i alla stycken. Och denna institution står helt fri och oberoende av staten och av alla samfundsband. Bibeln ensam bestämmer forskningsresultaten.

Uppsala Nya Tidning skrev den 16/10:

Biblicum, det nya bibelforskningsinstitutet vid S Rudbecksgatan i Uppsala, invigdes på lördagen av domprost Gustaf Adolf Danell från Växjö vid en högtidsstund i institutets trädgård. I den gråkulna eftermiddagsskymningen hade en stor skara åhörare samlats under äppelträden. Högtiden inleddes med psalmen Vår Gud är oss en väldig borg och bön. Danell slutade sitt tal med en bön och tack för Stiftelsen Biblicum. Efter själva invigningen var de intresserade välkomna att ta de nya lokalerna i besiktigande. Huset är väl rustat inuti och innehåller nu förutom det stora biblioteket seminarie- och forskarrum och gästrum. Huvudändamålet med Biblicum är alltså forskning. Man vill därför få hit gästföreläsare. Och docent Erlandsson ska framöver resa runt såväl i Sverige som utomlands för att knyta kontakt med svenska och utländska forskare.

Vid ett Biblicumsammanträde dagen före invigningen den 13/10 beslöts att ett arbetssammanträde skulle hållas på Hjelmserysstiftelsen den 21-23/11 (§ 46). Vidare beslöts: ”Ordföranden skall göra en förfrågan hos teol dr Ingemar Furberg huruvida denne är villig att inträda som aktiv ledamot i Stiftelsen Biblicum. Fyllnadsval förrättas i november. Furberg skall inbjudas till sammanträdet” (§ 52).

En känslig situation och risk för splittring

Som vi tidigare sett var samverkan med Svenska kyrkan för många problematisk med tanke på dess många avsteg från Bibeln. Ju mer Bibelns lära om en rätt kyrkogemenskap lyftes fram, desto känsligare blev situationen. Vid sammanträdet den 13/10 togs denna fråga upp i

styrelsen. "Diskuterades ingående den aktuella situationen i svenska kyrkan" (§ 62). Under dessa samtal nämnde Erlandsson att han för sin del fann det ytterst svårt att förena ett kvarstående i Gamla Uppsala församling med den fulla trohet mot Bibeln och bekännelsen, som han var förpliktad till i Biblicum. Han framhöll att han nog inom en nära framtid skulle lämna svenska kyrkan. Detta väckte då ingen större reaktion. "Under samtalets gång betonades att Stiftelsen icke kan eller vill föreskriva ledamöterna något ifråga om samfundstillhörighet. Dock bör ledamöter som lämnar svenska kyrkan meddela Stiftelsen Biblicum detta i förväg för kännedom" (§ 62).

I enlighet med denna paragraf inkom Per Jonsson med en skrivelse till Biblicums styrelse daterad den 9/11 1972. Den löd:

Jämlikt Biblicums stadgar får jag härmed avge följande förklaring.

Med Guds nåd vill jag hålla fast vid hela Bibeln såsom alltigenom Guds ofelbara ord med oinskränkt auktoritet.

Med Guds nåd vill jag också öppet bekänna mig till Bibelns sanning. Eftersom svenska kyrkan bekämpar den lära om Skriften som Biblicum företräder och som är förutsättningen för hela Biblicums existens, synes det mig vara konsekvent såsom medlem av Biblicum att helt ta avstånd från svenska kyrkan. När jag därför fr o m den 1 juni 1973 ämnar nedlägga prästämbetet, ser jag detta som en handling av lojalitet mot Biblicum. Det är dock härvid angeläget för mig att understryka, att vad jag här anfört utgör motiveringen för *mitt* ställningstagande och icke innebär, att jag vill sätta mig till doms över någon annan ledamots samvete.

Som bilaga till denna skrivelse medföljde Per Jonssons skrivelse till Lunds Domkapitel av den 3/11 1972. Där heter det bl a:

Då svenska kyrkan förkastat både sin evangelisk-lutherska bekännelse och den heliga Skrift, vilket är dokumenterat dels genom Kungl Majts plakat angående 1972 års böndagar, dels genom biskopsmötets ställningstagande för den lärouppfattning, vilken hävdats av den s k biskopsmötets bibelkommission, finner jag det omöjligt att förena trohet mot Bibeln och de lutherska bekännelseskriterierna med tjänsten som präst i svenska kyrkan.

Det är för Guds ords och Jesu vittnesbörds skull jag tagit detta steg.

I övrigt ber jag att få hänvisa till vad jag i denna sak anfört i boken *Luthersk bekännelsekyrka* (Landskrona 1972). Ett exemplar av denna bok överlämnas till Domkapitlet som bilaga till denna skrivelse.

Innan Per Jonsson enligt ovan gick från ord till handling, hade han inte rådgjort med Danell eller med styrelsen. Den ställdes plötsligt inför en fullbordad handling av vittgående betydelse. Danell, som tidigare likt Per Jonsson varnat för gudstjänstgemenskap med dem som förfalskar Guds ord, reagerade nu mycket negativt på Jonssons skrivelse och hans bok "Luthersk bekännelsekyrka", som utkom i slutet av oktober 1972. Därmed hade en mycket känslig situation uppstått. Inför det planerade arbetssammanträdet på Hjelmserydssiftelsen den 21-23/11 rådde krisstämning. När sammanträdet i Hjelmseryd skulle ta sin början, visade det sig att ordföranden genom ett missförstånd inte hade kallat Per Jonsson och Ingemar Franck till rätt dag. Dagen fick därför ägnas åt informella samtal i stället för åt ett regelrätt sammanträde.

Närvarande var ledamöterna Danell, Hector, Engquist, Erlandsson samt Ingemar Furberg, som kallats med tanke på en ledig plats i styrelsen. Samtalen kom genast in på kyrkofrågan och Per Jonssons skriftligt aviserade nedläggande av prästämbetet i svenska kyrkan. Ingvar Hector riktade därvid grova beskyllningar mot Per Jonsson och hans handlande. För att samtalen inte skulle kretsa kring en person som inte var närvarande, upprepade Erlandsson att också han övervägde att lämna svenska kyrkan. Samtalen ledde inte till någon enighet och eftersom inget styrelsesammanträde kunde hållas, avbröts samtalen redan den 21/11.

Krisen i Biblicum tog en allvarlig vändning omedelbart efter samtalen i Hjelmseryd. Den 25/11 skrev Danell ett brev till Lars Engquist med anklagelser mot honom och Erlandsson. Detta brev lät han samtidigt sända ut till ett okänt antal personer utanför Biblicums styrelse. Danell framhöll att eftersom inte Erlandsson, Engquist och Jonsson ville ta avstånd från en separation, som de menar har bibliskt stöd, blir det nödvändigt att han, Hector och Franck lämnar Biblicums styrelse. Danell skrev vidare i sitt brev till Engquist:

Eftersom Seth, såsom Du mycket riktigt påpekar, är den som byggt upp forskningsinstitutet Biblicum, och eftersom han otvivelaktigt är en mycket begåvad forskare, måste skilsmässan ske så, att han och hans anhängare stannar kvar i styrelsen för att sedan fylla de platser som vi tre andra lämnat. Ni får ta hela ansvaret för detta, eftersom det är ni som mot vår klart uttalade vilja genomdriver denna hållning. . . Vi måste ha ett sista sammanträde i februari för att genomföra vår skilsmässa på ett så korrekt och kristligt sätt som möjligt.

Under väntetiden fram till sammanträdet i februari 1973 publicerade Danell flera artiklar i Nya Vaktaren, där han pläderade för ett kvarstannande i svenska kyrkan. I Biblicum nr 4-5/72 publicerade Erlandsson en lång sammanställning av tidigare uttalanden av bl a Danell om vad Bibeln lär om falska lärare och en rätt kyrkogemenskap, uttalanden som tycktes stödja en tidigare enighet inom Biblicum också i kyrkofrågan. Biblicum nr 4-5/72 innehöll också en artikel av Erlandsson om "Biblicum och samfunden". Där framhölls att "Biblicum står fritt i förhållande till alla kyrkor och samfund. Biblicum är inget kyrkosamfund och kan inte heller bli det. Biblicum är en bibelforskningsinstitution, som genom sitt bibelforskningsarbete vill hjälpa alla enskilda och alla församlingar, som vill ta del av våra böcker och våra föreläsningar. . . Man måste skilja på Biblicum med dess forskning och undervisning, och det arbete som Biblicums styrelseledamöter utträttar i respektive församling" (s 163).

1973

Den 7 februari sammanträdde Biblicums styrelse på institutionen i Uppsala med samtliga ledamöter närvarande med undantag för Per Jonsson som var inlagd på sjukhus. Inför sammanträdet hade Danell i en utsänd föredragningslista föreslagit att "tidigare beslut (§ 62 av den 13/10 1972) om att stiftelseledamot icke måste tillhöra särskilt samfund" borde omprövas (§ 4 den 7/2 1973). "Saken diskuterades mycket ingående och ordföranden Gustaf Adolf Danell förklarade därefter att han på grund av den uppkomna situationen icke önskade kvarstå såsom ledamot i Biblicum längre. Ledamoten Ingvar Hector förklarade att han då lämnade Biblicum av solidaritet mot Danell" (§ 4).

Vid sammanträdet den 8/2, då även Ingemar Franck var närvarande, beslöts "att Teol dr Ingemar Furberg, Göteborg och Predikant Henning Lindmark, Piteå skall kallas till ledamöter i Stiftelsen Biblicum och inbjudas till nästa sammanträde" (§ 15). Meddelade Ingemar Franck att han uppfattat Biblicums uppgift och målsättning vara "att bygga upp en fristående fakultet inom svenska kyrkan". Därför önskade han nu avgå ur styrelsen (§ 31).

Vid sammanträde den 26/2 tillfrågades Ingemar Furberg "om han omfattar den bekännelse som är Biblicums grundval och om han vill åtaga sig ledamotskap i Biblicum". "Sedan Furberg förklarar sig med Guds hjälp vilja hålla fast vid Bibeln som Guds inspirerade och alltigenom tillförlitliga Ord och vid de lutherska Bekännelseskriterierna som en rätt utläggning därav, inväljes Furberg enhälligt till ordinarie ledamot i Stiftelsen Biblicum" (§ 37). Vidare utsågs Seth Erlandsson till Stiftelsen Biblicums ordförande (§ 38).

Den 14 maj 1973 meddelade Henning Lindmark i ett brev till Stiftelsen Biblicums styrelse att han diskuterat kallelsen från Biblicum med BV:s styrelse och att han med tanke på sammanhållningen i BV fått rådet att avböja den. Han ansåg sig böra följa detta råd. "Fortsättningsvis kommer jag dock att som hittills bedja för Biblicum och i mån av möjlighet även stödja arbetet på annat sätt."

I det Biblicum-Nytt som trycktes i nr 1/73 av tidskriften Biblicum, informerades om förändringarna i Biblicums styrelse och avtackades de avgående ledamöterna. "Ett särskilt varmt tack riktas till Gustaf Adolf Danell, som varit stiftelsens ordförande." I Biblicum-Nytt i nr 2/73 informeras om att Stiftelsen Biblicum den 22-29/4 gästades av professor Siegbert Becker och direktor Edgar Hoenecke från Wisconsinssynoden och att Biblicums föreståndare under oktober månad kommer att gästföreläsa på olika platser i USA.

En rad Biblicumkurser och Bibelseminarier hölls under 1973, där ämnen som "Israels historia", "Rättfärdiggörelsen och pånyttfödelsen", "1 Mos 1-11", "Herrens ängel", "Daniel", "Modern bibeltolkning", "Andens fullhet" behandlades. Bland ämnen som behandlades i tidskriften kan nämnas "Jesus och Gamla testamentet", "De s k hämndepssalmerna", "När ägde uttåget ur Egypten rum?", "Den laodicenska ljumheten", "Till frågan om tusenårsriket", "Leder den rena läran till kärlekslöshet?", "Den objektiva och universella rättfärdiggörelsen", "Den stora floden", "Skapelsedagarna".

Strax före midnatt den 22 december 1973 fick Biblicums käre hedersordförande, professor Hugo Odeberg, lämna detta jordelivet. Därmed hade en oförliknelig bibellärare och en synnerligen lärd teolog och språkman gått ur tiden. I tidskriften Biblicum nr 1/74, s 7-12 tecknas hans minne av Biblicums föreståndare.

1974

Årets första "Biblicum-Nytt" (Biblicum nr 1/74, s 43f) meddelade följande:

Stiftelsen Biblicum har vid sitt januarisammanträde beslutat bilda en fond som vi kallar "Stiftelsen Biblicums byggnadsfond". Arbetet har vuxit och biblioteket är nu så fullt av böcker, att vi blivit trångbudda. Behovet av en utbyggnad har alltså vuxit i den takt som vi beräknade, kanske fortare. Det är främst biblioteket och forskarutrymmena som behöver byggas till. Myndigheterna i Uppsala har givit sitt löfte att få göra tillbyggnaden. Nu har vi alltså beslutat sätta igång med insamling och förberedelser.

I början av 1974 kom ett mycket häftigt angrepp på Biblicum från ett högst oväntat håll, nämligen från teol dr Tom G A Hardt och S:t Martins evangelisk-lutherska församling i Stockholm. Ett anklagelsebrev, daterat "Jungfru Marie kyrkogångsdag 1974", utsändes på flera språk till ett okänt antal kyrkor och teologer. Genom en rad enligt Biblicum uppenbart felaktiga påståenden misskrediterades Biblicum bland människor, som tidigare fått förtroende för dess forskning och undervisning och ville ge det sitt stöd.

De utsända anklagelserna tvingade Biblicum att utförligt och dokumentärt redogöra för sin kamp för biblisk tro. Det resulterade i en skrift på 141 sidor som just heter "Biblicums kamp för biblisk tro". Denna skrift var den tredje i en serie skrifter som knöts till tidskriften Biblicum som supplementhäften och tillsändes alla tidskriftens prenumeranter. I denna serie utkom 1974 som nr 1 skriften "Guds folk Israel" och som nr 2 skriften "Rättfärdiggörelsen".

Boken "Biblicums kamp för biblisk tro" avslutas med en programmatisk artikel om "Biblicums fortsatta arbete" (s 137ff). Den inleds på följande sätt:

Behovet av biblisk undervisning och bibelkunskap är skriande. Vad lär egentligen Bibeln? Vad står det i grundtexten? Hur förhåller det sig med bibelböckernas tillkomst och de äldsta handskrifterna? Vad vet egentligen vetenskapen?

Biblicums uppgift är att gripa sig an dessa och liknande frågor för att hjälpa människor att få klarhet i vad som är biblisk tro. Genom en utbredd bibelkritik har Bibelns egen undervisning skjutits i bakgrunden till förmån för olika mänskliga teorier, som ofta upphöjs till vetenskapliga fakta. När man styckat sönder Bibeln i en rad olika källor med olika motstridiga "teologier", har det fått till följd att intresset för Bibelns samlade vittnesbörd avtagit. Teologie studerande, blivande lärare och präster eller pastorer får lära sig ytterst litet om *vad Bibeln lär i sin helhet* som den kristna kyrkans heliga rättesnöre.

Samtidigt som Biblicum vill lyfta fram Bibelns eget vittnesbörd utan mänskliga omtolkningar och förvrängningar, blir det nödvändigt att avslöja bibelkritikens ovetenskaplighet. Ty så länge studerande och lärare okritiskt sväljer vad så många teologer och läroböcker för fram om Bibelns många fel och brister, står denna undervisning hindrande i vägen för ett verkligt lyssnande till Bibelns eget budskap. När Bibelns gudomliga inspiration och auktoritet är förkastad, sättes i stället människan och hennes funderingar i centrum. Människan sätter sig till doms över Gud i stället för att underordna sig Gud och hans ord.

Vid sammanträde den 28/5 planlades en sommarkurs i Umeå den 12-14/8 och en höstkurs i Uppsala den 11-13/10 (§ 41 och 42). Biblicumkursen i Umeå refererades sedan utförligt i Biblicum nr 5/74 av Fredrik Gildea (s 144f). Vid sammanträde den 11/10 meddelades att "Robert Preus hade kallat Seth Erlandsson att föreläsa vid Springfield Theological Seminary". "På grund av arbetsanhopning i Sverige måste Seth Erlandsson tacka nej till erbjudandet", konstateras i § 59.

1975

Fr o m 1975 kom en mera regelbunden undervisning i gång vid institutionen i Uppsala. Biblicum-Nytt berättar: "Sedan mitten av januari har en regelbunden bibelundervisning upptagits vid institutionen i Uppsala. Måndagar och fredagar kl 9-12.30 ges undervisning i *Gamla testamentets exegetik* (isagogik, Israels historia, översättningsfrågor) samt *Dogmatik* (troslära, teologihistoria). Lärare är docent Seth Erlandsson och forskarassistent Sten Johansson."

Bibelöversättningsfrågan blev alltmer central fr o m 1975. De utredningar som lett fram till en statlig bibelkommission (dess bibelöversättning, som utkom 25 år senare, kallas "Bibel 2000") ingav inte förtroende. En bibelöversättning som skulle bygga på bibelkritikens rekonstruktioner av bibelböckernas tillkomst utifrån antagandet att ingen direkt uppenbarelse från Gud ägt rum kunde knappast göra rättvisa åt Bibelns självvittnesbörd. Vid styrelsesammanträdet den 13/1 framhölls att Biblicums föreståndare borde "författa en småskrift med anledning av nu föreliggande förslag till ny bibelöversättning". Vid planeringen av kurser på olika håll i landet skulle också frågan om Bibeln och dess översättning tas upp.

Vid sammanträdet den 13/1 beslutades också att professor Becker skulle inbjudas att föreläsa vid Biblicum i augusti 1975 och att Glen Thompson skulle erbjudas att fr o m hösten 1975 "under minst ett år framöver vara bibliotekarie vid Stiftelsen Biblicum". Biblicum-Nytt informerar också: "Från och med den 15 jan. biträder pastor Alvar Svenson i arbetet på

institutionen i Uppsala och svarar för fastighetens skötsel. Han bedriver också exegetiska och dogmatiska studier vid institutionen.”

Genom Glen Thompsons ankomst till Biblicum kunde undervisningen vid institutionen utökas. Biblicum-Nytt (Biblicum 4-5/75 s 93) informerar: ”Förutom undervisning i Gamla testamentets exegetik och bibelteologi kommer också undervisning att ges i Nya testamentets exegetik av forskarstipendiat Glen Thompson från Watertown, Wisconsin.” Samma Biblicum-Nytt påminner om att byggnadsfonden behöver bidrag, eftersom ”behovet av en tillbyggnad blir alltmer trängande”. Vidare uppmärksammas två nya småskrifter från Biblicum, ”Profet och profetia enligt Bibeln” och ”Bibeln, dess ursprung och syfte”.

Angående Bibeln och dess översättning heter det i Biblicum 6/75 s 106:

Arbetet på en ny bibelöversättning är viktigt och nödvändigt. 1917 års kyrkobibel har inte bara ett föråldrat språkbruk i flera avseenden, den felöversätter i alltför många fall textens innehåll. Men skall en statlig bibelkommission som representerar en för forskningsobjektet främmande bibelsyn ensam få gripa sig an denna viktiga uppgift? I skriften ”Profet och profetia enligt Bibeln” (1975) klargör Biblicum nödvändigheten av ett bibelöversättningsarbete, som endast söker återge Bibelns egna synsätt och inte liberalteologers teorier.

Som exempel på ämnen som behandlades vid Biblicums kurser kan följande nämnas från Biblicum-dagarna i Umeå 22-24 juli: Bibeln Guds ord (Erlandsson), Att översätta Bibeln I-II (Erlandsson), Att rätt dela sanningens ord (Per Jonsson), Bibeln och dess kritiker (Glen Thompson), Bibeln och den saliggörande tron (Per Jonsson), Bibeln och Kristus (Ingemar Furberg), Bibeln i församlingen (Lars Engquist), Bibeln och bekännelsen I-II (Sten Johansson), Bibeln och evigheten (Lars Engquist). Följande ämnen behandlades vid Biblicum-dagarna i Uppsala 10-12 oktober: Bibeln som högsta norm, Bibelns klarhet, Invändningar mot Bibeln, Bibelns rätta bruk, Bibeln och dess översättning, Bibelns stjärna och kärna, Det profetiska ordet, Bibeln och förkunnelsen.

Vid sitt sammanträde den 9/10 ”beslutar Stiftelsen Biblicum att fr o m maj månad 1976 anställa Ingemar Furberg som forskare på deltid för Biblicums räkning” (§ 63). Beslutades också bl a ”att påskynda planerna för utbyggnad av forskningsbiblioteket”, ”att anhålla hos Wisconsinssynoden om att professor Siegbert Becker, Mequon, beredes tillfälle att för en tid arbeta som forskare och gästföreläsare vid Biblicum i Uppsala” och ”att Ingemar Furberg och Seth Erlandsson skall meddela undervisning i grekiska och hebreiska vid institutionen” (§ 69).

Av verksamhetsberättelsen för år 1975 framgår bl a att Biblicums många föreläsningar alltsedan Umeå-kursen 1972 numera kan erhållas på kassett tack vare Paul Waljö, att Biblicumföreläsningar hållits i Norrköping, Skellefteå, Umeå, Göteborg, Ingelstråde, Yxenhult, Mariehamn, Ljungby och Råneå, att föreståndaren gästföreläst i England, Danmark och Finland, att han varit inbjuden att forska vid Tyndale House i Cambridge, England, den 5-19/4 och gästat Wisconsinssynoden, USA, på dess inbjudan 28/7 – 13/8.

1976

På inbjudan av Norsk Luthersk Lekmannsmisjon höll Erlandsson och Thompson en Biblicumkurs i Stavanger den 26-28/3. Den blev inledningen på ett stort intresse för Biblicums arbete och flera Biblicumföreläsningar i Norge. Följande ämnen behandlades i

Stavanger: Bibeln i dagens situation, Bibelns tillkomst och inspiration, Bibeln och bibelkritiken, Bibelns auktoritet, Bibelns ofelbarhet och sanning, Bibelns verkan och syfte, Bibelns indelning, Bibelns tillräcklighet och klarhet, Skapelsen, Bibelns bruk samt Bibeln och saligheten.

Bland årets kurser kan nämnas: Teologisk kurs i Uppsala den 31/5-4/6 med föreläsningar av Ingemar Furberg, Glen Thompson och Seth Erlandsson. Biblicumkurs i Umeå den 3-5/8 med föredrag som Profeten Amos I-IV (Erlandsson), Sann och falsk kunskap om skapelsen (Furberg), Sann och falsk kunskap om frälsningen (Furberg), Omvändelsen i GT och NT (Jonsson). Biblicumdagarna över temat "Guds folk" hölls den 15-17/10 med nio bibelföredrag.

Under året utgavs boken "Bibeln i Luthers teologi" av Siegbert W Becker. Bland teologiska artiklar i tidskriften kan nämnas artiklar om Bibelns översättning, verbalinspirationen och de olika läsarterna, hur modern bibelkritik kommer till uttryck i nyare litteratur samt hur Bibelns lära om rättfärdiggörelsen kan missförstås. I takt med bibliotekets tillväxt presenterades i tidskriften listor över litteratur som är särskilt värdefull vid teologiska studier.

Biblicum, som fått värdefull hjälp med kassettkopiering och kassettdistribution av Paul Waljö, fick ytterligare förstärkning genom att hela fam Waljö flyttade till Uppsala detta år. Den 27/6 återvände vår forskningsassistent Glen Thompson till USA efter ett helt års vistelse vid Biblicum. Samtidigt som Biblicum-Nytt meddelade detta, meddelades den glada nyheten att professor Becker kommer att gästföreläsa i Biblicums regi under tre månader våren 1977. Under höstterminen 1976 vistades stud theol Leif Jensen från Danmark som gäststudent vid institutionen i Uppsala.

1977

I nr 1-2 av tidskriften presenterades en informationsbroschyr om vad Biblicum kan erbjuda fr o m hösten 1977, nämligen dels en ettårig förberedande utbildning och dels en treårig teologisk utbildning. I anslutning till denna undervisning erbjöds också teologisk fortbildning åt dem som redan är lärare eller präster. Syftet angavs så här: "Syftet med Biblicums teologiutbildning är att hjälpa till ett värdepullt, grundligt och vetenskapligt studium av den Heliga Skrift."

Broschyren innehöll en detaljerad kursplan över "Det egentliga teologiska studiet". Tyngdpunkten låg på I. *Bibelteologi*, som indelades i a) Bibelutläggning (exegetik) och b) Biblisk inledningsvetenskap (isagogik). Därefter följde II. *Historisk teologi*, som indelades i a) Kyrkohistoria och b) De lutherska bekännelseskriterierna (symbolik). Slutligen följde III. *Systematisk teologi* (Dogmatik). Också allmänheten erbjöds kurser och föreläsningar. Citat från broschyren: "Flera av de kurser och föreläsningar, som ingår i Biblicums teologutbildning, blir offentliga och läggs upp så, att intresserade lekmän kan tillgodogöra sig dem. Dessutom håller Biblicum offentliga föreläsningar på olika håll i Norden och erbjuder ett stort urval av sina föreläsningar på kassett."

Under tre månader, mars – maj, hade Biblicum förmånen att ha professor Siegbert Becker från Wisconsin-synoden i USA som gästforskare och gästföreläsare. Ett stort antal av Beckers föreläsningar spelades in på kassett och kan alltså införskaffas från Biblicums kassettkatalog. Dit hör 12 föreläsningar över *Romarbrevet* från Uppsalakursen den 7-9/3. Vidare 13 föreläsningar över *Uppenbarelseboken* från Uppsalakursen den 21-23/3. Vidare 12

föreläsningar över *Bibliska lärofrågor* från Uppsalakursen den 12-13/4 (Bibelns lära om Kristus, Treenigheten, Kyrkan, Onda andar och besatthet, Den trålbundna viljan, Omvändelsen och Utkorelsen). Vidare 12 föreläsningar över *Bibelns böcker* från Uppsalakursen den 16-18/5 (Nya testamentets kanon, De nytestamentliga böckernas tillblivelse, De omstridda böckerna, Evangeliernas likhet och olikhet, uppbyggnad och innehåll, Pauli brev i deras historiska sammanhang och deras budskap). Förutom dessa kurspaket finns ytterligare föreläsningar av prof Becker inspelade på kassett, bl a Bibelns lära om omvändelsen, Evangelisk-luthersk bekännelse idag, Israel och rättfärdiggörelsen I-II, Israel och Paulus. Beckers föreläsningar är simultantolkade till svenska.

Prof Becker föreläste också tillsammans med föreståndaren i Göteborg den 12-13/3, i Stavanger den 25-27/3 och i Markaryd den 23-24/4.

I ett Biblicum-Nytt meddelades att forskningsbiblioteket nu vuxit betydligt och att ritningar nu förelåg för en tillbyggnad, en flygelbyggnad om 400 m² i två våningar. Också personalstyrkan behövde utvidgas. Vid sammanträdet den 1/9 beslutades att anställa Mats Eskhult på deltid som amanuens vid Biblicum fr o m 1/9 1977 (§ 31).

Under 1977 utgavs böckerna *De fem Moseböckerna – en översikt* och *Kyrkogemenskap – vad lär Bibeln?*

1978

Under läsåret 1978/79 behandlar undervisningen vid Biblicum följande: Inom ämnet *Bibelteologi* ges en detaljexegetisk genomgång av 1 Mos 1:1-25:11 och av Galaterbrevet. Dessutom genomgås samtliga böcker i Nya testamentet isagogiskt, dvs böckernas ursprung, uppbyggnad och innehåll studeras. Inom ämnet *Historisk teologi* ges kurser om fornkyrkan fram till 324, från Konstantin den stores tid till Karl den store och Medeltiden fram till 1300. Dessutom behandlas inom *symboliken* De ekumeniska trosbekännelserna och Augsburgska bekännelsen.

Utanför institutionen förläggs Biblicumkurser till Markaryd den 22-23/4 (Erlandsson och Jonsson), till Klepp i Norge den 2-4/6 (Erlandsson) och till Piteå-Skellefteå den 7-9/8 (samtliga styrelseledamöter). Föreståndaren föreläser i USA den 26/3-11/4.

Tre nya skrifter ges ut: Prästämvet och teologin, Den lutherska bekännelsen i Sverige – en kyrkohistorisk tillbakablick samt Pietismen och den lutherska bekännelsen. En rad nya Biblicumkassetter med Biblicumundervisning erbjuds, bl a Bibelns och bekännelseskriaternas lära om "Nåden allena" (19 föreläsningar), Jesaja 53 (tre föreläsningar), Jesaja 1:1-20, Den ende sanne Guden (två föreläsningar) och Fem kassetter om vår kristna tro.

Försök
beställa
dessa!

1979

Detta år ökade Biblicum sitt utbud av kurser genom att inbjuda till en "Teologisk introduktionskurs för ungdom" under höstterminen. Bl a följande ämnen stod på schemat: GTs och NTs tillkomst och innehåll, Troslära, Aktuell teologisk orientering, Nybörjarkurs i grekiska. Dessutom startade föreståndaren en föreläsningsserie med namnet "Vad är

kristendom?”. Föreläsningarna ägde rum varannan onsdagskväll och spelades också in på band.

Biblicums sommarkurs ägde detta år rum på Klepp i Norge den 24-27/7, där Furberg, Jonsson och Erlandsson svarade för föreläsningarna. Biblicumföreläsningar hölls också i Vasa 9-10/2, Umeå 10/2, Skellefteå 11/2, Råneå-Luleå 4/3, Göteborg 23-25/3, Oslo 29-31/3, Växjö-Ljungby 5-6/4, Linköping 7/4, Götene 19/5, Lund 12/9, Yxenhult 13/9, Linköping 22/9, Markaryd-Hässleholm 2-4/11, Borgå 26-27/11.

Under året utkom skriften ”Israels frälsning” och en rad nya kassetter, bl a om Kristi återkomst och de yttersta tingen. Boken ”Kyrkogemenskap” utkom i en norsk och en engelsk utgåva. Frågan om Bibelns översättning intog en central plats i Biblicums arbete. Granskningar gjordes av den statliga bibelkommissionens publicerade översättningsförslag och därmed underströks vikten av ett eget översättningsarbete. Föreståndaren arbetade med en nyöversättning av Gen 1-11 och Jesajaboken. Furberg presenterade bl a en arbetsöversättning med kommentar till Galaterbrevet.

Angående utbyggnadsplanerna hände följande under året: ”Efter att ingående ha dryftat ett förslag med arkitekt Per-Anders Lennartsson, beslutar Stiftelsen Biblicum att uppdraga åt Lennartsson att avsluta och upprätta fullständiga ansökningshandlingar för uppförande av nya lokaler i anslutning till befintlig byggnad vid S Rudbecksgatan 6, Uppsala. Byggnationerna skall om möjligt påbörjas senast 1 oktober 1979” (styrelsesammanträdet den 29/1 § 10). Den 28/6 beviljade Byggnadsnämnden i Uppsala byggnadslov för den planerade utbyggnaden. Lars Engquist, som inte kunde komma till sammanträdet den 6/7, hade tillsänt styrelsen en skrivelse (daterad 26/6) där han delgav styrelsen en ny uppfattning. Han skrev bl a: ”Ang bygget är jag av den uppfattningen att vi inte kan eller bör göra det nu. . . Hur ni än beslutar skall jag givetvis ställa upp. Men jag kan inte bli övertygad och jag hör många som är starkt tveksamma.” Vid nämnda styrelsesammanträde (6/7) ”beslöts enhälligt att fullfölja beslutet av den 29 jan. 1979 § 10, så att byggnationerna om möjligt kunde komma igång omkring den 1 okt” § 31). Carl Peterson anlätades mer och mer som konsult och medarbetare när det gällde fastigheten. Vid en tacksägelsegudstjänst den 12/11 togs det första spadtaget.

Den 2-29/8 gästades Biblicum på nytt av prof Siegbert Becker och den 17-18/9 av en delegation från Evangelical Lutheran Synod i USA.

1980

Under detta år dominerade arbetet med tillbyggnaden. Lördagen den 13 september kunde så den högtidliga invigningen äga rum. Invigningsföreläsningen hölls av Biblicums föreståndare över ämnet ”En sund bibelforskning”. Därefter föreläste Per Jonsson över ämnet ”Kristus och Skriften”, Ingemar Furberg över ämnet ”Guds ord som lag och evangelium” och Lars Engquist över ämnet ”Bibelkunskapens betydelse för tron”. Dagen före invigningsdagen höll föreståndaren en föreläsning över ämnet ”Aktuellt om Bibelns översättning”, och dagen efter invigningen hölls gudstjänst med predikan av Lars Engquist och föreläsning av Ingemar Furberg över ämnet ”Bergspredikan i bibelforskningen”.

Den 8-10 juli inbjöds till Bibliucm-dagar på Haugetun folkehögskole, Greåker, Norge med bl a föreläsningar över Jesajas bok (Erlandsson), Titusbrevet (Jonsson) och Tesselonikerbrevet (Furberg). Ytterligare kurser hölls bl a i Ängelholm och Uppsala.

Angående oron för den statliga bibelkommissionens bibelöversättning och vikten av Biblicums översättningsarbete är följande citat från tidskriften Biblicum 1-2/80, s 23 belysande:

Biblicum har flera gånger påpekat, att en för Bibelns egna synsätt främmande bibelsyn påverkar bibelöversättningen i negativ riktning. Vi har visat hur den statliga bibelkommissionen utgår ifrån den moderna bibelkritikens förutsättningar, nämligen att Bibelns innehåll utgöres av mänskliga och motstridiga trosföreställningar, som sammanförts och bearbetats på ett rent mänskligt sätt under en lång tidsperiod. Att utifrån en sådan bibelsyn betrakta Bibeln som ett enhetligt och tillförlitligt rättesnöre för den sanna tron är givetvis omöjligt. Översättarna bör ha i minnet, menar man, att texterna inte är enhetliga utan innehåller oenhetliga trosföreställningar, klädda i olika litterära former, bl a myter, legender, sagor och noveller.

Under året utgavs skriften "Dopet enligt Bibeln och bekännelsen" av Wilbert Kreiss.

1981

Frågan om en utökning av styrelsen från fyra till fem ledamöter hade aktualiserats vid flera tillfällen. Behovet av en praktisk man i styrelsen och att Carl Peterson varit av stor hjälp i samband med tillbyggnaden gjorde att styrelsen den 12/5 beslöt att kalla Carl Peterson till styrelsesammanträdet den 30/5 "för samtal om hans eventuella kallande till ledamot av Biblicums styrelse" (§ 42). Samtalen vid sammanträdet den 30/5 resulterade i att styrelsen enhälligt invalde Carl Peterson i styrelsen (§ 52).

I Biblicum 1/81, s 48 inbjöds till en "Kristendomskurs den 15 sept -1 dec". Den riktade sig till intresserade i alla åldrar. Kursen skulle ha följande lärare: Lars Engquist, Seth Erlandsson, Gunnar Edwardsson, Mats Eskhult, Ingemar Furberg och Per Jonsson.

Den 2-4/4 höll föreståndaren en kurs i Stavanger och föreläste över ämnena Jesajas bok, Jesaja 53, Bekännelseskriterierna och pietismen, De yttersta tingen och Romarbrevet. Den 1-3/5 hölls Biblicumföredrag i Yxenhult och Markaryd. Jonsson talade om Några huvudpunkter i Apologin, Furberg om Antikrist och Erlandsson om Daniel 9:24-27 samt om De yttersta tingen. På nytt ordnades en sommarkurs på Haugetun i Norge. Den 9-13 juli hölls där föreläsningar av Furberg, Jonsson och Erlandsson över ämnena Gamla testamentets kanon, Romarbrevet, Evangeliiertexter, Ordet och bönen samt Reformationen. Den 14/11 hölls Biblicum-dag i Umeå och den 15/11 i Råneå med föredrag av Erlandsson och Engquist.

I Biblicum 6/81 meddelades att nya elever kan antas till teologisk utbildning vid institutionen i Uppsala först fr o m höstterminen 1982 och att nyantagning av teologie studerande inte kan ske varje år.

Under året utgavs skriften "Världshistoriens första dagar - en studie i 1 Mos. 1 - 3".

1982

I och med detta år började tidskriften sin elfte årgång med namnet Biblicum (tidskriftens tidigare namn var som bekant "För biblisk tro"). Vilka bibliska frågor och vilken undervisning hade Biblicum fört fram under de gångna tio åren? En god överblick över Biblicums undervisning under åren 1972-1981 ges i nr 4/82, s 124-142.

Historisk tidskrift
Biblicum

Den statliga bibelkommissionens (BKs) översättning av Nya testamentet (NT 81) hade nu kommit ut i stora upplagor och mottogs okritiskt av många kristna samfund. Biblicum fann det angeläget att granska denna översättning och avslöja de många allvarliga felöversättningarna. Tidskriften Biblicum nr 3/82 gjordes till ett tema-nummer om översättningsfrågor och dominerades av en granskning av NT 81. Bibelns översättning togs också upp i många Biblicumföreläsningar.

Den 26-28/3 hölls Biblicumdagar i Göteborg. Erlandsson föreläste över ämnena Kan NT 81 användas?, Är det samma evangelium i GT och NT?, Är det samma lag i GT och NT?, Vad menar Bibeln med Guds söner?. Furberg föreläste om Romarbrevets översättning – några exempel. Den 15-18/4 höll Erlandsson en kurs i Stavanger över temat ”Vad säger Bibeln?”. Där behandlades ämnena Den ende sanne Guden, Skapelsen och Guds uppenbarade ord, Kristus och återlösningen, Tron och saligheten, Rättfärdiggörelsen, omvändelsen och bönen, Döpet, nattvarden och avlösningen, Kyrkan och staten, Kristi återkomst samt ”Vaer ikke vantro, men troende!” Föreläsningar hölls också i Växjö 7/5 (Kritik av NT 81), Markaryd 8-9/5 (Det andliga och det osynliga, Guds styrelse, Psaltaren, Den helige Andes uppgift), Knapstad, Norge 25-26/9, Uppsala 8-10/10 och Kopervik, Karmøy, Norge 15-17/10.

Sommarens höjdpunkt var Biblicum-dagarna den 15-19/7 på Bakketun folkehøgskole i Verdal, Norge i samband med att professor Becker på nytt gästade Biblicum. Under dessa dagar föreläste Becker över ämnena Exempel på Uppenbarelsebokens tolkning, Profetian och dess uppfyllelse, Den kristna friheten (adiafora) samt Kristi nedstigande till helvetet. Furberg föreläste om Första Korintierbrevet, Jonsson över Den rättfärdighet som överträffar fariseernas, Döpta till Kristi död (Rom 6:3-11) och Vad menas med ”boten”? Erlandsson föreläste över Jesajas budskap.

Biblicum arrangerade under höstterminen (15/9-15/12) vid institutionen i Uppsala för första gången *en bibelskola för ungdom* som fyllt 17 år.

Bland nya kassetter kan nämnas Tio föreläsningar över Daniels bok och fyra föredrag kring temat ”Kyrkan och Guds ord” (Kristus i dagens kyrkor, Sant och falskt om nåden, Sann och falsk kyrklig gemenskap, Hur skall jag få en viss och stadig tro?).

1983

Också bland reformerta kristna fanns en oro över den statliga bibelkommissionens översättningsarbete och hur en liberalteologisk bibelsyn påverkar bibelöversättningen i negativ riktning. Därför bildade några personer med Anders Robertsson i spetsen en kommitté som skulle arbeta för en bibeltrogen bibelöversättning. Det blev naturligt för denna kommitté att ta kontakt med Biblicum som redan hunnit en bit på väg i arbetet för en bibeltrogen översättning. Vid Biblicums sammanträde den 22/2 rapporterade Biblicums ordförande och föreståndare om de samtal som förekommit med denna kommitté och den konferens som hållits i Järfälla i februari (§ 5). Biblicum 5/83, s 141-142 rapporterade om hur Biblicums hjälp efterfrågades och vad som hände på översättningsfronten.

Den 19 november anordnas i Stockholm en ”temadag om bibelsyn och bibelöversättning” för att närmare utvärdera intresset för ett alternativ till bibelkommissionens arbete. Ingemar Furberg har blivit ombedd att göra en jämförande analys av bibelkommissionens sätt att översätta NT och hur vi inom Biblicum anser att texten bör översättas. Likaså har jag fått i uppdrag att göra detsamma när det gäller gammaltestamentliga

texter. . . Temadagen skall också innehålla en debatt mellan en representant för bibelkommissionen och mig om "Bibelsyn och bibelöversättningsarbete".

Arrangör för temadagen är Stiftelsen Bibeltrogen Bibelöversättning (den fick flera år senare namnet Stiftelsen Svenska Folkbibeln), som nyligen bildats och som har som mål att verka för en bibeltrogen nyöversättning av Bibeln. Det som förenar initiativtagarna till denna temadag är alltså oron över liberalteologins förvanskningar av Bibelns innehåll och önskan om en klar bibelöversättning på nusvenska, som följer grundtexten så nära som möjligt. Någon ny kyrkogemenskap är det inte fråga om. . .

För att våra översättningsförslag verkligen skall bli granskade och eventuellt använda, tänker vi framöver trycka översättningsförslagen som fristående bilagor som medföljer tidskriften.

Vid sitt sammanträde den 22/2 beslöt Biblicums styrelse att utfärda en kallelse till professor Becker att tjänstgöra vid Biblicum "en längre tid, förslagsvis ett läsår" fr o m hösten 1984 (§ 8).

Biblicumdagar hölls i Göteborg den 25-27/3. Furberg talade om "Andeutdrivningens plats i den kristna församlingen" och Erlandsson om "Dopet i ande och eld", "De yttersta tingen och Israel", "Nyöversättning av Gamla testamentet" och "Herrens lidande Tjänare". Biblicumdagar hölls också i Bömlö, Norge den 8-10/4, där Erlandsson talade över ämnena Guds Ord, Skapelsen, Syndafallet, Frälsningen, Rättfärdiggörelsen – omvändelsen och Den kristna församlingen. Biblicum-föreläsningar hölls också i Växjö och Markaryd (april), Stavanger (sept) och Yxenhult (okt). En ny Biblicumkurs i Uppsala för ungdom utlystes till den 2/9 – 27/11.

Under året utgavs skriften "Att tro utan att se" av Gottfried Wachler och en rad nya kassetter, bl a kassettserien "Jesajas bok".

1984

Biblicum 1/84, s 1 informerar:

Från och med detta nummer medföljer som bilaga förslag till bibelöversättning utifrån Bibelns grundspråk.

...

I detta nummer får synen på Bibeln stort utrymme. Många är inte medvetna om hur bibelkritiken undergräver biblisk kristendom och i vilka skepnader den framträder. Det är därför väl använd tid att sätta sig in i vad som är ett rätt respektive felaktigt studium av Bibeln. Många har blivit tagna på sängen av en bibelkritik, som kan låta ganska from och synas ha fakta att stödja sig på vid ett ytligt betraktande.

Vid styrelsesammanträdet den 27-28/2 "lämnar ordföranden en ingående rapport om samarbetet med Stiftelsen Bibeltrogen Bibelöversättning. . . 840331 anordnar SBB opinionsmöte i Järfälla. Erlandsson föreläser och deltar i en debatt med företrädare för den statliga bibelkommissionen" (§ 9). I Biblicum 4/84 ges ytterligare information:

Vårt översättningsarbete sker nu i samarbete med Stiftelsen Bibeltrogen Bibelöversättning. Denna stiftelse skickar gärna ut information om vårt översättningsarbete, den hjälper oss att finna referenter och granskare och den avser att trycka våra översättningar så snart hela bibelböcker blir färdiga. I ett nyligen utsänt informationsmaterial från SBB ges bl a följande information: "Översättandet led av två huvudansvariga; doc Seth Erlandsson för GT och teol dr Ingemar Furberg för NT. Till arbetet knyts ett antal referenter med uppgift att granska och ge synpunkter. Därefter följer en ny genomgång och bearbetning av texten, och sedan kan den tryckas som förslag eller provöversättning. Denna publiceras dels som bilaga i tidskriften Biblicum, dels som separata häften, som kan rekvireras direkt från SBB.

En sommarkurs hölls på nytt i Norge, denna gång i Örje den 12-14/7. Följande föreläsningar hölls: Den messianska tiden (Erlandsson), Antikrist (Furberg), Första Petri brev I-II (Jonsson), Liberalteologin och GT (Malander), Religion och magi (Furberg), Messias i Psaltaren (Erlandsson), Liberalteologin och NT (Malander), Den bibliska tacksägelsen (Erlandsson). Biblicumföredrag hölls också på Karmøy i Norge (18-20/5), i Örkelljunga (22/9), i Stavanger 28-30/9 och i Umeå (20/10).

Under året utgavs böckerna "Bibelkritiken och kristologin" av Ingemar Furberg och "Die Inspiration und Irrtumslosigkeit der Schrift" av Gottfried Wachler. Bakgrunden till att den sistnämnda boken gavs ut av Biblicum i Sverige var att den östtyska staten (DDR) inte tillät att den trycktes i DDR där Wachler bodde.

Den 1 september gick vår käre medarbetare och understödjare professor Siegbert Becker ur tiden. Becker var en lärare och bibelutläggare som få och betydde oerhört mycket för Biblicum. Alltjämt är hans undervisning i skrift och på kassetter mycket efterfrågad.

1985

Det ökande intresset för en bibeltrogen bibelöversättning hade resulterat i, som vi tidigare redogjort för, bildandet av Stiftelsen Bibeltrogen Bibelöversättning (SBB) och ett samarbete mellan Biblicums översättningsarbete och denna stiftelse. En viss kritik mot detta samarbete föranledde Biblicum att beröra detta både i sin tidskrift och vid flera styrelsesammanträden (se också under år 1986). I Biblicum 4/85, s 101 ff handlar ledaren om bibelöversättningsarbetet. Här några citat:

När NT 81 kom ut, var det ganska få som reagerade mot de många felöversättningarna och de bibelkritiska noterna. Men efterhand har ett visst uppvaknande skett och från olika håll frågar man nu efter en svensk bibelöversättning, som inte innehåller bibelkritiska noter och allvarliga felöversättningar. . .

Stiftelsen Bibeltrogen Bibelöversättning (SBB) vill stödja Biblicum i dess översättningsarbete, ty det finns utanför den lutherska bekännelse trosens led många som vill samverka i syfte att få fram en bibeltrogen bibelöversättning så snart som möjligt. Skall det kunna ske, behövs ett brett stöd för vårt arbete och vi är tacksamma för att Biblicums översättningsarbete mött ett så stort förtroende bland människor som älskar Guds ord.

Att det finns ett gemensamt intresse bland bekännelse trogna lutheraner och reformerta fundamentalister för en bibeltrogen bibelöversättning, betyder inte att dessa nu lär ett och detsamma i alla stycken och nu kan bilda en gemensam kyrka. Vår samverkan begränsas därför till det gemensamma intresset att söka få fram en god översättning av Gamla och Nya testamentet så snart som möjligt. Vi hoppas och vet att många har ett sådant intresse långt utanför bekännelse trogna lutheraners led.

Provokativt

Vid sammanträdet den 7/5 betonade Biblicums styrelse att Biblicum måste koncentrera sin verksamhet till översättningsarbetet (§ 15). Arbetets uppläggning och samarbetet med SBB genomgicks grundligt (§ 20). Bakgrunden till detta var bl a att Per Jonsson i en skrivelse till sammanträdet, som han inte kunde närvara vid, riktade kritik mot samarbetet med SBB.

En nyhet för 1985 var att tre veckoslutskurser anordnades vid institutionen. Den första ägde rum den 20-22/9. Ämnet var "Bibelstudieteknik. Grundlig genomgång av Galaterbrevet." Ledare: Lars Koen, sedan många år studerande och medarbetare vid Biblicum. Den andra ägde rum den 18-20/10. Ämnet var "Läran om kyrkan och den kristna gemenskapen". Ledare: Seth Erlandsson. Den tredje ägde rum den 22-24/11. Ämnet var "Vår kallelse som kristna". Ledare: Tim Buelow från USA, som studerade vid Biblicum läsåret 85/86 och skulle

medverka "som biträdande lärare i viss kursverksamhet vid institutionen" (Biblicum-sammanträde 23/9, § 26).

Under året hölls liksom tidigare år en del Biblicumföreläsningar också utanför institutionen, bl a i Norrköping (28/9), Helsingborg-Markaryd (4-5/10) och Avaldsnes, Norge 9-10/11. Vid sammanträdet den 23/9 framförde Lars Engquist "önskemål om att ordföranden (Erlandsson) och studierektor (Furberg) inte tar på sig så mycket kurser och extraarbete. Deras krafter måste sättas in allt mer på bibelöversättningsarbetet som nu kommit igång på allvar och väcker allt större förväntningar runtom i landet" (§ 29). Vid sammanträdet den 6/11 diskuterades möjligheten av ett sabbatsår för ordföranden läsåret 87/88, så han skulle kunna forska vid seminariet i Mequon, USA (§ 37).

1986

Frågan om sabbatsår kom upp på nytt vid sammanträdet den 7/2 enligt följande:

§ 5. Efter ingående och bra samtal om översättningsarbetet och övrigt arbete vid Biblicum enas ledamöterna om följande: Seth Erlandsson skall beredas ledighet att ht-87 och vt-88 vistas vid seminariet i Mequon, USA (se § 6). Seth Erlandsson skall fortfarande som sin huvuduppgift vara huvudansvarig för den gammaltestamentliga delen av bibelöversättningsarbetet och Ingemar Furberg vara huvudansvarig för den nytestamentliga delen.

§ 6. Seth Erlandsson kan komma att få en kallelse från seminariet i Mequon att under ett år ingå i lärarkollegiet där. Beslutas därför följande: Att meddela seminariet att Stiftelsen Biblicum för sin del beslutat bereda Seth Erlandsson erforderlig ledighet under hösten 1987 och våren 1988. Att göra en framställning till seminariet om att Seth Erlandsson inte engageras för mycket som lärare och föreläsare under sabbatsåret, utan bereds så mycket tid som möjligt att forska vid seminariets bibliotek.

Översättningsarbetet och samarbetet med SBB diskuterades återigen vid sammanträdet den 8/5, § 19 och vid sammanträdet den 13/6, § 32. Förelåg också vid detta sammanträde en begäran från Per Jonsson "att få bli befriad från ledamotskapet i Stiftelsen Biblicum" under hänvisning till att han "ej har möjlighet att närvara vid sammanträdena" (§ 33). Stiftelsen Biblicum framförde ett varmt tack till Per Jonsson för den tiden han tjänat Biblicum som styrelseledamot och hoppades att han även i framtiden kunde medverka vid Biblicumdagar.

Den 23-25/5 föreläste föreståndaren i Kristiansand, Norge över ämnena Skriften allena, Tron allena och Nåden allena. Fr o m sommaren tvingades han att av personliga skäl trappa ner sin verksamhet och slutligen i oktober begära avsked från sin tjänst vid Biblicum. Begäran om entledigande, daterad den 20/10, lyder:

Härmed ber jag att få bli befriad från min anställning och tjänst vid Biblicum. Jag tackar varmt för den tid jag har haft förmånen att få stå i stiftelsens tjänst och önskar för framtiden kunna stödja och hjälpa Biblicum, även om jag inte innehar någon anställning där. En institution som håller fast vid Bibeln som Guds inspirerade och alltigenom tillförlitliga ord och den lutherska bekännelsen som en rätt utläggning av Bibelns lära är för mig en stor gåva, som på allt sätt bör stödjäs.

Vid sammanträdet den 13/9 utsågs Lars Engquist att tills vidare vara Stiftelsen Biblicums ordförande och föreståndare (§ 48) och tidskriften Biblicum skulle "från och med nr 4/86 utges av en redaktionskommitté bestående av Lars Engquist, Seth Erlandsson, Ingemar Furberg och Carl Peterson. Seth Erlandsson skall enligt tidigare fastställelse av vederbörande myndighet vara tidskriftens ansvarige utgivare" (§ 49). Vid sammanträdet den 20/10 utsågs Ingemar Furberg till ansvarig utgivare och redaktionskommittén fick sammansättningen

Engquist, Furberg och Peterson. Vid sammanträdet den 24/10 utsågs Ingemar Furberg till Biblicums föreståndare (§ 68).

Biblicum-dagar hölls i Vasa den 31/7-2/8. Där medverkade Ingemar Furberg, Alvar Svenson och Per Jonsson.

Mot slutet av året utkom skriften "Ur Svenska Folkbibeln: provöversättningar av 1 Mosebok 1-28, Ruts bok, 10 Psaltarpsalmer, Predikaren och Profeten Amos". Denna bok utgavs av Stiftelsen Bibeltrogen Bibelöversättning (SBB). Biblicums samarbete med SBB, som bl a kritiserades av före detta Biblicumledamoten Per Jonsson, berördes utförligt av Biblicums styrelse (= redaktionskommittén) i Biblicum 4/86 under rubriken "Redaktionellt" (s 101ff). Först beskrivs den historisk-kritiska metodens förödande konsekvenser för den statliga bibelkommissionens arbete och hur Biblicums kritik nonchalerats av bibelkommissionen. Redaktionellt fortsätter:

När Biblicums kritik av NT 81 bemöttes med en total tystnad, kunde stiftelsen inte längre inskränka sig till att framföra negativ kritik. Vi måste själva arbeta med en översättning av Bibeln. Härtill blev vi också uppmanade av många som oroades över den bibelkritik som nu trängt in i själva bibelboken. Biblicums styrelse var väl medveten om hur stor och svår uppgiften var. Kostnaderna var höga. Risk förelåg också att en sådan översättning skulle uppfattas som avsedd för en liten grupp stränga lutheraner och på förhand avfärdas som en Luther-inläsning. Men ett översättningsarbete var ju redan inlett, låt vara i mindre omfattning.

Detta arbete hade mottagits mycket positivt inte bara inom lutherska kretsar. Också reformerta grupper, som betraktade Bibeln som uppenbarelseskund, var välvilligt inställda. De kontaktade Biblicum och erbjöd hjälp i arbetet. En särskild stiftelse, Stiftelsen Bibeltrogen Bibelöversättning (SBB), bildades snart. SBB:s stöd av översättningsprojektet är ovärderligt. SBB ger Biblicum ekonomiskt stöd och svarar för att en stor krets av människor lämnar förslag och synpunkter till Biblicum angående översättningen. Tack vare SBB får vi också hjälp med fackgranskning av vissa råöversättningar för vidare bearbetning hos oss. SBB svarar också för tryckning och spridning av översättningsarbetet som komplement till de översättningsförslag som trycks i tidskriften. . .

Svenska Folkbibeln är vårt arbetsnamn. Namnet betyder inte på något sätt att svenska folket skulle bestämma vad som står i den. Det är inte människor som avgör den saken. Vi har fått Guds ord en gång för alla. Vår uppgift är bara att räcka detta fasta oföränderliga Ord till vår tids människor på deras språk. Vi önskar att en trogen översättning skall bli hela svenska folkets Bibel.

På Biblicum har vi beslutat att nu koncentrera krafterna på översättningsarbetet. Vi får visserligen många kallelser att hålla kurser och ge teologisk utbildning runtom i Skandinavien, men för att bibelöversättningsarbetet skall ge resultat måste vi nu tills vidare tacka nej till kallelser att hålla "dagar" och kurser.

Biblicums styrelse gör också följande principuttalande:

Stiftelsen Biblicum är helt fristående och oavhängigt av stat och samfund. Genom vår bundenhet till Skriften och den lutherska bekännelsen står vi nära alla dem som håller fast vid Skriften och Bekännelsen. Men Biblicum ägs och drivs av en fristående stiftelse i överensstämmelse med dess konstitution.

Vår oavhängighet är också i någon mån en garanti för att "Svenska Folkbibeln" inte skall bli någon samfundsbibel med någon särskild samfundsteologi. Genom vår frihet vill vi hävda att Bibeln står över alla samfund och trosriktningar. Alla skall kunna bruka Svenska Folkbibeln till sin uppbyggelse och sin undervisning, oavsett vilken kyrka eller vilket samfund man bekänner sig till.

*Från Olaus Petri
Till
Lutherska
Bekännelsekyrkan*

en vandring genom fem hundra år svensk kyrkohistoria.

Av kfi Stefan Sjöqvist vdm

Reformationens spridning i Sverige

– Runt Östersjön fanns handelstäder med en hel del tyska handelsmän. Med dessa följde småskrifter och flygblad från det tyska riket som gav uttryck för de reformatoriska tankarna

– Universiteten i Tyskland tog emot en del svenska studenter som också tog med sig de tyska idéerna hem.

Gustav Vasa blir vald till kung

Den danske kung Kristian II (Kristian Tyrann) sökte upprätthålla en unionsstat med Sverige, Norge och Danmark under en kung. Ärkebiskop Gustav Trolle stödde unionen. 1518 hade Gustav Eriksson Vasa blivit fånge hos danskarna. Han rymde 1519 till Lübeck och kom 1520 till Sverige. Sturarna försökte återupprätta Sverige som en fri svensk stat. Kung Kristian började rensa bort upprorsmännen, främst från Stureätten, genom Stockholms blodbad 1520.

1521 invaderade Gustav Eriksson Vasa och hans folk Östergötland och belägrade biskop hans Brasks gård.

På riksmötet i Strängnäs 6:e juni 1523 valdes Gustav Eriksson till kung. Ärkebiskopen Gustav Trolle hade gått i landsflykt, eftersom han stödde Kristian II:s unionstankar, och ärkedjåken Laurentius Andreae blev därför ceremonimästare och sekreterare vid kungavalet. Nästa dag utropades Gustav Vasa till kung.

Biskopsproblemet under Gustav Vasas första tid

Sveriges var utan ärkebiskop eftersom Gustav Trolle gått i landsflykt. Det fanns bara två biskopar kvar, eftersom två dött vid Stockholms blodbad och några andra flytt eller dött. Kvar bland biskoparna fanns Ingemar i Växjö och Hans Brask.

Man kunde välja biskopar. Men för att dessa skulle kunna vigas till sina ämbeten krävdes enligt kanonisk rätt bekräftelse av påven. Det var komplicerat att besätta de biskopssäten som hade biskopar i landsflykt. Påven hade ju redan insatt biskopar på dessa säten. Men de landsflyktiga biskoparna var politiskt obekväma för kungen, t.ex. om de stödde Kristian II. Man valde Magnus Sommar och Magnus Haraldsson till biskopar.

29 december, 1522 sände man en skrivelse till Rom med en förfrågan om att få dem vigda, med brevet bifogades ett manifest som riktade sig mot kung Kristians grymhet. Men Gustav Vasa var inte krönt enligt kyrklig sed ännu, medan kung Kristian var det. Vasa betraktades bara som riksföreståndare. Svaret från påven dröjde. 1523 skrev man återigen till påven. Man vill nu ha även Johannes Magnus till biskop i Uppsala (ärkebiskop). Han var särskilt lämplig eftersom han var påvlig nuntie (sändebud), kunde man tycka. I brevet ville man också ha Petrus Magni som nu fanns i Rom.

Påven bekräftade inte förslagen på biskoparna. Han hotade med kyrkliga straff om inte Gustav Trolle återinsattes som ärkebiskop. Påven hade dessutom utsett en italienare till biskop i Skara, Francesco de Potenza.

I mitten av 1523 samlades man till rådsmöte i Söderköping. Med fanns den valde ärkebiskopen Johannes Magnus, Hans Brask, Ingemar i Växjö, Magnus i Skara och Magnus i Strängnäs. Gustav Vasa skrev till Rom och begärde att de valda biskoparna skulle bekräftas. Han skrev att om påven höll fast vid Gustav av Trolle skulle kung Gustav själv låta de valda biskoparna bekräftas *"av den ende och högste översteprästen Kristus"*. Han avvisade påvens förslag till biskop i Skara; Francesco de Potenza, för att han aldrig skulle acceptera en utländsk man som biskop i Sverige.

Påven svarar 1524 nej på kungens begäran. Vid riksdagen i Vadstena begär kungen att den påvlige nuntien Johannes Magnus som påvlig representant skulle bekräfta valen. Han hänvisar till kyrkomötet i Nicea 325 som grund för att kyrkan inte behöver påvens medverkan vid biskopsvigning.

Kyrkan behövde biskopar för att kunna genomföra konfirmation, prästvigning, krismavigning (vigning av helig olja) osv.

Gustav Vasa behövde vigda biskopar för att kunna krönas och även för att kunna ingå i äktenskap. Han förhandlade redan om äktenskap med en polsk prinsessa. Men 1524 kom Petrus Magni hem från Rom till Sverige som låtit sig vigas till biskop av Västerås. Därmed var frågan om kröning löst. Gustav Vasa hade nu i alla fall tre vigda biskopar.

Reformationens inträde i Sverige

Den lutherska läran hade redan fått visst inträde via tyska landsknektar från Lübeck handelsmän i Sverige och studenter som återvände från tyska universitet.

Mest kända av de tidiga förespråkarna för reformationen i Sverige är Laurentius Andreae, som var ärkedjäkne (diakon) och Olaus Petri. Båda verkade i Strängnäs.

Olaus Petri föddes i Örebro 1493. Han läste vid Uppsala universitet och därefter i Leipzig och Wittenberg, dit han kom 1516. 1518 tog han magistergraden i Wittenberg. När han kom hem blev han kansler åt biskop Mattias i Strängnäs, som halshöggs vid Stockholms blodbad 1520.

Olaus predikade öppet mot rosenkransandakterna (en sorts kult av Maria) och förde fram den evangeliska tron – rättfärdiggörelsen genom tron. Det viktiga var inte att förrätta mässoffret, utan att förkunna Guds Ord rent och klart.

Biskop Hans Brask försökte få Olaus Petri kättareförklarad men lyckades inte. Gustav Vasa gick inte med på detta.

1523 insattes Laurentius Andreae som sekreterare och ledamot av riksrådet, av Vasa. När Gudstav Vasa behövde pengar för att avbetala skulden till Lübeck, som hjälpt Vasa vid befrielsekriget mot Kristian II, så hjälpte Laurentius Andreae kungen att motivera varför han krävde in silver och ädelmetaller från Vadstena. Kyrkan var de troendes samfund menade Andreae, inte kyrkobyggnader.

1524 såg Gustav Vasa till att Olaus Petri blev Stockholms stadssekreterare. Han fick därmed möjlighet att predika i Storkyrkan. Till kyrkoherde för Stockholm valde Vasa en tysk lutheran Nicolaus Stecker. Ytterligare två reformatoriskt sinnade personer valdes in på viktiga befattningar, i kungens närhet, vilket betydde att fem lutheraner nu kunde påverka i självaste huvudstaden.

1525 utmanar Olaus Petri kyrkan genom att gifta sig och bröt därigenom det romerska celibattvånget för både diakoner och präster. Brask försökte få kungen att gå med på att bannlysa Olaus Petri, vilket han vägrar.

Brask hade 1523 startat ett tryckeri i Söderköping från vilket han spred några romersk-katolska alster. 1525 startade kungen ett tryckeri i Uppsala utifrån planerna att översätta NT till svenska. 1526 överförde han tryckeriet till Stockholm vilket gav Olaus Petri nya möjligheter. Dessutom beslagtogs Brasks tryckeri i Söderköping och han förbjöds att trycka.

Bibelhumanism och reformatorisk tro

Också bland de reformhumanistiska rom-katolikerna fanns ett intresse av en bibelöversättning. Därför var flera olika munkordnar engagerade i översättningsarbetet. Lutheranerna å sin sida hade naturligtvis intresse av att Bibeln kom på svenska språket. 1526 utkom NT på svenska. Det retade förstås rom-katolikerna att översättningen hade Luthers företal med ett tillägg av Olaus Petri. Gammalkatolikerna gillade inte en svensk översättning, eftersom man var rädd att kyrkan fråntogs monopolet att tolka Bibeln.

Stridsskrifter och debatt

I Tyskland hade man sökt få klarhet i de religiösa frågorna genom offentliga debatter och klagörande programförklaringar, där den världsliga överheten satt som åhörare. Det hade talats om ett allmänt kyrkomöte.

Också i Sverige dök liknande tankar upp. Gudstav Vasa ville ha ett nationellt möte för att reda ut de religiösa tvistefrågorna. 1526 skickade han ut tio frågor till de två lägren att besvara. Men frågorna var mer av praktisk-kyrklig karaktär än dogmatisk. Det handlade om Guds Ords auktoritet, påvens och

biskoparnas makt, kyrkans bud och stadgar, bann och helgonkult. Här fanns också frågor om Guds nåd, övernaturliga uppenbarelser och skärselden. Mest tongivande på den romerska sidan var Peder Galle och på den evangeliska sidan Olaus Petri. Någon ordentlig offentlig disputation kom ännu inte till stånd, utan Vasa fick nöja med skriftliga svar. Vasa kompletterade med ytterligare frågor, om klosterleverne och nattvarden.

Hösten 1526 hade den danske romersk-katolske Hans Tause skrivit ett sändebrev och en stridsskrift mot Luther. Denna skrift översattes till svenska och spreds i Sverige. Särskilt farlig ansåg lutheranerna i Sverige att den var, eftersom den klandrade Luther för bondeupproret i Tyskland 1525. Man var rädd för att Vasa skulle få uppfattningen att lutherdomen var samhällsomstörtande

År 1527 skrev Olaus Petri ett svar på boken med sin skrift: *"Svar på ett okristligt sändebrev."* Olaus prisar den välsignelse reformationen givit genom att Guds Ord nu ljuder rent och klart i världen och ger en positiv bekräftelse av den evangeliska tron, Han visar att den evangeliska tron inte leder till uppror mot överheten eller antinomism. Om missbruk förekommer bör man betänka att *"ingen kan skylla smeden, som svärdet gör, att det varder missbrukat"*. Han tar upp frågorna om avlat, tro, goda gärningar, klosterleverne och helgonkult. Om nattvarden säger han: *"Kristus har givit oss sin kropp och sitt blod till ett säkert tecken och pant, för att vi i dem skall ta emot och få försäkran om att våra synder verkligen är förlåtna."* Olaus svarsskrift innehåller ingen skolastisk spekulation om hur kroppen kan vara i brödet, den är kort enkel och biblisk. Han vänder sig mot mässa utan predikan, nattvard utan nattvardsgäster eller bara under en gestalt. Prästers och biskopars plikt är menar Olaus att predika Guds Ord. I nuläget hade de uppfattat som sin huvuduppgift att förrätta mässoffret. Biskopar och präster ska inte ha världsligt makt. Deras uppgift är att förkunna Ordet och förvalta sakramenten. Kyrkliga liturgier och gudstjänstbruk är fria ting.

I Maj 1527 publicerades Olaus: *"Svar på tolv spörsmål"*, det var alltså svar på kungens frågor. Här tar han också upp Galles formuleringar och bemöter dem. Galle hade hänvisat till Skriften men använt kyrkan som uttolkare av densamma. Olaus ansåg inte att man kunde vila på kyrkans auktoritet: *"ej heller hjälper det att åberopa det påvliga herradömet's ålder; djävulen är gammal och är dock icke desto bättre"*. Han betonar att prästens viktigaste uppdrag att förkunna Guds Ord: *"förkunna Guds ord är prästs ämbete, såsom smida är smeds ämbete... så är icke heller den rättsliga en präst, som icke predikar"*. Han kritiserar utombibliska uppenbarelser och föreslår hur det romerska kyrkostraffet skall förändras till en evangelisk kyrkotukt.

Västerås riksdag 1527

Bakgrunden till Västerås riksdag var att i Dalarna förbereddes ett uppror mot kungen. Vasa samlade makten till sin person genom att lägga fram en hel rad förslag under hot om att avgå. Man hade ingen lämplig efterträdare varför man gick med på många av Vasas förslag.

Allmogen hade pressats hårt på pengar p.g.a. skulden till Lübeck. Nu kom Vasa med förslag att ta pengarna från kyrkan vilket glädde adeln. 1454 hade stora adliga gods tagits från adeln och skänkts till kyrkan genom den s.k. "Karl Knutssons räfst". Nu föreslog Vasa att dessa egendomar skulle gå tillbaka till adeln.

En annan punkt på dagordningen rörde trosfrågor. Anklagelser hade kommit från vissa att Vasa gynnat införande av en ny tro i riket. Vasa hade velat ha en offentlig debatt mellan de evangeliska och de romersk-katolska. En sådan kom till stånd i slutet av riksdagen, som dock inte avspeglas i mötesbeslutet.

Resultatet av Västerås riksdag sammanfattades i Västerås recess (överenskommelse) och Västerås ordinantia (förordning).

Recessen hade mer juridisk karaktär och uppfattades närmast som en lag. Bland direktiven fanns uppmaningar att straffa orosstiftare som anklagade kungen att införa en ny tro, att kyrkans överflödiga inkomster skulle överföras till kronan, att adeln skulle återfå det gods som kommit i kyrkans ägo 1454. Recessen avslutas med uppmaning att "*Guds ord måtte allestädes i riket renliga predikat varda*".

Ordinantian fastslog bl.a. att om biskoparna tillsätter präster som inte kan eller vill predika, så får kungen ingripa och tillsätta någon annan. Svaga pastorat skulle av ekonomiska skäl kunna slås ihop, men utan att Guds ords förkunnelse drabbades, evangelium ska läsas i skolorna. Man ville begränsa tiggarrordnarnas tid att terminera, d.v.s. att under längre tid vandra land och rike runt och tigga. Biskopsböter, d.v.s. böter utdömda av biskoparna skulle tillfalla kronan. Kyrkans skulle underställas samma lagar som civila personer, och kunna dömas enligt världslig rätt.

Resultat av Västerås Riksdag

Kungen skickar nu ut flera brev till biskoparna med förmaningar att se till att prästerna predikar Guds Ord. Olaus Petri skickar ut en förmaningsskrift till prästmötena i bl.a. Västerås, Strängnäs och Uppsala som handlar om lekmännens plikt till prästerna och prästernas plikt att förkunna Gud Ord. Men många präster klagade hos Olaus Petri att de inte klarade sig enbart med texten, det NT som hade utgivits 1526.

Han snabböversatte därför delar av Luthers kyrkopostilla till svenska som utkom 1528 under titeln "*En nyttig postilla*".

Biskoparna förlorade sina fasta slott och rätten att rida med stora beväpnade följen och adeln krävde tillbaka stora delar av kyrkans gods. Biskoparna, prästerna, sockenkyrkan och de fattiga hade tidigare fått dela på tiondet. Nu fick kyrkan bara så att deras verksamhet gick runt. Resten av tiondet gick till kronan.

Under medeltiden fick biskoparna döma i kyrkorättsliga mål, och ta emot böter som utdömts. Reformationen fastslog att kyrkan endast hade rätt att döma med Guds ord. Kroppsstraff och böter hörde till det "*världsliga svärde*". Det betydde förstås ökade inkomster för kronan.

Till klostren var knutet stora landegendomar och gårdar. Man hävdade att all egendom inte behövdes till klostrens fortlöpande verksamhet. Kronan tog nu dessa kronan eller beskattade klostren.

De kloster som inte hade inkomster av egna egendomar var tiggarrordnarna (främst franciskaner och dominikaner). Nu fick de tillstånd att vandra runt och tigga bara begränsade delar av året. De kringvandrande munkarna var otvivelaktigt en maktfaktor i att motarbeta kungen och reformationen. Kungen gav 1527 munkar som ville lämna ordenslivet, ett skydds brev som garanterade dem frihet från repressalier från kyrkans sida. Dels p.g.a. skydds brevet och dels p.g.a. försämrade ekonomiska förhållanden läggs en hel rad tiggarkloster ner i Uppsala, Västerås, Arboga, Linköping, Strängnäs, Söderköping och Växjö.

Gustav Vasas kröning

År 1527 skulle biskop Hans Brask med kungens tillstånd visitera Gotland. Men istället för att resa dit flydde han med båten till Danzig. Det saknades nu vigda biskopar. Man hade valda biskopar, men eftersom påvens bekräftelse saknades betraktades de inte som vigda.

Två biskopar tillfrågades om de ville blir vigda. Kungen hotade med att utse någon annan om de vägrade. Laurentius Andreae menade att vigningen borde äga rum i Uppsala, eden skulle inte avläggas till påven utan till kungen. I sin ed skulle de lova att predika och befrämja Guds Ord, att nöja sig med de inkomster som var nödvändiga för en evangelisk biskop och att lyda kungen. De nya biskoparna plus en biskop för Åbo viges av Petrus Magni i Strängnäs 5 januari, 1528.

Den 12 januari 1528 kröntes Gustav Vasa i Uppsala domkyrka.

Kyrkomötet i Örebro 1529 och dess frukt

I februari 1529 skulle ett kyrkomöte hållas i Örebro för att lösa kyrkans interna problematik. Sverige hade ingen ärkebiskop, varför Laurentius Andreae tog initiativ till att kalla till mötet. Mötet samlade präster, biskopar och munkar från alla stift. Här blandades lutheraner med reformkatoliker, gammaltroende katoliker.

Reformkatoliker och lutheraner kunde enas om vikten att Guds Ord predikades. Man ville att Guds Ords undervisning inte skulle försummas i skolor, kloster och kyrkor. Vid predikningarna skulle Fader Vår, Ave Maria och budorden läsas för ungt folk. Biskoparna skulle se till att så skedde. 1530 utkom Olaus Petris egen postilla vilket hjälpte upp predikningarna. Här fanns både buden, Fader Våra och Ave Maria. Den senare uppfattade Olaus Petri inte som en bön till Maria, utan en lovsång.

Laurentius Petri vände sig emot den romerska botinstitutionen som menade den som syndade måste bikta sig inför präst, ångra sig, ta emot avlösning och göra föreskrivna botövningar för att upptas i kyrkan. Enligt evangelisk tro

består boten i ånger och tro. Mötet upphävde dock inte den medeltida botinstitutionen, men lämnade frihet till dem som utövade kyrkotukten.

Mötet betonade att helgdagen var till för att höra Guds ords predikan. Vad gäller kyrkliga ceremonier betonade lutheranerna att ceremonier var ett mänskligt påfund och överlämnad åt kyrkan att fritt anta eller förkasta. Men den Rom-trogna delen av mötet motsatte sig denna inställning. Mötet beslutade att behålla alla traditionella ceremonier. Vigvatten, bilder, ljus, smörjelse, kyrkobyggnader, klockringning, fasta skulle bara förklaras. När Olaus Petri återvände till Stockholm efter mötet fick han kritik för att så mycket påviskt som smörjelse och annat fick behållas. Olaus svarade att det fick behållas med hänsyn till det okunniga folket. Och att även fast det var fritt så stred det inte mot Guds ord. De romerska sympatisörerna fick även dem kritik eftersom man trott att mötet var mot lutheranerna. Men man kunde inget göra eftersom det var underskrivet. I april utger Olaus Petri sin handbok om kyrkliga handlingar. Den är i stort sett en översättning av den latinska förlagan. Men han har tagit bort sådant som stred mot evangeliet, missbruken.

Västgötaupproret

De gammaltroende romersk-katolska gillade inte mötesbeslutet. I Småland sade allmogen upp sin trohet mot kungen. Man skriver: *"Det vore allom bekant, vilket okristligt regemente uppkommit i det fattiga riket genom lutherska kätterier; kloster och kyrkor voro ödelagda och plundrade, prästerskapet fördrivet och ersatt med kättare och förlupna munkar, mässan läses på svenska"* osv.

Till upproret sluter sig folk i Östergötland och Västergötland. Gustav Vasa lyckas dock genom förhandlingar kuva upproret inom fyra veckor.

Laurentius Petri ärkebiskop

1530 sammankallade kungen till ett möte i Stockholm med höga kyrkliga representanter inbjudna. Vid mötet skulle man välja ärkebiskop. Laurentius Andreae fick flest röster. Men han överförde sina röster till Laurentius Petri som vigdes till ärkebiskop för svenska kyrkan. Sverige hade fått sin första evangeliska ärkebiskop. Laurentius Petri var yngre bror till Olaus Petri och föddes i Örebro 1499. Efter riksdagen i Västerås sändes han till universitetet i Wittenberg med kungligt stipendium. Han blev 1539 rektor i Uppsala. Han dog 1573 i Uppsala.

Vinden vänder tillfälligt

Läget hade ändrats både nationellt och internationellt. Vasas beskattning och begränsning av kyrkans inkomster och egendom hade lett till ett uppror. I Danmark hade Fredrik I dött i april 1533 som lyckats upprätthålla religionsfrihet med lutherska och romersk-katolska kristna. Romerska biskopar hade förhindrat ett nyval av kung och passat på att begränsa lutheranernas frihet tills Kristian II och Kristian III trädde in på scenen. Gustav Vasa avsatte 1531 Laurentius Andreae som sekreterius. Den reformkatolske biskopen Sveno Jacobi blev vald till kungens rådgivare. 1533 skrev Laurentius Petri sin förklaring till i Västerås recess och ordinantia. Han

förklarar här att Guds Ords predikan måste kompletteras med liturgiska reformer. Gustav Vasa förbjöd ilsket ärkebiskopen att företa "någon reformatio i någon måtto". Domkapitlen verkar ha agerat helt utan att bry sig om ärkebiskopens order. En reformkatolsk bok "Jungfru Marie psaltare" översattes till svenska 1534.

De evangeliska kände sig ansatta. År 1535 utgav Olaus Petri boken: "Förmaning till alla evangeliska predikare över hela Sverige... då förföljelse påkommer för Guds ords skull." Här skriver han: "Det är en dråplig gunst och nåd av Gud, får höra hans helga ord. Hur skulle nu några människors vrede förskräcka oss från den befallning, som Guds ord givit haver? Förföljelse skall nu som på martyrernas tid leda till den evangeliska sakens tillväxt. Men skall den hava någon framgång, så måste den vara Guds verk och intet människoverk. De evangeliska få ej söka sätta makt emot makt."

Samma år höll Olaus Petri en predikan i Storkyrkan med udd mot kungen. Olaus Petri ger ut "en liten bok däruti förklarar varder, varigenom människan får den eviga saligheten".

Rom hade aldrig erkänt Laurentius Petri som ärkebiskop. Nu vigdes Johannes Magnus som ärkebiskop för Sverige i Rom. 1537 for denne exil-ärkebiskop för att delta i konciliet i Trient i Italien, för Sveriges räkning.

Evangeliska framsteg

I Danmark hade Fredrik I den förste avlidit 1533. Han hade brutit med Rom. Men de romersk-katolska biskoparna försökte utnyttja kungens död för att få inflytande över kyrkan. Bönderna försökte insätta Kristian II på tronen. Kristian III, som var Fredrik I:s son intog 1536 Köpenhamn. Striden om makten kallas grevefejden.

Kristian III genomförde en mer genomgripande reformation av Danmark än den som ännu skett i Sverige. Kristian III var svåger med Vasa genom sin första hustru Katarina som dog 1536. Tillsammans besegrade danska och svenska flottor Lübeck 1535. Det utrikespolitiska läget påverkade säkert att Vasa kunde acceptera mer av evangeliska reformer. Kristian III lovade vid ett besök i Stockholm att plädera för att Sverige skulle upptas i det Schmalkaldiska förbundet, ett försvarsförbund av evangeliska främst tyska furstendömen. 1536 viges flera nya evangeliska biskopar och den nya drottningen Margareta Leijonhufvud kröntes.

1535 nytrycktes Olaus Petris "Den svenska Mässan".

1536 hölls ett kyrkomöte i Uppsala helt oberoende av kungens inflytande. Återigen understryktes vikten av att Guds Ord förkunnades. Men ett annat viktigt beslut var att man nu bestämde att den svenska mässan skulle firas i alla domkyrkor och landskyrkor. Den frivilliga principen var därmed satt ur spel. Man ska då minnas att Vasa bara tre år tidigare förbjudit varje form av "reformatio". Man beslöt också att den svenska handboken skulle användas vid förrättningar: dop, vigsel, begravning och annat.

Man vände sig emot det romerska celibattvånget och den dubbelhet som den romerska kyrkan förhållit sig till celibattvånget (många präster levde med "hushållerskor"). Man hade också 1536 en enklare svensk psalmbok med 46 sånger "Svenska sånger eller visor". Ca: 1536 utgavs en översättning av Luthers katekes på svenska.

Parallellt med de reformatoriska strävandena förekom förstås olika romersk-katolska försök att rädda den latinska mässan. I Linköpings stift försökte man fortfarande hålla latinsk mässa och utgav också en modifierad variant av denna: "Missa Lincopensis." Mässan hade dock utmönstrat t.ex. mässoffret och kanonbönerna.

Den normanska statskyrkodiktaturen

Den svenska kyrkan skulle ta en ny vändning under kommande år. Under denna tid hade Henrik VIII i England befäst sin ställning som "Supreme Head" över den engelska kyrkan, han hade plundrat kyrkan ekonomiskt och utövat direkt makt över kyrkan. Samma tendenser skulle visa sig i Sverige.

Kristian III: s och Danmarks försök att få med Sverige i det Schmalkaldiska försvarsförbundet misslyckades. Gustav kände sig ringaktad av de evangeliska furstarna. Det habsburgska lägret blev intressantare. Kung Ferdinand I av Österrike fick Vasa att ta emot adelsmannen Konrad von Pyhy som rådgivare.

Han hade arbetet som rådgivare åt kejsar Karl V (tysk-romerska riket). Pyhy kom till Sverige 1538.

Pyhys inflytande på Vasas politik visade sig genast. Den präglades av två delar: dels av krav på kyrkans villiga underordnande under staten, dels en mer tolerant inställning till katolsk reformism.

Pyhy var med om att bygga upp en ny byråkrati och förvaltning på både det statliga och kyrkliga området. Sockenkyrkornas andel av tiondet drogs in till staten, utom vad som behövdes till mindre utgifter.

1539 påbörjades en stor konfiskering av kyrkosilver, pengar och inventarier från kyrkor och kloster. Detta skedde utan rådet, riksdagens och socknarnas samtycke. Den reformkatolske biskopen Sven Jacobi i Skara blev vice kansler medan en negativ ton mot reformatorerna visades. Kungen menade att reformatorerna verkat för reformation men alltför lite predikat ordning och lydnhad gentemot överheten.

Olaus hamnar i onåd hos kungen. Han hade i sin förkunnelse i Storkyrkan i Stockholm vänt sig emot det svenska folkets omåttliga svärande. Vanliga uttryckssätt på den tiden var: "*Guds död*", "*Guds dyra fem under (sår)*". Olaus säger: "*Skall Guds död och pina vara vårt aftonsnack, och likväl vi kallas ett kristet folk.*" Gustav Vasa hade svärandet som en ovana och Olaus utpekar i sin predikan överheten som dåliga föredömen på detta område, varför Vasa

självlkärt kände sig utpekad. 1539 lät han trycka predikan på det kungliga tryckeriet.

Olaus Petri och Laurentius Petri ville reformera även gudstjänsten. Men Vasa svarar ilsket att den evangeliska förkunnelsen skulle gå före förändring av gudstjänsten. Han bestämmer att inget skall tryckas utan kungens tillstånd.

I Pyhys kyrkoorganisation ligger fokus på kyrkans uppgift som en anstalt för att ge folket moralisk fostran. Vasa förklarar att han inte påbjudit den Svenska Mässan.

Det fanns ett behov av kyrkoordning (ordning för kyrkans organisation). 1539 hölls ett kyrkomöte i Uppsala. Det gav tecken på nya tendenser. Ordförande för mötet var nämligen inte en kyrklig prelat, utan kungens rådgivare Pyhy.

Samma år fick Vasa en ny rådgivare: Georg Norman. Han var pommersk adelsman och teolog utbildad i Wittenberg och Greifswald. Men Norman var filipist än lutheran, med konservativ syn på det liturgiska hållet. Det är nya tongångar som andas furstlig absolutism från Norman:

"vakten I edra hus, åkrar, hustru, barn och boskap och sätten oss intet mål uti vårt regemente eller religion. Så framt i viljen undfly vårt svåra straff och vrede, skolen I vara vårt konungsliga bud lydiga både uti världsliga saker, så ock uti religionen, och göra allenast vad Vi eder genom våra kungliga föreskrifter både i andliga och världsliga saker förskriva."

I enlighet med den nya kungliga absolutismen utfärdar Vasa "av sin makts fullkommenhet" 8 december, 1539 en förordning om ny kyrkostyrelse, som Norman utarbetat. Biskopsorganisationen sköts åt sidan. Georg Norman blev kyrkans superintendent, som skulle styra över biskopar och präster. Man menade att de evangeliska predikanterna hade undergrävt lydnad för kungahuset. Nu. Skulle superintendenten mana till lydnad och avsätta vid visitationer alla "odugliga"

Varje stift skulle ledas av en konservator och två seniorer (utvalda präster). Båda dessa representerade den kungliga överheten. Härmed förlorade domkapitlen mycket av sin makt.

Den nya synen på den kungliga överheten visade sig också på ett en herredag i Örebro 1539, dit både framstående världsliga herrar, präster och biskopar bjudits in. Här fick alla avlägga ed på kungens blottade svärd, lova honom lydnad och så firade man nattvard.

Det blev här en rättegång mot Olaus Petri och Laurentius Andreae. Domstolen bestod av kanslern Pyhy, tre biskopar och tio "världsliga herrar". Mäster Lars anklagades för att ha lockat kungen för långt i reformer. Olaus Petri anklagades för att ha "drivit astronomi" mot kungen och att i krönikan och predikningar hetsat till uppror. Några upprorsmän i Stockholm hade tidigare konspirerat mot kungen. Man menade att Olaus fått reda på

sammansvärningen i bikten, men inte röjt det för kungen. Olaus Petri och Laurentius Andreae bestred anklagelsepunkterna.

Den 2 januari 1540 föll domen. Om kungen inte benådade dem skulle de avrättas med svärd. Hela förfarandet var förmodligen uppgjort i förväg och var väl närmaste en maktdemonstration från kungens sida. Stora lösensummor erlades för de båda och de gick fria.

Örebro möte 1540 bestämde att reformationen skulle genomföras genom att:

- 1) Hela Bibeln skall översättas och tryckas på svenska och skickas ut till landets alla församlingar
- 2) En reform av ceremonier och bruk genomfördes och superintendenten fick rätt att besluta i alla kyrkorättsliga frågor. Man skulle ha en översyn av kyrkomedlemmarnas tro och leverne så att de felande kunde rättas
- 3) Alla församlingar skulle visiteras för att få ordning och enhet i riket i kyrkligt hänseende.
- 4) För visitationen hade man ett dokument som grundmall, den s.k. Articuli ordinantae.

Articuli ordinantae innebar en ny strikt organisation med konservatorer och seniorer. Den undvek strikta läroformuleringar. Man ville alltså fortfarande ha tolerans för romerska katoliker. Också vad gäller ceremonier var man försiktig. Trots beslutet 1536 om svensk mässa och predikan tillät Articuli ordinantae latinsk högmässa i de stora kyrkorna på högtidsdagar och man får fira mässa dagligen t.o.m. utan kommunikanter. Predikan skulle undervisa i katekesen och i enlighet med Melanchtons Loci av år 1535. Den skulle öka vördnaden och lydnaden för överheten. Den innehöll också tanken på enskilt förhör innan Herrens Heliga Nattvard.

Man hade 1539 påbörjat beskattningen av kyrkornas tillhörigheter. Det var stora rikedomar som drog in till kronan. Allt som man ansåg var överflödigt för kyrkan.

I Tyskland utgavs Luthers helbibel 1534, i England Henrik VIII: s bibel 1539 och i Sverige kom Gustav Vasas Bibel 1540-1541. Gustav Vasas Bibel blev det största svenska trycket under 1500-talet. Varje församling skulle ha tillgång till Gustav Vasas Bibel. 1541 trycktes Olaus Petris svenska mässa och handbok.

Dackefejden

I juli 1541 utsträcktes kyrkvisitationerna och insamlandet av kyrksilver till Småland. Stora mängder silver togs från de småländska kyrkorna. Kyrkoplundringen och den nya gudstjänstordningen retade allmogen som var katolskt präglad. I gränstrakten mellan Småland och Blekinge fanns redan friskaror ledde av Nils Dacke som försörjde sig på handel och bodde i skogarna. De kungliga fogdarna lade sig i deras handel.

De kungliga fogdarna hade också rört upp känslorna hos allmogen i Småland. En rad mord på kungliga fogdar och Dackes förhandlingar med bönderna resulterade i ett bondeuppror.

Upproret motiverades av att småbönderna hotades av storgodsägarnas konkurrens men också kyrkornas och klostrens utplundring. Man ville att mässan skulle hållas som "som förut hade varit vanligt". Nu kunde "*ett barn snart vid en dyngevagn vissla fram en mäs*sa".

Dackeupproret spreds över stora delar av Småland. Gustav Vasa måste till och med i november 1542 sluta vapenstillestånd med Dacke och erkänna honom som härskare över en stor del av södra Sverige. Här infördes den romersk-katolska gudstjänsten på nytt.

1543 slog kungen tillbaka mot Dacke och hans trupper som måste fly och blev dödad i Blekinge. De småländska bönderna kapitulerade och fick betala dyra böter för sitt uppror, men fick också löfte av kungen om bättre behandling av fogdarna.

Lärdomar för Gustav Vasa och en ny anda

Dackefejden blev en lärdom för Gustav Vasa. Den hårdhänta kyrkopolitik som drevs med ny förvaltning av Pyhy och Norman hade slagit tillbaka på kungen. Pyhy fängslades 1543 och sattes på Västerås slott och den normanska kyrkoordningen föll i glömska. Det talas inte längre om seniorer och konservatorer. Norman tappade i praktiken sin ställning som superintendent.

Dackefejden hade drivits av människor som ännu präglades av lojalitet till romersk katolicism. Gustav Vasa hade inte längre något förtroende för den katolske reformisten Sven Jacobi från Skara som fått vara kungens förtroendeman och rådgivare.

Det var dags att damma av lutheranerna i svenska kyrkan. 1544 befriades Sven Jacobi helt från biskopsämbetet. Biskopsstolarna dominerades praktiskt taget helt av lutheraner. Den lutherska biskopen i Linköping höll prästmöte i Vadstena kloster, utan att förvarna munkarna. I Åbo stift ersattes den romersk-katolske Mårten Skytte med Finlands blivande reformator Michael Agricola.

Olaus Petri som Vasa 1541 hade dömt till döden men benådat, fick erbjudande om att skriva kungens historia, men han nekade. Vasa utsåg honom 1543 till kyrkoherde i Stockholm.

Nya toner

Vid Västerås riksdag 1544 ändrades Sverige från ett folkkungadöme till ett arvkungadöme. Gustav Vasa är nu inte politiskt försiktig mot papismen utan angriper här: "*avlat, pilgrimsfärder och helgonens tillbedjan, vigt vatten, salt, vax eller ljus, klosterleverne och mycken sådan djävulsspökelse*". Den evangeliska trons kärna, sådan den "*nu är i vår svenska kyrka*" säger Gustav Vasa, består i "*en sann förtröstan på Jesu Kristi allena gällande förtjänst*". Viktigt var också att lyda överheten och tjäna nästan.

För första gången proklamerades nu Sverige som ett evangeliskt rike. *"Konungen, och allt riket, råd, adel, biskopar, prelater, köpstadsmän och menige man"* förpliktade sig att *"aldrig avgå från den lärdom som nu uppkommen är"*.

Nu förbjöds papistiska sedvänjor som själamässor och helgondyrkan. Den som motsatte sig den evangeliska gudstjänsten skulle förklaras som kättare och hedning.

1544 kom katekesen i nytryck. Den fick stor betydelse för folkets utbildning i evangeliskt tro. 1546 lade Laurentius Petri fram ett kyrkoordningsförslag vid mötet i Arboga. Den godkändes i stort av de närvarande biskoparna och rådsherrarna. Man ville ha kungens godkännande. Men kungen ville inte sätta sitt sigill på någon kyrkoordning. Han ville fortfarande ha ryggen fri. Vid riksdagen i Västerås 1547 upprepades samma förfrågan utan resultat.

Kyrkan fick själv reglera sin ordning. Olika föreskrifter om dop, äktenskap, skilsmässa, begravning, prästutbildning och mässa cirkulerade. Vad gäller rättsskipning hade kyrkan ingen annan åtgärd än uteslutning från nattvarden och uppenbar skrift, d.v.s. bekännelse inför hela församlingen. Böter för störande av kyrkoordning reglerades av den världsliga överheten.

Vid mötet i Strängnäs 1547 uppmanades prästerna att förmana allmogen att sätta sina barn i skolan. Man avvisade helgondagarnas innebörd av tillbedjan av helgonen, men lyfte fram helgonen som föredömen i kristligt liv.

Man fick fasta. Men de romerska tankarna om att avhålla sig från kött vissa delar av året avråddes. Påsk och passionshögtider skulle hållas, men inte i romersk mening, som mer såg ett medlidande med Kristus, och en identifiering med den lidande och sörjande Maria. Passionsbetraktelsen skulle rikta blicken på Kristi lidna för de troendes synder. Den svenska bönboken 1552 ger den troende en vandring efter bibelns passionsskeende med fokus på det ställföreträdande lidandet.

Vid slutet av 1550-talet hade samtliga stift evangeliska biskopar och i samtliga församlingar fanns evangeliska präster. Romersk-katolska präster hade gått bort och ersatts av evangeliska präster, många romersk-katolska munkar och präster hade också gått över till den evangeliska tron. Nu predikades det i kyrkorna i Sverige. Det var inte som på romerskt vis att man kom för att skåda eller tillbedja monstransen med det konsekrerade brödet. Ingen mässa fick firas utan nattvardsgäster. Olaus Petris kyrkopostilla från 1530 nytrycktes 1537 och 1538. Laurentius Petris stora postilla kom 1555. Dessa var till hjälp för prästerna i deras förkunnargärning.

De präster som inte ville överge sin romersk-katolska tro avsattes och de som ansågs politiskt farliga hamnade i fängelse. Det fanns helt säkert romerska föreställningar kvar hos folket. Så länge de inte kom till uttryck i öppen protest kunde de leva i frid. Adeln hade ofta egna kapell. Här kunde de ostörda

fortsätta med romerska mässor, om de behagade. 1550 fördrevs munkarna från Vadstena. Klosterkyrkan blev en församlingskyrka.

Kung Erik XIV

Gustav I Vasa dog 1560 och efterträddes av sin äldste son Erik. Vid sin kröning lovade Erik XIV att hålla den rätta religionen, Guds rena ord och tron vid makt och avskaffa falsk lära, kätteri, uppenbar lögn, och Guds försmädelse samt att *"beskräma kyrkans och det heliga evangeliets ämbete samt de personer, som der uti stadd äro"*.

Mäster Lars kyrkoordning

Kyrkan ägde i Laurentius Petri eller Mäster Lars en kraftfull nästan patriarkliknande ledargestalt. Laurentius stod rakryggad även mot självaste Vasasonen Erik XIV och dennes kalvinistiske lärare.

Laurentius skulle bli mest känd för sin kyrkoordning som trycktes 1571 och som skulle bli Sveriges första kyrkolag. Laurentius gav i denna kyrkoordning riktlinjer för ett evangeliskt kyrkoliv, där tyngdpunkten vilade på det centrala, det gällde att *"predika Kristi evangelium rätt och rent, ingen del antingen ifrån tagandes eller tilläggandes, såsom under påven skett"*. Men samtidigt bevarades allt väsentligt ifrån den medeltida traditionen som inte stred mot Bibelns lära.

Mäster Lars dör

År 1568 kröntes den andre av Gustavs Vasas söner, Johan III, sedan Erik den XIV blivit avsatt av adeln. Johan III skulle bli det första stora hotet mot den evangelisk-lutherska kyrkan. Men så länge Laurentius levde bevarades friden.

År 1573 insjuknade Mäster Lars. Men innan sin bortgång hann ärkebiskopen hålla avskedstal på ett prästmöte i Stockholm. I slutet av sitt tal säger han:

"jag vet mig nu vara över 70 år, tror ock att Gud skall mig snart förlösa av denna vedermöda".

Då började tårarna strömma hos deltagarna. Professor Petrus Benedicti svarade i ett tal på latin:

*"Vördige fader! Såsom vi hava förnummit huru mycket Gud välsignat hela sin församling och avvänt falsk lära, för Eder skull, så frukta vi att nu en stor prövning tillstundar för oss."*¹

Petrus Benedicti anade inte hur rätt han skulle få i sina aningar. Det var först efter Mäster Lars död som stormen bröt lös. I sitt avskedstal uppmanade Laurentius de närvarande prästerna att särskilt studera läroartikeln om rättfärdiggörelsen. Han rekommenderar prästerna att särskilt studera Brenz, Melancton och Luthers Galaterbrevskommentar.

¹ Svenska Kyrkans Historia, II, s.34

Johan III: s hans personlighet och hans maka

Konung Johan III beskrivs ofta som en temperamentsfull och känslomässig instabil personlighet. Med denna sida så liknar han sin far kung Gustav. Han ville också som sin fader styra egenmäktigt inte bara över staten, utan också över kyrkan. Men han gick ett steg längre än sin far, han trodde sig ha rätt styra över, inte bara kyrkans ämbeten och egendomar, utan även över hennes tro och gudstjänst.

Johan var en mycket begåvad och intelligent människa. Han var hängiven, inte bara åt konst och skönhet, som en sann renässansfurste, utan även åt studiet av teologi. Han hade fått intryck av den anglikanska kyrkan med sin märkliga blandning av katolsk liturgi och kalvinsk teologi och, av kyrkofädernas teologi under sina 4 år på Gripsholm.

Vilket inflytande hans gemål Katarina Jagelonica kan ha haft kan var och en döma om utifrån de dokument som finns bevarade. Katarina var polsk katolik och hade i äktenskapsavtalet fått löfte i hovet få ha två egna katolska präster till förfogande. Hennes syster Anna var i Polen aktivt engagerade i de jesuitiska försöken att motarbeta reformationen. I ett brev från 1570 vänder sig den katolske biskopen Martin Cromer till Katarina. På uppmaning av system Anna och nuntiern Portico uppmanar Cromer den svenska drottningen att försöka omvända kung Johan till katolicismen. Katarinas svar visar hur kraftfull lutherdomen var under Mäster Lars tid. Hon svarar:

"Även om vi önskade omvända oss till katolicismen, skulle våra undersåtar ej dröja att motsätta sig det"²

Sforzaarvet

Det var ytterligare en sak som påverkade Johan III: s vilja att närma sig Rom. Problemet var, hur underligt det än kan låta, av ekonomisk natur. Katarina och hennes två systrar skulle få ärva en hertig i Neapel vid namn Bona Sforza. Det gällde många miljoner dukater; enbart vad som på Katarinas del hade varit nog för att klara upp Sveriges ekonomi.

Johan var ivrig att få ut Katarinas del. Men han behövde påvens stöd inför Neapels härskare Filip II. Genom Katarinas katolska kontakter förhandlades hos påven för att få honom mer välvilligt inställd till Katarina. Hon hade ju för sin makes skull börjat ta nattvarden under de båda gestalterna d v s under både bröd och vin. Hos katolikerna hade inte lekmännen rätt att få del av kalken. Om detta beviljades skulle Johan tillåta katolikerna att verka fritt i Sverige för att omvända Sverige till Rom och återupprätta den brutna kontakten. Påven sade nej.

Johan försökte vinna påven och Filip II på ett annat sätt. Dessa hade planer på ett europeiskt fälttåg mot de muslimska turkarna. Johan meddelade genom ett sändebud att en svensk flotta skulle kunna hjälpa kung Filip. Svaret blev att Johan inte kunde få någon hjälp i förhandlingarna om Sforzaarvet förrän han öppet erkände Rom och lovade lydnad under påven.

² Ibid. s.21

Kungens reform-katolska förslag

I enlighet med kungens reformistiska strävanden 1574 vid riksdagen i Stockholm började han öppet driva prästerskapet och biskoparna mot sina egna reformkatolska ideer. Han säger här att det är nyttigare för prästerna att studera kyrkofäderna. Hos dessa hade en liten sida mer ande än de nya teologerna vid de tyska universiteten. Sakramentet får inte hanteras med otvättade händer - här förstod deltagarna att Johan ville ha tillbaka bruket i den romerska mässan där prästen för att avbilda Pontius Pilatus tvär sina händer i samband med mässan.

I direkt strid med kyrkoordningen utser Johan egenmäktigt den nye ärkebiskopen (Johan Lars d.y).

Jesuit i Sverige

Genom att locka med löften om att försöka förhandla med påven om Sforzaarvet kommer jesuiten Warszewicki 1574 in i Sverige som den förste representanten för påvestolen i det evangeliska Sverige. Rom beslöt att försöka vinna Sverige på två sätt, dels på diplomatisk väg via Johan och dels genom folklig katolsk propaganda.

Nova Ordinantia Ecclesiastica

Johan försökte nu att föra Sverige närmare Rom genom att själv engagera sig i kyrkligt reformarbete. Han lät författa en komplettering till 1571 års kyrkoordning, den hette Nova Ordinantia Ecclesiastica.

Här rekommenderas studiet av kyrkofäderna, Melancton, Luther och Brenz skulle läsas endast sparsamt. Vi märker motsättningen till Mäster Lars testamente 1573.

I Ordinantian bekänns läran om Maria obefläckade avlelse, d v s att inte bara Kristus utan även jungfru Maria var född utan arvsynd. Man lägger vikt vid helgonen, även om det inte förespråkas någon helgondyrkan. Det sägs att ett kloster skulle finnas i varje stift. Celibatet är ett högre stånd än äktenskapet uttrycks, även fast man inte förespråkar klosterlöften.

Tydligast kommer den katolska grundsynen fram i samband med läran om kyrkotukten. Den som syndat offentligt fick inte avlösas förrän han fått intyg om fullgjord kyrkoplikt. Det handlade alltså om en typ av botgöring innan man fick tro sina synders förlåtelse.

Den röda boken

Johan tyckte emellertid inte att det räckte med en ny kyrkoordning. År 1576 lät han trycka en romaniserande mässbok - Liturgia svecanae ecclesiae catholicae et orthodoxae conformis - mässboken som kom att kallas "röda boken".

Även om mycket i den röda boken liknar Olaus Petris mässordning, så kan man inte förneka att Johan III ville komma så nära den romerska mässan som möjligt. Han kunde av taktiska skäl inte återgå till den helt, men han gick s. a. s. halva vägen. Tillräckligt mycket är katolskt så att var och en kan se att Johan försökte närma sig Rom.

Här finner vi böner för vart och ett av de åtta plaggen vid skrudens påtagande, handtvagning vid altaret osv. Efter röda bokens bearbetning av det romerska mässkanon som finns inskjutet efter Sanctus (Helig, helig, Helig är Herren Gud allsmäktig, i vår mässa) så finner vi de mest uppseendeväckande av formuleringarna i "röda boken" Jag citerar:

"Samme din son, samma offer, som är ett rent, heligt och obesmittat offer, till vår förening, sköld och skärm mot Guds vrede... oss föreställt, fatta och anamma vi med trone, och med våra ödmjuka böner frambära vi för ditt ärofulla majestät".³

De renläriga lutheranerna i Sverige uppfattade denna formulering som ett upprepanande av läran om mässoffret.

Bemötandet av liturgin

Johan III hade bestämt sig för att få den nya liturgin till allmän gudstjänstordning i Sverige. Han försökte få präster och lärare att förbinda sig att använda liturgin. Många som inte skrev under blev avsatta, och i deras ställe tillsatte han sådana som var villiga att använda "röda boken".

Jesuitisk offensiv

1576 var också året då jesuiten Laurentius Nicolai, även kallad "Klosterlasse", anlände till Sverige. Jesuiterna var dessa som vikt sina liv till motreformationens sak och som gjorde allt för att vinna de evangeliska tillbaka till Rom. Det är från jesuiterna som tesen: "*ändamålet helgar medlen*" har kommit. Dessa skydde ingenting för att främja den romerska kyrkan och motarbeta den evangeliska kyrkan, inte ens lögn och svek.

I ett brev från 1576 skriver kardinal Hosius om jesuiten Klosterlasse:

"Han kan lyfta tron till skyarna; han kan låta bli att tillägga gärningar utan tro någon förtjänst men förklara att Kristus är vår ende medlare, och förkunna att hans död på korset är det enda offer varigenom vi blir frälsta. När han lärt detta i allmänhet (in genere), då först kan han komma med den sunda insikten och göra klart för alla, att intet annat än detta har hittills predikats i påvekyrkan".⁴

Klosterlasse fick på kungens uppdrag öppna ett prästseminarium i ett nedlagt kloster på Riddarholmen. Genom Klosterlasses verksamhet omvändes många till katolicismen.

Somliga har felaktigt påstått att påstått att rädslan för Johan III:s liturgi bara var ett uttryck för den tidens katoliskräck⁵. Var och en kan bedöma trovärdigheten i hans påståenden utifrån vad vi hittills sett om "röda boken". En jesuitisk historiker skriver om katolicismen under Johan III:s tid:

³ Liturgia Svecanae ecclesiae (faksimil) Malmö 1953

⁴ SKH s. 72

⁵ Harald Göransson i Uppsala Nya Tidning, 19 Mars 1993

*"På alla kanter syntes gott hopp att återupprätta den heliga kyrkan i detta stora rike"*⁶

Opinionen mot "röda boken" ökar

Så småningom började folk få upp ögonen på att katolsk missionsverksamhet bedrevs i Sverige. En uppretad folkmassa stormade Laurentius Nicolais seminarium på Riddarholmen.

1579 återvänder Johans broder Hertig Karl från sin fleråriga resa i Tyskland tillsammans med sin lutherska gemål. Kritiken mot Johans katolska förbindelser har ökat och han inser att det inte finns något hopp att få ut Sforzaarvet. Han bryter därför alla diplomatiska kontakter med Rom 1584, samma år dör Katarina.

Men liturgin håller Johan envist fast vid. Han börjar kräva att alla präster skulle bruka den, och att de som inte gjorde det skulle avsättas.

Men än lever den renläriga lutherdomen. Motståndet kommer från Norrland, Gävle och Hälsingland. Hertigen som ägde ett visst självbestämmande inom sitt hertigdöme vägrar anta Johans liturgi.

Hertig Karl

Hertigen hade fått en viss luthersk bekännelse genom sina kontakter i Tyskland. Men det var ändå inte fråga om den renläriga lutherdomen. Han drogs åt den inriktning som kallas för filipism eller kryptokalvinism. Karl började studera skrifter som var kalvinistiska och hans kansler Fehling var öppet kalvinistisk.

Kalvinismen menade att Gud verkar oberoende av Ordet och sakramenten, att Kristus inte är verkligt närvarande i bröd och vin när vi firar nattvard och att Gud i förväg utvalt de som blir evigt saliga och de som går förlorade.

Karl var alltså dragen till filipism och kalvinism. Ändå stod han till en början som ett skydd för dessa inom prästerskapet som ville hålla sig till den evangeliska läran. Han hänvisade då och då till sin fader Gustav Vasa och menade att kungen var förpliktad att upprätthålla den religionsform som fanns under hans tid, att hålla fast vid Olaus Petris lära och Mäster Lars kyrkoordning.

Slutstriden 'om "röda boken"

Ju kraftigare som folket vände sig mot Johans katolska liturgi desto kraftigare agerade Johan för dess användande. Präster fick till och med gå i landsflykt eller sitta i fängelse för röda bokens skull,

Karls hertigdöme blir en tillflyktsort för många motståndare. På ett synodmöte i Strängnäs 1585 föres tanken fram att kyrkan skall vara självständig i sina

⁶ SKH s.80

egna angelägenheter. När det gäller prästärenden skall man först gå till biskopen, inte till den världsliga myndigheten.

På en riksdag framför Karl inför Johan att prästerskapet måste få yttra sig över och godkänna en kyrkoordning innan man kunde anbefalla alla att använda den. Det måste till ett kyrkomöte.

Vi ser alltså att redan här reagerar kyrkan inför statskyrkotanken. Det kan inte bli riktigt om överheten tillåtes lägga sig i kyrkans angelägenheter. Kyrkans överhuvud varken påven, kungen eller regeringen, utan Jesus Kristus. Och Kyrkans maktmedel är inte svärd eller fängelse eller världsliga lagar, utan endast och allenast Guds Ord.

Här hade Luther klart och tydligt sagt:

"Villfarelsen kan inte förhindras genom tvång. Den måste hanteras på ett annat sätt, och skall motstås och hanteras på annat sätt än genom svärdet. Här måste Guds Ord utföra kampen; om det inte uppnår syftet så kommer syftet också vara ofullbordat genom världslig makt, även om världen fylldes med blod. Villfarelsen är av andlig natur, som inget järn kan slå, ingen kan eld bränna bort, inget vatten kan dränka. Guds Ord övervinner här...tron och villfarelsen är aldrig så starka som just när människor motstår med rent våld, utan Guds Ord"⁷.

Hade man lyssnat på Luther så hade mycket blod kunnat sparas i Kyrkans historia, såväl ute i Europa som här i Sverige.

Striden trappades upp. Johan förklarade hertigdömets präster fredlösa. Karl svarade med att ålägga sina fogdar att försvara prästerna. 1589 ex-kommunicerade ärkebiskopen Strängnäs stifts prästerskap.

Hotet från Sigismund

Johans son Sigismund som hade uppfostrats till katolik hade insatts som kung på den polska tronen. I november 1592 avlider Johan III. Som tronarvinge gör Sigismund så småningom anspråk på den svenska tronen efter Johan.

Nu blev läget kritiskt för den evangeliska tron i Sverige. Lutheranerna var oroliga för att Sigismund skulle tvinga svenskarna in under påvens kyrka.

Frågan om ett fritt kyrkomöte

Utan att fråga Kung Sigismund i Polen utfärdade hertig Karl och rådet en kallelse till biskoparna om ett fritt kyrkomöte. Man ville komma tillrätta med den oenighet som hade splittrat under kung Johan. Det skulle vara ett fritt möte, det betonades att ingen skulle vara rädd att säga sin mening av rädsla för repressalier. Man ville med Uppsala möte ena prästerskapet i en bekännelse, innan Sigismund blev krönt. Man ville ha en luthersk kyrka innan Sigismund anlände till Sverige

⁷ Luthers Works, Philadelphia Edition, vol III, s.259

Förberedelsen till kyrkomötet

Den 25-28 februari 1593 samlades man för att förbereda mötet. Den första frågan som kom upp var frågan om valet av ny ärkebiskop. Mot detta opponerade sig andra som menade att man inte ville ha biskoplig ledning av mötet förrän lärofrågorna var avklarade.

Mötet öppnas

Den 1 Mars kl. 15.00 på eftermiddagen öppnades mötet av riksdrotsen Nils Gyllenstierna. Han hälsade prästerskapet välkomna och angav orsaken till kyrkomötet: man behövde komma till enhet i lära och kyrkoseder. Det kunde ju annars gå som i England och Frankrike. Man kunde ju påminna sig om Bartholomeinatten och hugenottmorden. Var och en skulle på mötet ha frihet att säga sin mening, den som hade skäl att försvara liturgin skulle göra det. Det var ett fritt kyrkomöte.

Herr Nils angav att ärkebiskopsvalet skulle ske först efter valet av ordförande. Det betonades om kung Sigismund kommer hit från Polen skall han inte få bli herre över vår tro och vårt samvete.

Linscopensis menade att hertigen skulle lämna föreskrifter för hur sammanträdena och sakerna skulle skötas. Detta framkallade storm i samslingen. Två präster deklarerade att om regeringen lämnade sådana föreskrifter "*bleve kyrkans frihet ingen*"

Skepperus begärde att mötet själv skulle få välja ordförande. Några rådsherrar gick då upp till Karl. Karl som inte deltog i mötet utan fanns uppe på slottet svarade rådsherrarna att detta var rätt. Man behövde inte som påven ha en kyrkoprelat som ordförande, mötet var fri att välja den som var lämplig. Ärkebiskopsvalet skulle ske sist.

Botniensis blir ordförande

Den 2:a Mars valdes den renlärlige lutheranen Botniensis till ordförande.

Teserna

Lördagen den 3:e Mars håller Botniensis ett tal om mötets uppgift. I sju teser framför han Bibeln som högsta auktoritet och de tre fornkyrkliga trosbekännelserna som en sammanfattning av Bibelns lära

Vi ska kort redogöra för dessa teser:

Här bekänner man:

- att gamla och nya testamentets skrifter har sitt ursprung av den Helige Ande
- att dessa innehåller fullkomligt allt vi behöver veta för att vi ska bli evigt saliga och allt vi behöver veta vad gäller goda gärningar.
- att Den heliga Skrift är den grundval utifrån vilken vi kan bygga vår kristna tro och ha som rättesnöre för att kunna döma i läran.
- att ingen förklaring av någon kyrkofader eller något kyrkomöte för att kunna uttyda Guds Ord. Skriften allena är den enda auktoriteten.
- att den apostoliska, nicenska och athanasianska trosbekännelsen är ett rätt

återgivande av Bibelns lära.

Innehållet i Botniensis teser infogades senare i Mötesbeslutet.

Den Augsburgska Bekännelsen

Därefter började man läsa upp den augsburgska bekännelsen artikel för artikel, med förklaringar. Denna lutherska trosbekännelse hade 1530 vid riksdagen i Augsburg enat de tyska evangeliska furstarna. Från den 3:e till 6:e Mars gick man igenom denna bekännelse.

En mötesdeltagare har gjort noteringar om en del om vad som sades under genomgången.

Den första artikeln handlar om treenigheten. Mötesdeltagaren noterar. *"Denna artikel vill icke belämpa sig med vårt förnuft. Därför skall vi här om intet mer tänka än som författat är uti den heliga skrift."*

Den andra artikeln om arvsynden. Här skriver mötesdeltagaren: *"människans födes utan fruktan för Gud, utan tro och med ond begärelse"*

Den tredje artikeln handlar om att Kristus är sann Gud född av Fadern av evighet, och sann människa född av jungfru Maria, och att han har dött och uppstått till världens frälsning.

Den fjärde artikeln handlar om rättfärdiggörelsen. Här konstateras i mötet: *"att rättfärdiggöras är att stå för Guds stol och avlösas för Kristi förtjänst. Papisterna säger att Gud inympar människan kraft och genom sådana bliver hon rättfärdig, det kallas infusae qualitates. Papisterna lär att den som tror att han är rättfärdigförklarad för Kristi förtjänst han är förbannad.... När vi går in till Gud, så skola vi lägga våra gärningar ut för dörren. Men när vi går till människor, så skall vi bära dem fram igen."*

Den femte artikeln handlade om Ordet och predikoämbetet

Den sjätte artikeln handlar om de goda gärningarna. Här säges: *"För vad skola vi göra goda gärningar, och vilka är det? Goda gärningar skall hållas utanför artikeln om rättfärdiggörelsen".* Goda gärningar är enligt Augsburgska bekännelsen sådana som är *"av Gud befallda gärningar"*

Den sjunde artikeln rör själva kyrkan. Den allmänliga kyrkan eller på latin den "katolska" kyrkan är de heligas gemenskap. Här säges: *"catholicus i. e. gemen(allmänlig), den som behåller den apostoliska och profetiska läran ren, den är katolisk."*

Den 9:e artikeln handlar om dopet. Här refererar mötesdeltagaren vad som sades: *"Likaså som man med den döde skyndar till jorden så är ock med små barn, att de till döpelsen med det snaraste havas skola, så länge de är utan dop, så länge är de under Guds vrede."* Man tar avstånd från kalvinisternas villfarelse, att dopet inte innebär att barnen förs till Guds nåd, utan att de bekräftas genom dopet vara i en sorts medfödd nåd.

Den 10:e artikeln handlar om nattvarden. Om detta bekänns i Augustana att: "*Kristi lekamen och blod i nattvarden äro verkliga närvarande och utdelas åt dem som tar emot sakramentet*".

Den 11:e artikeln handlar om bikten. Här betonas att man är positiv till bikt eller enskilt skriftermål. Men att man inte skulle tvinga någon till bikt som under påvekyrkan. Det betonades också att uppräknande av alla enskilda synder inte är nödvändigt för att få avlösning.

Den 12:e artikeln. Här konstateras att boten består i ånger och tro på evangelium. Inte som i påvekyrkan: pilgrimsfärder, böner, fasta, klostervistelser, allmosor och späkningar.

Under den 14:e artikeln konstaterades att ingen utan vederbörlig kallelse offentligt skall predika och förvalta sakramenten.

De högtidliga löftet

När så den augsburgska bekännelsen var uppläst och granskad så lovade alla närvarande att förbli vid allt det som är författat i den augsburgska bekännelsen, i alla livsdagar, och om det skulle behövas skulle man försvara den med "*liv och blod in i döden*".

Det berättas att mötesordförande härvid skulle ha utropat:

"Nu är Sverige blivit en man, och alla hava vi en Herre och Gud!"

Liturgin avskaffas

Under de närmaste dagarna var man sysselsatt med Johan III:s liturgi. Det var ju ett problem att så många präster övertalats till att använda den. Nu var det många som öppet bekände detta som synd och bad om förlåtelse.

Den 7: mars läste man upp yttranden om Johan III:s liturgi från flera tyska lutherska städer, däribland Leipzig, Helmstedt, Wittenberg och Frankfurt. Här sägs att liturgin mer är benägen åt det påviska hållet än åt den allmänliga kyrkan. Att den som godtar liturgin, han godtar det påviska mässoffret. Man gjorde avbön från liturgin och lovade att aldrig mer kännas vid den.

Vilken liturgi skulle man använda istället?

Den 8: e mars började man syssla med frågan: vad skulle man använda för liturgi när "röda boken" var avskaffad? Svaret blev att man skulle gå tillbaka till den gamla ordningen: Olaus Petris mässbok. Till kyrkoordning återvände man till Mäster Lars beprövade kyrkoordning.

Här påpekade några att det i dessa ordningar fanns många sedvänjor bevarade som alltför mycket återknöt till det katolska. Man tänkte på t ex upplyftandet av kalken vid nattvarden, den s.k. "elevationen". Den 9:e Mars svarade man

i enlighet med den lutherska läran:

"ceremonier i manualet skall hållas med en kristelig frihet. Men om någon vidskeplig föreställning eller något missbruk uppstår, skall de bortläggas."

Några andra viktiga beslut och förslag

Den 9:e Mars talade man om kyrkotukten och prästtillsättningar. Man ville att prästerna skulle provas inför domkapitlet.

En viktig del i kyrkomötet var behandlingen av de s. k. postulaterna. Det var 63 punkter som godkändes av mötet och skrevs under för varje stift. Man begärde att mötesbeslutet skulle godkännas av hertigen och ständerna som en gällande lag, d. v. s. så att kungen och rådet inte kunde ändra på kyrkans beslut. Man ville ha ett självstyre utan inflytande från den världsliga överheten. Man ville att kyrkan ensam skulle få bestämma om sin kyrkotukt, utan ingripande från överheten. Man ville att kyrkomöten skulle inkallas inte på överhetens begäran eller kungens beslut, utan på ärkebiskopen och de övriga biskoparnas kallelse.

Men prästernas strävan misslyckades inför hertigen och rådet. Man ville inte lagstifta om förhållandet stat - kyrka. Hertig Karl ville inte pruta av på sin uppfattning om kungamakten. Den 15 Mars valdes Abraham Angermannus till ärkebiskop av kyrkomötet.

Hertig Karl går emot mötet

På ett par punkter började hertig Karl att gå emot mötesbeslutet. Han ansåg att t ex att exorcismen vid dopet och elevationen vid nattvarden ovillkorligen skulle tas bort. De renläriga lutheranerna blev bittra över hertigens inställning. Hertigen ville inte godkänna mötesbeslutet som han uttrycker det: *"täckefatet vore ännu icke pålagt"*

Man försöker kompromissa med hertigen, men nu kommer misstanken in att hertigen var kalvinist. Calvinisterna förnekade som sagt Kristi närvaro i nattvarden. En kalvinist kunde inte tänka sig att ha en dopliturgi med exorcism, eftersom dessa inte trodde att barnet genom dopet behövde föras från mörkret till ljuset.

För kalvinisten så var dopet inte ett nådemedel, utan en bekräftelse på att man redan var ett Guds barn.

Hertig Karls kalvinism

Biskoparna i Åbo och Västerås föreslog att kalvinister och zwinglianer skulle fördömas i mötesbeslutet. Man skickade två präster till Karl för att få honom att godta formuleringen, men hertigens sekreterare avrådde dem på vägen eftersom hertigen var "svårligen förtörnad"

Men på morgonen den 19:e Mars gick Botniensis och Petrus Jonae upp till hertigen för att få honom att ge efter. Man ville att han skulle godkänna att man satte in en formulering i beslutet som fördömde zwinglianer och kalvinister. Hertigen svarade:

"sätten in alla dem, som I veten vara av det slaget, och fanen i helvetet med, ty han är ock min fiende"

De återvände glada till mötet.

Mötesbeslutet undertecknades

Mötesbeslutet som undertecknades den 2:e Mars, ett vittnesbörd om bibeltrogna kristna som trots motstånd ifrån katolicismen och kalvinismen, motstånd ifrån överhet och kung ändå klart och rent vågar bekänna. Svenska kyrkan hade för första gången klart angett en klar luthersk konfessionell karaktär.

Enade inför kung Sigismunds ankomst

Sveriges konung och Gustav Vasa andre son Johan III hade avlidit den 17 november, 1592. Tronföljare var Sigismund som fostrats i romersk-katolsk tro och bodde i Polen. Detta oroade förstås de evangelisk-lutherskt sinnade i Sverige. Sigismund var kung i Polen.

Uppsala möte 1593 var ett sätt att ena Sverige innan Sigismunds ankomst till Sverige och kröning.

Kung Sigismund anländer till Sverige i september 1593. Rådet och prästerna ställer nu villkor till kung Sigismund inför kröningen. Villkoret är att Uppsala mötes beslut antas, att universitet i Uppsala skulle garanteras frihet och att domkapitlet och inte kungen skulle ha rätt att utse präster.

Sigismund avböjer att godkänna några krav för kröningen. Man påbörjade förhandlingar i en kröningsriksdag Uppsala 1594. Den var välbesökt med en mängd adelsmän, 280 präster och 800 ofrälse. Hertig Karl kom tillsammans med en stor väpnad styrka. Ständerna höll fast vid att det inte blir någon kröning förrän Sigismund avger en försäkran om frihet för Sveriges medborgare att besluta om sin egen tro.

Sigismund ger efter. I sin kungaförsäkran den 19:e februari lovar kung Sigismund *"att hålla sina undersåtar vid deras religionsfrihet"*, på grundval av den augsburgska bekännelsen och Uppsala mötes beslut och att inte ge andliga och världsliga ämbeten till andra än dem som var av *"rikets allmänna religion"*.

Samma dag som den hänsynslöst katolske Sigismund kröntes till kung så vigdes den hänsynslöst lutherske Abraham Angermannus ärkebiskop. Kungaeden var svår för Sigismunds samvete. Men han hade med sina två jesuitiska biktfäder avlagt en hemlig skriftlig protest där han förklarade att kungaförsäkran hade avtvingats honom under hot om uppror.

Det var bestämt att kungen skulle residera i Polen och besöka Sverige vart tredje år.

Kyrkan förankrar folket i den lutherska tron

Sverige fördes allt fastar in i den evangelisk-lutherska tron, främst genom att man uppmuntrade studiet av katekesen. Men för att man skulle kunna lära sig katekesen så behövdes att man kunde läsa. Detta gjort att utvecklande av en allmän folkskola tog fart. Under 1590-talet blev också det ett allmänt krav på skriftermål (bikt) innan nattvarden. Till denna hörde att man förhörde sig om den som anmält sig till nattvarden verkligen förstod den kristna trons huvudstycken.

I Uppsala domkapitel i januari 1596 kom ett förslag upp att prästen skulle lära känna sockenbornas kristendomskunskaper genom att varje år resa runt i socknen och förhöra sockenborna i kristendomskunskaper. Detta var de första ansatserna av det som senare kom att kallas "husförhör".

1589 hade en ny psalmbok också trycks. Psalmboken tillsammans med katekesen var de viktigaste redskapen att sprida den evangelisk-lutherska tron bland Sveriges befolkning.

I de postulater som utformats vid Uppsala möte hade kyrkan betonat sin självständighet. I enlighet med dessa direktiv sammankallar ärkebiskop Angermannus till kyrkomöte i Uppsala 1595, utan att tillfråga vare sig hertig Karl eller rådet. Detta är en anmärkningsvärd händelse.

Vid mötet beslutades bl.a. om att man skulle lägga bort bruket av salt och ljus, elevation, primklockor och flyttande av mässboken från altarets ena hörn till det andra.

Hertig Karl blev förstås arg för att varken han eller rådet tillfrågats om mötet.

1593 hade man beslutat att återupprätta Uppsala universitet, vilket man också gjorde det året. Man tillsatte professorer i GT, hebreiska, NT, grekiska och dogmatik.

Vid kyrkomötet 1595 togs återigen frågan upp om universitet i Uppsala. Ett universitet gav landet status och skapade internationella kontakter. Men man ville ha ett universitet också av konfessionella skäl. Universitet skulle utbilda präster och ämbetsmän i evangelisk-luthersk tro.

Beroende på den instabilitet som den religiöst delade överheten uppvisade ville kyrkomötet garantera sig om universitets konfessionella ställning och självständighet. Man utformade därför ett privilegiebrev för universitetet. Privilegiebrevet krävde rätten till att fritt undervisa. En kansler skulle utses som kunde anordna promotioner i baccalaureus⁸ och magister. Ingen professor skulle anställas som inte examinerats och godkänt av biskopen. Ingen skulle avsättas utan varning och ärkebiskopens och kollegiets samtycke. På detta sätt ville man garantera sig om att den världsliga överheten inte skulle lägga sig i tillsättningar och avsättningar. Man ville också ha en sträng kontroll av studenterna. De skulle förhöras och godkännas av rektorn. 15 Mars 1595 utfärdades privilegierna för Uppsala universitet. Dessa

⁸ Ungefär kandidat idag.

skrevs under, av hertigen och riksrådet. Hertig Karls son Gustav Adolf föds 9:e december 1594.

Hertigens uppror

Efter att Sigismund farit hem till Polen så begärde hertig Karl av rådet att bli erkänd som riksföreståndare. De går med på detta i september 1594. Detta beslutas av rådet utan Sigismunds och hans ståthållares godkännande. Detta beslut togs vid riksdagen i Söderköping 29:e September 1595. Här bestämmer man att papistiska lärare och präster fick sex veckor på sig att lämna landet.

22 november beger sig hertig Karl och ärkebiskop Angermannus till Vadstena kloster, där det fanns elva nunnor och en romersk-katolsk präst. Man uppmanade dem att vända sig till en evangeliska tron. De vägrade och fick två veckor på sig att lämna landet.

I december 1595 uppdrogs åt ärkebiskopen Angermannus att genomföra en visitation av Sverige, Den har p.g.a. sin hårdhet gått till historien som "Abrahams räfst". Ärkebiskopen for land och rike runt med manskap och visiterade församlingarna. Som straff för missförhållanden utdömdes stränga böter och piskning. Man tvingade också sådana som överträtt 6:e budet, genom föräktenskapliga förbindelser, att gifta sig. Räfsten skapade ett stort missnöje och hertig Karl stoppade dennes visitationer. Detta ledde till en spricka mellan ärkebiskopen och hertigen.

Det blev inte bättre av att hertigen förbjöd prästen Skepperus rätten att predika i Stockholm. Angermannus återgav Skepperus rätten att predika eftersom han menade att detta ärende hörde under domkapitlet och inte under hertigen.

Oenigheten i Sverige ledde till att allmogen stödde hertigen som riksföreståndare medan adeln ville ha kung Sigismund. Angermannus schism med hertigen hade gjort honom till en förespråkare av Sigismund som Sveriges riksföreståndare.

1598 reste kung Sigismund mot Sverige med en polsk armé. Den 25:e September 1598 besegrade hertig Karl kung Sigismund i slaget vid Stångebro. Sigismund reser tillbaka till Polen.

Årsskiftet 1598-99 anklagas hertig Karl för kalvinism, för att ej bekänna sig till Augsburgska bekännelsen 10:e artikel om nattvarden, i en kungatrogen skrift. Här tog också Romarbrevets 13:e kapitel om lydnad mot överheten upp. Karl svarar och avger en luthersk bekännelse i ett brev den 10:e februari 1599.

Vid nyåret 1599 erkänner adeln vid ett möte i Jönköping hertig Karl som arvfurste och hotade att säga upp sin lydnad mot kung Sigismund.

Ärkebiskopen anklagas för att ha varit illojal mot hertigen. Riksdagen avsätter Abraham Angermannus och insätter Nicolaus Botniensis som ärkebiskop.

Vid riksdagen i juli 1599 konstaterade man att kung Sigismund brutit sin kungaed. *"Konungen hade visat, att han ville ingen av den påviska läran hata och ingen av den evangeliska läran älska; han hade ock brutit sin ed och försäkran i alla punkter, vadan ständerna uppsade honom tro och lydnad"*⁹

Man var beredd att erkänna hans son Vladislav som kung. Om Sigismund inom sex månader förklarade sig villig att sända honom till Sverige för att under Karls förmyndarskap ge honom svensk och evangelisk fostran.

Vid riksdagen i Linköping 1600 gjorde man upp med dem som stött kung Sigismund. Många präster och biskopar straffades med böter. På torget halshöggs en rad rådsherrar som stött kung Sigismund. Ständerna beslutade om att utropa Karl till kung då han *"haver vinnlagt sig till att befria oss och vårt kära fädernesland utur det mörka påvens band och främmande ok och trældom"*¹⁰ Karl använde dock inte kungatiteln förrän 1603.

Karls kalvinism kryper fram återigen

Riksdagen i Linköping tog också upp teologiska frågor. Karl ville att kyrkohandboken skulle revideras. Prästerskapet avvisade all inblandning i handboksarbetet från den världsliga makten. Karl kom dock med egna förslag till prästerskapet om hur instiftelseorden skulle återges mässan, hur prästen skulle ha ett personligt ansvar för församlingsbornas moral. Karl menade att även om alla Adams efterkommande föddes i synd så hade Gud ingått i förbund med Abraham som fullbordats genom Jesus. I löftet ingår vi och våra barn. Mot bakgrund av detta hade Karl ingen förståelse för exorcismen vid dopet. Man drog fördömmelsen över sig genom att missbruka och förakta doplöftena.

Prästerskapet visste att exorcismen inte var nödvändigt för att ett dop skulle vara ett rätt dop. Men man kritiserade fursten för hans yttranden om exorcismen. Hans förslag att ta bort den innehöll, sade man *"några farliga meningar som de kalvinister och sakramenterare driver"*¹¹. Exorcismen underströk dopets karaktär av nådemedel, en tanke som kalvinisterna förkastade och som Karl nu gav uttryck för. Prästerskapet menade också att Karl i sitt ordval inte tydligt nog underströk Kristi verkliga närvaro i nattvarden.

Hertigen blev upprörd för att ha anklagats för kalvinism. Han ville inte tillmäta, säger han, varken Luther eller Calvin någon auktoritet gentemot Skriften. Syften med prästerskapets kraftiga motattack mot hertigen var att visa att överheten var obehörig i religionsfrågor.

Reformationsteologerna hade erkänt att överheten fick vaka över och beskydda kyrkan¹². Men varken Luther eller Melanchthon gav överheten

⁹ Svenska Kyrkans historia (SKH)III, Holmqvist Hjalmar (Stockholm 1933), s. 240

¹⁰ Ibid. S. 242

¹¹ Sveriges kyrkohistoria (SK) 4 (Stockholm 2002), s. 31

¹² I Luthers bok "Till den kristna adeln" 1520

någon rätt att avgöra lärofrågor. Här ansåg lutheranerna att hertig Karl gick utöver sin behörighet.

I Maj 1602 sammankallades en riksdag i Stockholm. Prästerna krävde här att kung Karl skull avge en kungaförsäkran grundad på Uppsala möt och augsburgska bekännelsen för att få krönas till kung. Biskoparna hade förhört kungens egen hovpredikant Micronius och kommit fram till att han var kalvinist och begärde nu att han skulle utvisas. Han kunde ha dåligt inflytande på kungen och hans efterkommande. Karl gick inte med på en kungaförsäkran.

1604 sammankallades en riksdag i Norrköping. I vad man kallar en arvförening ville man komma överens om villkoren för kungens kröning. Prästerna ville att kungen skulle förpliktas till Augsburgska bekännelse och Uppsala mötes beslut. Karl menade att Uppsala möte inte var något annat än ett uppreparande av augsburgska bekännelsen. Prästerna svarade att Uppsala möte tydligare tog avstånd från kalvinismen, zwinglianer och svärmeandar. Hertigen hotade med att resa hem.

Då gav prästerna ett nytt förslag. Man skulle anta den oförändrade augsburgska bekännelsen *"såsom hon lyder i bokstaven och av rena evangeliska församlingar i främmande land, såsom ock av Sveriges rikets ständer uti salig konung Gustavs sista regeringstid...är förstånden, samtyckt och vedertagen."*¹³

Hertigen godtog formuleringen med en förändring: *"Augsburgiska Confession vilken uppå Guds ord grundad är"*. Arvsföreningen i Norrköping 1604 beslutar att kronan skulle ärvas i första hand av Karls manliga arvingar. Också kvinnor skulle ha arvsrätt till tronen, om hertig Johans släkt saknade manliga arvingar.

I början av 1600-talet utges flera skrifter på svenska som mer och mer orienteras i riktning mot luthersk ortodoxi.

Ubikvitetsläran hade aldrig accepterats av filipister och förkastades av kalvinister. Hertig Karl själv hade öppet avvisat den lutherskt ortodoxa ubikvitetsläran vid Linköpings riksdag 1600. Nu sprids flera skrifter som försvarade ubikvitetsläran. En svenska översättare och bokförläggare hade säte i det ortodoxa Rostock, och spred nu tysk luthersk litteratur på svenska. 1603 översatte han Lucas Osianders *"Grundelig berättelse om alla vår kristeliga religions artiklar"*. Den tillägnades de svenska ständerna och innehöll också det första svenska trycket av schmalkaldiska artiklarna.

1604 gav hertig Karl själv anonymt ut en katekes som hämtade inspiration från den reformerta Heidelbergkatekesen. Ärkebiskop Olaus Martini svarade med en skrift *"Nödtorftig Varning"* i vilken han varnar för Karls kalvinistiska katekes, särskilt farlig ansåg Olaus Martini att den var p.g.a. sina försiktiga formuleringar, d.v.s. därför att den var så diskret skriven var det svårt för en obildad att genomsåda dess kalvinism.

¹³ SKH s. 35

1607 kröns Karl till kung. Han avlägger ingen kungaförsäkran. Kung Karl IX avlider den 30:e oktober 1611.

Gustav II Adolf blir kung

Kronan gick då över till sonen, Gustav Adolf som bara var 17 år fick dock avlägga en utförlig kungaförsäkran formulerad av Axel Oxenstierna och rådet. Han lovar att "*behålla, handhava och beskydda*" rikets ständer vid deras kristliga religion enligt Skriften, den oförändrade Augsburgska bekännelsen och Uppsala mötes beslut. I kungaförsäkran sägs också att utländska personer med annan trosbekännelse fick uppehålla sig i riket, bara de inte spred sin villfarelse, "*ty ingen överhet är mäktig att råda och regera över ens samvete*".

Axel Oxenstierna

Bara några få månader efter Karl IX:s död utses Axel Oxenstierna till rikskansler. Han var vid tronskiftet 28 år. Trots detta hade han en grundlig utbildning. 1599 läste han vid universitetet i Rostock, och bodde där hos den svenske översättaren och bokförläggaren. 1600 skrevs han in vid universitetet i Wittenberg, den klassiska lutherdomens högborg. Här undervisade några av den lutherska ortodoxins mest kända lärare: Egidius Hunnius och Leonard Hutter. Deras teologi var fast förankrad vid konkordieformeln. Axel läste både på den humanistiska och teologiska fakulteten. Han tillägnade sig latin, grekiska, hebreiska, teoretisk och praktisk filosofi. Fyra avhandlingar fick Axel disputeras på. Den viktigaste var grundad på teser valda ur Martin Chemnitz "*Examen concilii Tridentini*". Han studerade också statsvetenskap i Jena.

Ortodoxin i Sverige

Precis som i övriga Europa kom det ortodoxa systemskapandet med stora bokvolymerna i Sverige. Laurentius Paulinus Gothus gav ut "*Ethica christiana*" (1617-30) en genomgång av katekesen utifrån utläggningar i teologi, lag, dogmatik, sakramentslära, etik och statslära. Den omfattar sju band på totalt 3700 sidor. Paulinus anknöt till teologen Ramées avståndstagande från aristotelisk filosofi inom teologin. I Europa, men även i Sverige pågick en debatt mellan dem som byggde på aristotelisk etik och de som försökt lägga fram en etik från enklare bibliska principer (ramism).

Parallellt med den sakliga systematiska teologin utgavs under 1600-talet meditatív mystik litteratur. Thomas a Kempis (1371-1471) bok "*De imitatione Christi*" (Kristi efterföljelse) från 1400-talet blev 1663 översatt till svenska. Den av medeltida mystik präglade och av den unge Luther uppskattade "*Theologia germanica*" kom på svenska 1617. Även Johan Arndts "*Fyra böcker om sann kristendom*" lästes. Böckerna handlar om hur människan i självutgivelse ska "*döda lemmarna*" och vända sig inåt mot den fördolda gudomliga skatten i hjärtat. Människan skulle renas och smälta samman med Gud. Arndts böcker lästes framförallt bland högadeln, men blev översatt först 1647.

Gustav II Adolf och den lutherska tron

På kontinenten hade de romersk-katolska länderna slagit tillbaka mot de lutherska, och ställt sig bakom Sigismunds krav på Sveriges tron. Man fränkände Karl och hans efterkommandes anspråk på tronen.

Efter att den augsburgska bekännelsen erkänts som bekännelse vid 1611 års riksdag ville prästerna att få hela konkordieboken erkänd, eftersom, som man sade, alla rena evangeliska församlingar som håller sig till den Augsburgska bekännelsen också erkände konkordieboken. Man upprepade detta krav vid kröningsriksdagen och i förslaget till ny kyrkooordning 1619. Kungen gav dock inget bifall.

1618 utkom den andra fullständiga helbibeln: Gustav Adolfs bibel. Den var dock ingen nyöversättning utan en lätt revidering av 1541 års bibel. Språket hade moderniserats och försetts med en större notapparat förord, kartor osv. Övriga biblar under 1600-talet är Drottning Kristinas Bibel 1646 och Karl X Gustavs bibel. Också detta revideringar. Den första finska helbibeln kom 1642.

Gustav Adolf noterade att det inte fanns en kyrkooordning med kungligt godkännande. Han ville efter tysk modell se ett kyrkligt konsistorium bestående av hälften lekmän och hälften kyrklig styrelse. Förslaget nedkämpades av de svenska teologerna med Johannes Rudbeckius i spetsen. Därmed fick biskoparna i Sverige en starkare makt i Sverige än i något annat protestantiskt land. Varje stift var en självständig enhet med egen latinskola och eget prästutbildning.

Den 12 oktober 1617 kröntes Gustav Adolf i Uppsala domkyrka. Sverige firade hundraårsjubileet av sin reformation 1621. Den 21:a januari 1521 hade Gustav Vasa utropas till kung av dalkarlarna.

30:åriga kriget

Under 1620-talet drevs kriget i Europa alltmer norrut. Danmark gjorde ett försök att slå tillbaka mot de romersk-katolska angreppen i nordtyskland, men besegrades 1626.

1629 diskuterades kriget på ett rådssammanträde. Man beslöt att skicka trupper in på tyskt område. 1630 landsattes svenska trupper vid Pommerns kust. Det trettioåriga kriget var det dittills största kriget i Europa. Kungen slöt förbund med de tyska protestantiska furstarna. Den 7 september 1631 segrade de evangeliska vid slaget vid Breitenfeld, nära Leipzig. De katolska härarna slog tillbaka 1632, men Gustav II Adolf kom till undsättning vid slaget vid Lützen 6 november 1632, där han stupade.

Utan Gustav Adolf övervägde de evangeliska furstarna om de skulle fortsätta kriget. 1633 förmådde Axel Oxenstierna de evangeliska att fortsätta kriget.

Två biskopar

Johannes Rudbeckius (1581-1646) studerade i Wittenberg och Jena 1601-3. Han blev professor i matematik i Uppsala och 1609 professor i hebreiska, sedan gick han över till teologin. Han är mest känd för sina insatser inom

logiken. Rudbeckius menade att logikens främsta uppgift var att klargöra och eventuellt vederlägga felaktiga uppfattningar om Bibelns innehåll. Han blev 1613 hovpredikant åt kungen. 1619 vigdes han till biskop för Västerås stift. Han verkade för en bättre skola och utbildning. 1623 grundade han det första gymnasiet i Sverige. Rudbeckius ville förbättra församlingsbornas kunskaper genom katekesförhör. Det var i hans stift den första kyrkobokföringen kom till stånd.

Laurentius Paulinus Gothus studerade teologi (1665-1646) i Rostock under David Cyhtraeus och tog där en magisterexamen 1592. Han blev professor i logik i Uppsala, prästvigdes 1598 och blev rektor för universitetet. 1608 blev han biskop i Skara. Han hamnade i debatt med Jonas Magni, professorn i etik, om den aristoteliska etiken, som han inte accepterade. 71 år gammal blev han vald till ärkebiskop.

Synkretismen i Sverige

Drottning Kristina var dotter till Gustav Adolf och sex år när han dog. Hon uppfostrades av Johannes Matthiae hovpredikanten, som utsågs till hennes lärare. Hovpredikantens hade ett ekumeniskt tänkande och en humanistisk öppenhet. Kristina fick lära sig latin, filologi, teologi, historia och politik. Johannes Matthiae blev 1643 biskop i Skara.

Eftersom Kristina var minderårig när hennes far dog blev det en förmyndarregering i Sverige, som gav högadeln rikets ledning.

1644 blev hon regent och kröntes i storkyrkan i Stockholm 1650. I oktober 1648 upphörde det trettioåriga kriget med den westfaliska freden. I Europa blev nu inte principen att fursten bestämde religionen, det var landets och medborgarnas konfession som var avgörande.

Vid en riksdagen 1644 kom frågan upp om privilegier för prästerskapet, bl.a. om kyrkotiondet oavkortat kunde gå till kyrkan, utan att staten tog en del som det var före Gustav Vasa. Man följde inte prästerskapets förslag. Men drottning Kristina ville tillmötesgå prästerskapets krav vilket hon gjorde i ett brev 1647, vilket bekräftades efter hennes kröning 1650.

Men man ställde villkor för att prästerskapet skulle få privilegier. Dessa var att prästerna skulle vaka över läran i landet, alla barn skulle döpas av prästen, inga papister eller kalvinister skulle få hålla gudstjänst i landet, heretiker skulle inte få ha höga ämbeten eller kallas till faddrar. De skulle begravas utan klockringning. Alla gudstjänster skulle hållas i kyrkan och inte i privata hus. Med privilegierna följde också den lokala organisationen med sockensjälvstyrelse och kyrkostämma.

Drottningen var själv uppfostrad med en god boklig utbildning inom humaniora hade ett särskilt hjärta för universitet och skänkte stora summor för att köpa in böcker till biblioteket och kunna inbjuda kända vetenskapsmän. Teologin i Sverige byggd till stor del på aristotelisk filosofi, vad gäller system och begreppsapparat.

I mitten av 1600-talet blev svenska teologi alltmer präglad av den lutherska ortodoxi som hade gett upphov till konkordieformeln (1576). Många svenska teologer hade studerat för den tyske lutherska teologen Abraham Calovius (1612) i Wittenberg. Calovius hörde till de främsta av kämparna mot romersk katolicism och kalvinism. I Tyskland bekämpade den lutherska ortodoxins teologer den s.k. synkretismen, d.v.s. försöken att förena de olika konfessionerna med varandra.

Drottning Kristinas hovpredikant Johannes Matthiae lade 1644 fram ett förslag om ny kyrkoordning "*Ide bona ordinis in ecclesia Christi*" (Plan för god ordning i Kristi kyrka). Det väckte en kraftig reaktion eftersom Matthiae som förlaga hade använt en kyrkoordning som brukats av kalvinister och husiter i Böhmen. Man misstänkte att Matthiae var synkretist.

1647 lade Jonas Magni och Olov Laurelius fram förslaget att hela konkordieboken skulle antas och officiellt bekräftas som svenska kyrkans bekännelse. De fick prästerna i riksdagen på sin sida. Men Johannes Matthiae och uppsalaprofessorn Johannes Terserus, som var nära vän med Georg Calixtus¹⁴ i Helmstädt, lyckades få riksdagen att inte godkänna förslaget.

Drottningen drogs också till tankarna på försonlighet mellan olika religiösa konfessioner. 1649-1650 hade hon filosofen Descartes inbjuden till Sverige, som visade henne vägen till romersk-katolsk tro.

1651 fattade hon beslutet att konvertera, men inte förrän 1654 beslöt hon att lägga ner kronan. Samma år uppgav hon att hon skulle resa till Spanien för att dricka ur hälsobrunn, istället upptogs hon i den romersk-katolska kyrkan i Innsbruck.

Biskop Olov Laurelius hörde till en av ortodoxins främsta gestalter i Sverige. Han skötte sitt biskopsämbete med stor hängivenhet, med två prästmöten om året och visitationer i hela stiftet minst två gånger om året. Han gav ut flera katekeser av vilka "*Kristliga spörsmål*" var den mest kända. Han menade att det var viktigt att man kunde katekesen utantill och verkade för en praxis där ungdomens första nattvardsgång skulle inledas med ett offentligt förhör inför församlingen.

Drottning Kristinas övergång till katolicismen blev en chock för Sverige och ledde till en antikatolsk reaktion. Man hade förstått att hon påverkats av Descartes och några jesuiter som rest till Sverige förklädda till kavaljerer. 1655 år religionsstadga uttryckte antikatolska och antikalvinistiska tankegångar.

Johannes Matthiae lade återigen fram unionistiska tankegångar i skriftserien *Rami Septentrionalis*. Han menade här att det var viktigt att de protestantiska grupperna samverkade. Johannes Matthiaes vapendragare Johannes Terserus, som nu var biskop i Åbo, lade i sin katekesförklaring från 1662 fram

¹⁴ Synkretismens fader

nya synkretistiska tankegångar. Han blev suspenderad 1663 för sina falska läror.

1663 utfärdades ett nytt religionsplakat där prästerna anbefalldes att hålla sig till alla konkordiebokens skrifter. Konkordieboken blev normerande vid undervisningen. Johannes Matthiae begärde avsked som biskop 1664 eftersom han ansetts som "icke nyttig lärare".

Enligt religionsplakatet 1663, som stadfästes av riksdagen 1664 skulle rikets undersåtar hålla sig:

*"icke allenast till apologiam augustanae confessionis, articulos smalcaldicos och bägge Lutheri catechismos, den mindre och större såsom de där uti Luthers tid äro gjorda, utan ock rätta sig efter de två böcker, som man egentligen kallar formulam concordiae, däraf den ena tituleras Epitome articulorum etc. och den andra Solida, plana et perspicua repetitio et declaratio etc., hvilka efter Lutheri tid äro gjorda och nu uti mest alla evangeliska församlingar hållas för libris normalibus et symbolicis."*¹⁵

Kristina kom 23 december 1654 till Rom där hon förblev till sin död. Hennes konversion till Rom uppfattades som en seger för den romersk-katolska kyrkan och av stort värde vilket visar sig i det faktum att hon fick sin grav i Peterskyrkan.

Karl X

Hennes kusin Karl X Gustav blev nu regent och kröningen ägde rum samma dag som Kristina av sagt sig tronen.

Genom inflytande från kontinenten bröts ramismen och den aristoteliska filosofin av en ny utmaning: den cartesianska filosofin. Rene Descartes var en populär filosof som vi ser av hans kontakt med den svenska drottningen Kristina. Den cartesianska filosofin var inte biblicistisk i samma mening som ortodoxin.

Olov Laurelius hade kanske något överdrivet betecknat den som ateism. Förnekelse av den rena läran förkom knappast bland cartesianerna i Uppsala, men de gjorde en åtskillnad mellan tro och vetande, medan de ortodoxa menade, att allt vetande rymdes i gudsuppenbarelsen, och ibland fattade de Gud som rent vetande. Den cartesianska filosofin fick vid Uppsala universitet en förespråkare genom Olov Rudbeck den äldre och Per Hoffenius, "den svenska medicinens fader". När Hoffenius 1665 i en disputation anknyter till cartesianism i sin kritik av aristotelisk filosofi, så får han en varning av domprosten Stigzelius. Det blev stridigheter. Ett ännu strängare religionsplakat kom 1667 som förbjöd all kättersk litteratur.

Karl XI

1660 dog Karl X och efterträddes av Karl XI som avlade kungaförsäkran 1672. Det blev nu närmaste en medborgerlig plikt att vara evangelisk-luthersk.

¹⁵ Citerat i "Den lutherska bekännelsen i Sverige" (Biblicum 78) s. 17

Kungen var präglad av en personlig luthersk fromhet. Han försummade inte sin personliga andakt och läste hela sitt liv flitigt i Bibeln. Han hyste djup respekt för prästerna och kyrkan. Prästen Jesper Svedberg lär ha i en predikan kritiserat kungen för den kraftiga reduktionen med hänvisning till Mika 3:2,3. En åhörare framförde predikan till kungen och frågade: *"Skall prästen få predika så? Han borde hålla inne med sådant"*. Kungen skall då ha frågat: *"Bekräftade prästen sin predikan med Guds ord?"* När svaret blev att han gjort lär kungen ha svarat: *"När prästen har Guds ord för sig och öppet redovisar det, har kungen ingenting han kan invända"*. Kungen ändrade dock inte reduktionen.

Under 1670- och 1680-talet kom den lagstiftande makten helt att överföras i kungens hand. Mönster för denna totalitära monarki var Ludvig XIV Frankrike. Han kunde delge beslut för ständerna och riksdagen utan att ta beslut med dem. På 1686 års riksdag fick prästeståndet besked om att en ny kyrkolag var antagen.

Med den nya kyrkolagen överfördes domsrätten för kyrkostraff från domkapitlen till hovrätterna. Under medeltiden hade kyrkostraff handlar om botgöring, senare blev det vanligare med böter. Nu när den världsliga domstolen tog över kyrkostraffen handlade det om en sorts skamstraff. Den som felat skulle sitta längst ner i kyrkan på pliktbanken, ofta kallad "horpallen".

Fortfarande tillämpades förmaning och exkommunikation. Enligt 1686 års kyrkolag kapitel 10 § 2 sägs att prästen först ska förmana syndaren enskilt, om det inte hjälper ska två eller tre ansvarsfulla församlingsbor vara närvarande vid förmaning. Om det inte hjälper ska prästen överlämna ärendet till biskopen och konsistoriet. Därefter kan man utestängas från nattvarden. Om inte biskopens och konsistorets förmaning hjälpte skulle den världsliga överheten ta hand om ärendet.

Om en person visar sig obofärdig kunde man använda det större bannet, vilket innebar att den obofärdige syndaren helt uteslöts från Kristi kyrka. Detta skedde efter noggrann prövning och offentlig kungörelse tre söndagar efter varandra. Den svenska kyrkolagen av 1686 anger i första kapitlets första paragraf att alla i Sverige skall bekänna sig till den tro som bygger på Bibeln och hela konkordieboken. "Den som avföll denna rätta religion skulle straffas 'och aldrig njuta 'något arv, rätt eller rättighet inom Sveriges gränser', något som kom att ha officiell giltighet till år 1860¹⁶"

Några viktiga böcker

Katekesen fick större betydelse. 1684 utfärdades en stadga som innebar böter om barnen inte kom till katekesundervisningen. I de olika pastoraten fanns olika katekesutvecklingar. Detta ledde till en viss förvirring. Man såg nu behov av en katekes som gällde för hela riket.

¹⁶ Svensk kyrkohistoria - Gustavsson, Bengt (Stockholm 1957) s.121

1685 fick ärkebiskop Olov Swebilius (1624-1700) i uppdrag att utforma en katekes för hela riket. 1689 trycktes Swebilii katekes, som kom att ligga till grund för barnens undervisning fram till 1810.

En av ortodoxins viktigaste psalmböcker blev 1695 års psalmbok. Här fanns många fina översättningar av psalmer av Paul Gerhard (1607-1676) t.ex "O huvud, blodigt sårat" och Johannes Heerman. Betydande svenska psalmdiktare var ärkebiskop Haquin Spegel och Jesper Svedberg. Psalmboken innehåller 89 psalmer.

Det fanns behov av en bibelöversättning på god svenska. Efter Gustav Vasas Bibel från 1541 hade bara revideringar kommit. 1691 tillsatte Karl XI en bibelkommission med biskop Erik Benzelius d.ä. som ledare. Med i kommissionen fanns också Jesper Svedberg. Alla förändringar skulle godkännas av ärkebiskopen och den teologiska fakulteten i Uppsala.

Kommitténs förslag lämnades till prästerskapet vid riksdagen 1693, men diskussionerna handlade om att man inte ville ha förändringar i översättningen. 1703 blev till slut översättningen klar och blev under mer än 200 år svenska kyrkans officiella bibelöversättning.

Två ortodoxa biskopar

Olov Swebilius utnämndes 1671 till överhovpredikant och kungens biktfader. Samma år blev han pastor primarius (d.v.s. kyrkoherde i Storkyrkan i Stockholm). 1675 disputerade han i teologi i Uppsala, 1678 blev han biskop i Linköping och 1681 ärkebiskop och prokansler för Uppsala universitet.

När Swebilius avled 1700 efterträddes han av Eric Benzelius d.ä. (1632-1709). Han hade 1665 utnämnts till professor i historia och moralfilosofi vid Uppsala universitet och 1668 till professor i teologi. 1687 hade han fått biskopsstolen i Strängnäs där han verkade för skolundervisningen i stiftet. Benzelius hade förstått faran med pietismen genom sina brevkontakter med J.F Mayer, generalsuperintendent över svenska Pommern.

Haquin Spegel hade läst klassiska språk vid Lunds universitet. Han blev 1671 magister vid universitetet i Lund. Samma år prästviges han i Strängnäs och blev känd för sina goda predikningar. Han kallades som hovpredikant hos änkedrottningen Hedvig Eleonora. 1675 tjänade han som predikant för armén. Han deltog aktivt under kriget och uppmuntrade soldaterna att inte ge upp. I Linköping var han biskop i 20 år, innan han vid 65 års ålder 1711 utnämndes till ärkebiskop. 1685 ger Spegel ut ett epos "Guds verk och vila" uppbyggt på skapelseberättelsen.

Under 1600-talet blev den enskilda prästen en alltmer stark och betydelsefull person i samhället. Han hade ansvar för kyrkotukt och ordning i församlingen. Kravet på förberedelse till nattvarden genom fasta kom att bli obligatoriskt. För att man inte skulle behöva fasta för länge förlades ofta en nattvardsgudstjänst tidigt på morgonen. Av detta skäl kom den vanliga gudstjänstformen, ordinarie gudstjänst, att bli en predikogudstjänst utan

nattvard. Därmed hade man tappat bort ambitionerna från kyrkohandboken 1571 att högmässa med nattvard skulle hållas varje söndag.

Konservativ Hallepietism kommer till Sverige

Svenska studenter som kommit hem från universitet i Halle hade påverkats av pietismen hos Francke. Men villfarande litteratur var förbjuden och fick inte införas i landet. År 1708 upprättades en lista på böcker som inte fick föras in. På den listan nämns: Spener, Francke, Baxter, Arndt, Böhme och Arnold.

I Stockholm uppstod små pietistiska vänkretsar för gemensam bön och inbördes uppbyggelse. Fler kretsar uppstod i Karlskrona, Göteborg och andra städer. Den ortodoxe lutheranen J.F Mayer sökte upp Karl XII i Tyskland och såg till att få ett edikt utfärdat mot de nya kätterierna.

Han genomförde razzior i städerna för att slå vakt om enheten i religionen. Studenterna skulle förhöras av konsistoriet om de far fast grundade i kristendomen och trosbekännelsen innan kunde få tjänst. Man undersökte hur utlandstudenter, rest om de varit vid pietistiska universitet.

Radikalpietismen kommer till Sverige

I början av 1710 beslagtogs böcker hemma hos pietister. Mayer gav ut en anonym stridskrift mot pietismen 1706. Radikalpietisten Konrad Dippel besvarade Mayers bok i en annan anonym skrift där han kallar ortodoxin "horan vid skampålen". Han menade att den svenska religionslagstiftningen var brutal. Dippel hade gjort utfall också mot Karl XII varför han fängslades, men lyckades fly.

Den konservativa pietismen slår rot

Nils Grubb hade studerat vid Halle och blev kyrkoherde i Umeå. Innan dess blev han förhörd av Spegel. I Umeå började han predika de vanliga pietistiska lärorna med betoning på personlig omvändelse, pånyttfödelse och krav på helgelse. Han och ordnade konventiklar i prästgården. Grubb anmäldes av förargade Umeåbor för att han predikat falsk lära.

Efter slaget vid Poltava hade ungefär 30 000 svenskar hamnat i rysk fångenskap. Till Sibirien kom flera tusen. Dessa fick möjlighet att hålla gudstjänster. Den tyskfödde pietistisk sinnade kaptenen C F von Wreech började i en kyrka som fångarna byggt hålla uppbyggelsemöten. Pietisterna i Halle skickade litteratur och understöd till fånglägret och man läste Francke och Johan Arndt.

Många dog i fångenskapen, men ungefär 5000 man kunde återvända hem till Sverige 1722-24 efter fredslutet. Många av dessa karoliner bar nu pietismen med sig in i Sverige.

1717 trycktes den pietistiska sångboken "*Mose och Lamsens visor*" med nya utgåvor 1720 och 1724. Det blev den mest kända pietistiska sångboken.

Pietismen fick förespråkare hos prästerskapet i Stockholm, under 1720-talet hos bl.a. hos kyrkoherden Herman Schröder. Han anslöt sig inte till den pietistiska rörelsen men beskyddade och gynnade pietister.

1723 tog pastorsadjunkten Eric Tolstadius pietismen i försvar i en predikan i Stockholm. Han anmäldes och fick en varning av konsistoriet, men fick en tjänst som kyrkoherde i Skeppsholms församling. Tolstadius lilla kyrka på Blasieholmen blev en medelpunkt i den pietistiska rörelsen i Stockholm. Han talade utan koncept, ex tempore, "*direkt ur hjärtat och ur stundens stämning*"¹⁷. Tolstadius har kallats "Sveriges Francke".

Konventikelplakatet

1723 hade en skara pietister begett sig till Sickla utanför Stockholm. De skulle övernatta för att nästa dag besöka gudstjänsten i Nacka kyrka, där pietisten Carl Tellbom skulle predika. På kvällen samlades man till en konventikel, en privat andakt med bön, sång och samtal, som räckte långt in på natten. Även efter gudstjänsten hade man samlats till en religiös sammankomst. Kaplanen i Nacka anmälde dem för kyrkoherden, anmälan vidarebefordrades till konsistoriet, som skickade den vidare till justitieministern. Denne tillsatte en undersökningskommission. Kommissionen fann att de anklagades sammankomst inte stred mot Guds ord. Två medlemmar av kommissionen reserverade sig mot det friande beslutet med motiveringen att andakter var tillåtet endast för husfaderns andakt med husfolket morgon och kväll.

De gick fria men rådet ansåg att en ny religionsstadga var nödvändig. Den 12:e januari 1726 utfärdades konventikelplakatet. Bestämmelsen gick ut på att om man anordnade en olovlig sammankomst "*att uti private och enskilde hus man- och kvinnkön, gamla och unga, kände och okände, få eller fler samlades under förevändning att bruka sin andakt och erkännerliga gudstjänst*"¹⁸, så skulle man första gången få böta 200 daler silvermynt, andra gången 400 daler silvermynt och tredje gången förvisas ur landet på två år. Bötesstraffen kunde bytas ut mot två respektive tre veckors fängelse på vatten och bröd. Den som deltog i konventikeln riskerade också böter.

I religionsstadgan ålade man också prästerna att vårda sin hjord och att regelbundet hålla förhör i kristendomskunskap utöver katekesförhören i kyrkan. Man skulle sammankalla några hus i staden och byar på landet, till husförhör. 1686 års kyrkolag hade nämnt husförhör. Nu blir det obligatoriska.

Den radikala pietismens uppgång och fall

Redan 1627 hade den radikale pietisten Konrad Dippel varit i Sverige. Även radikalpietisten Arnolds skrifter hade spridits i Sverige, trots bokcensuren.

Radikalpietismen innehöll mystiska drag med tal om förening med Gud, inre ljus och Andens direkt upplysning. 1688 hade Lars Ulstadius i Åbo kyrka avbrutit prästen under predikan för att läsa upp de tre punkterna i sin trosbekännelse 1) att den lutherska läran är en fördömelsevärd lära 2) att

¹⁷ Handbok i svensk kyrkohistoria 2, Hjalmar Holmqvist (Stockholm 1940) s.151

¹⁸ Gustavsson s. 138

postillor och predikoböcker innehöll mestadels lögn 3) att prästerna inte har den helige Ande. Han blev utkastad, åtalad och dömd till döden 1692, men benådades till livstids straffarbete. 1719 benådades han, men vägrade att ta emot denna nåd, utan satt kvar på Åbo slott tills han dog 1733.

Hans lärjunge Petter Schaefer lämnade Finland i samband med dödsdomen mot Ulstadius, han träffade mystikern och pietisten Arnold med sitt tal om inre ljus och att kyrkan och staten är Babel och skökan. 1707 återkom han och delgav Åbo hovrätt "*Guds och Jehovas stämning*" att hemsökelse skulle komma för att man föraktat Herrens ord och inte bättrat sig. Han blev dömd till döden och hölls fängslad i Gävle. Härifrån höll han brevkontakt med olika pietistiska kretsar i landet, till vilka han spred Arnolds mystiska radikalpietistiska läror.

Konrad Dippel (f. 1673), tysk teolog, läkare och alkemist, hade 1719-1726 suttit fängslad på Bornholm för politisk upproriskhet. Sommaren 1726 skulle han få resa hem till Tyskland. Han blev innan dess inbjuden att besöka en köpman i Kristianstad som läst hans skrifter. Nu kom en inbjudan från kungen själv att komma till Stockholm själv eller ge skriftliga svar. Kungen ville ha råd angående en sjukdom han fått. Han gav ett skriftligt svar eftersom han var försiktig, för att inte återigen hamna i fängelse. Utvisningsordern blev upphävd och man övertalade Dippel att bosätta sig i Stockholm, vilket han också gjorde i januari 1727. Där verkade han som läkare. I juli 1727 gav han ut en bok där han beskriver försoningen som ett subjektivt fortgående verk, inte något fullbordad. Gud är oföränderlig kärlek och behöver inte försonas menar han, det är människan som behöver försonas.

De flesta konservativa pietister var kritiska mot Dippel, men en del påverkades till exempel Tolstadius. Han fick lärjungar i Erland Fredrik Hjärne och Carl Michael von Storkirch som började kritisera kyrka och prästerskap och betraktade Dippels motståndare som avfällingar.

1728 utfärdades ett kungligt brev som förbjöd Dippels skrifter att spridas. Dippel lämnade Sverige 1728.

1731 bildades i Stockholm ett sällskap av några separatistiska mystiker. De samlades till bönemöten och talade om extatiska upplevelser. I väntan på domen ville man göra bot och bar därför de enklaste dräkterna av vadmal i kontrast till rokokons pråliga klädedräkt. Denna grupp av radikala pietister kom därför att kallas gråkoltarna. Till kretsen knöts Sven Rosén som studerat i Uppsala, men gått igenom en religiös kris och nu tog på sig den grå vadmalsdräkten. Hösten 1730 hade han skrivit i sin dagbok att han "*sökte Gud invärtes mig och fant honom*".¹⁹ 1731 blev han en medlem i gruppen. De ägde Gud i hjärtat sade de, och behövde därför varken präst eller gudstjänst.

Gruppen blev anmäld för brott mot konventikelplakatet, men dömdes för lösdriveri. Kvinnorna togs in på spinnhus.

¹⁹ Gustavsson, s. 144

En annan grupp av radikalpietister samlades runt Carl Michael von Storkirch, en av Dippels lärjungar. Dessa radikalpietister spred sina idéer genom traktater och pamfletter.

1733 hade radikalpietismen kommit ut med sin egen sångbok: *"Andliga visor om varjehanda materier och vid åtskilliga tillfällen"*. Sångboken präglas av rationalistisk mystik, brudmystik och sentimentalitet. Själen var, kunde det heta: ett bi som sög honung "uti din sår och kärleks sidan din."²⁰ Betoningen låg på subjektiva mystiska upplevelser:

*"O, vilket havs omätliga djup
jag ser och tar en liten läske sup,
men käre Far, din kärlek susar på
lik en ström, när luckan öppnas må"*²¹

Under ledning av de två finländska prästsönerna och militärerna Jakob och Erik Eriksson påverkade av Jakob Böhme och Gottfried Arnold uppstod en ny rörelse. De drog sig tillbaka med sina trossyskon och tog avstånd från samhället och kyrkan. De behövde ingen präst sade de. Nycklamakten tillhörde de troende, kyrkans utvärtes gudstjänst var överflödig och avvek från den enkelhet som präglade den första kristna församlingen, barndopet hade ingen grund i Bibeln och nattvarden var onödig. Bröderna fann man skyldig till villfarelse och de utvisades därför 1733.

Under processen mot bröderna kom det in flera yttranden som sade att yttre tvång stred mot religionens väsen.

Prästeståndet skrev i ett betänkande att enigheten i religionen inte sedan 1593 varit utsatt för så "svåra anstöter" som i deras tid.²² Treenigheten och Guds ord förringades. De villfarande talade om ett *"inplantadt invertes ljus"*. De sade att de inte behövde sakramenten, och menade att kyrkogång var ett människopåfund. I betänkandet betonades vikten av undervisning genom predikan och katekesförhör, samt husbesök hos de villfarande. Man ville ha åtgärder mot dem som spred villfarelser, att de skulle förlora arbete, lön och pension.

1735 kom en ny religionsstadga som gav prästen rätt att ingripa mot dem som misstänktes sprida villfarelse. Det nya var att misstanke räckte. Studenteden utökades till att innefatta att man lovade att hålla sig till de fornkyrkliga bekännelserna, augsburgska bekännelsen och Uppsala mötes beslut från 1593.

1734 hade radikalpietisterna runt Carl Michael von Storkirch bildat den första friförsamlingen. Man hade helt enkelt flyttat samman i ett hus på Södermalm. *"Mommars hus"*. Till gruppen slöt sig Sven Rosén som blev ledare från april 1735. De levde i egendomsgemenskap, var religiöst ivriga och hade brevkontakt med likasinnade runt om i landet och utomlands. 1736 anmäldes

²⁰ Gustavsson s. 145

²¹ Ibid.

²² SK 5, s. 67

gruppen av stadsfiskalen till domkapitlet. Von Strokirch flydde men Rosén förhöordes av pastor primarius i Stockholm. I förhören framkommer att han gjorde en skillnad mellan det levande ordet och den yttre bokstaven. Nattvarden hade han inte tagit på tre år, den var till för lärjungarna inte för Kristi vänner. 1741 dömdes Rosén till landsförvisning.

Herrnhutismen

När brödräfsamlingen bildades i Herrnhut 1727 av greve von Zinzendorf och hans meningsfränder så fanns en svensk med Carl Henrik Grundelstierna. Han fick genom Zinzendorf information om läget i Sverige och började 1628 brevväxla med Tolstadius. 1729 kom han till Sverige och började verka för brödräfsamlingens idéer.

Radikalpietismen hade fått sin dödsstöt genom Roséns utvisning och de kvarvarande radikalpietisterna knyts nu till herrnhutarna. Carl Michael von Strokirch upptas till exempel i brödräfsamlingen. 1540 slår herrnhutismen igenom i Sverige. Den förre detta konservative pietisten och före detta radikalpietisten Thore Odhelius började med samlingar i kyrksalen i änkehuset i Stockholm. Herrnhutismen upplevdes inte som ett hot mot kyrkan eftersom den inte delade radikalpietismens hårda kritik mot kyrkan, utan sökte vara en förnyelserörelse inom kyrkan.

Herrnhutiska väckelser bröt ut runt om i landet. Man trängdes i kyrkorna kring de herrnhutiska prästerna. Docenten Arvid Gradin i Uppsala blev en ledargestalt för väckelsen. Han beskriver den: "*De gråto och bådo om nåden i blode*".²³ Herrnhutisterna predikade nåden i Jesu blod utan förberedelser i botkamp, som de konservativa pietisterna. Denna förkunnelse väckte motstånd från pietisterna på västkusten, som ville ha nådens ordning, inte nådens oordning, som de menade att herrnhutisterna predikade. 1743 utkom pietisternas mest betydande bok: "Sions sånger". Den skulle få betydelse framförallt hos väckelsen bland norrlandsläsarna.

1745-1752 drevs herrnhutismen alltmer mot en sensuell Jesus-kult och ett frossande i blodsmystik. Man talade om sig själva som "sårmaskar", "sidohålshjärtan" och "blodtörstiga bin". Prästen Anders Rutström skrev mest sånger i denna nya trend inom herrnhutismen och man gav 1778 ut "Sions nya sånger".

1748 krävde ärkebiskop Henric Benzelius en kungörelse mot "de herrnhutiska smygarna". Gradin landsförvisades och Rutström suspenderades från sin prästtjänst. Han fick dock en kyrkoherdebefattning i Hedvig Eleonora församling. Här fick han samverka med Peter Murbeck som var komminister och känd som lagisk pietist. De drog inte jämt med varandra: "*vad kyrkoherden förkunnade i högmässan vederlade komministern i aftonsången*".

Rutröm landsförvisades så småningom, återkom, men fängslades 1772 och dog i arresten efter några dagar.

²³ Gustavsson, s. 150

Den tidiga upplysningen

På 1740-talet började upplysningen spridas i Sverige. Man betonade förnuftet och den empiriska naturforskningen. Men naturvetenskap kombinerades hos vissa också med mystik, som t.ex. hos Emmanuel Swedenborg. Swedenborg drev Dippels subjektiva försoningslära. Han förnekade treenigheten och rättfärdiggörelseläran. Genom döden förenades människan med Gudomen.

I Tyskland blomstrade på 1730-talet Wolffianismen, som var en ren förnuftstro byggd på den naturliga kunskapen. 1731 lades tre disputationer fram i Uppsala. Nils Walerius förde här fram Wolffs "naturliga teologi" som skulle exakt bevisa Guds existens och bestämma hans egenskaper.

Anders Knös lade fram sin Wolffianska disputation 1742. De ortodoxa lutheranerna som opponerade menade att Skriftens och bekännelsens bevis var viktigare än det förnuftet kunde komma fram till, eftersom förnuftet var fördärvat av naturen.

Mildare form av pietism

1766 utkom Erik Pontoppidans "Härliga Trosspegel". Här ges en mildare form av pietism som senare skulle påverka bl.a. Rosenius. Pontoppidan driver inte som gammelpietisterna nådens ordning lika hårt, även om den finns med.

Under pietismen förändrades förkunnelsen till ett mer personligt tilltal där den enskildes omvändelse och helgelse ställdes i centrum. Till gammelpietisterna hör Tolstadius, Murbeck och Elfving, till den nyare mildare formen bl.a. Anders Nohrborg.

Anders Nohrborg dog 1771, fyra år efter hans död trycktes hans predikningar "*Den fallna människans salighetsordning*". Predikningarna har haft stort inflytande på fromhetslivet i Sverige.

Fromhetslivet under mitten av 1700-talet

Kyrkobesök och nattvardsfrekvensen minskade under mitten av 1700-talet. Polisen skickades ut för att förhindra sabbatsbrott på söndagarna i städerna, kroglivet florerade. 1751 föreslogs att man skulle börja med en ny bibelöversättning. 1773 tillsattes en bibelkommission. Man ville också ha en ny psalmbok, eftersom språket ansågs föråldrat i 1695 års psalmbok.

Frihetliga upplysningsideal

Gustav III hade fostrats in fransk upplysningskultur och när han besökte Paris så tog han del av de franska upplysningsidéerna. Man ville gynna handeln med utländska köpmän och Gustav III tillät därför i 1781 års toleransedikt främlingar i riket rätt till fri religionsutövning. Judarna fick 1782 religionsfrihet med rätt till synagogor i vissa städer och 1784 tilläts offentlig romersk-katolsk gudstjänstverksamhet i Stockholm.

Nyklassicismens förnuftsideal ledde till att många helgonbilder och altarskåp togs bort, väggar och tak med gamla kyrkomålningar vitkalkades.

Trots toleransen för utländska främlingar ville man ha enhet i riket. Den romersk-katolska församlingen förbjöds därför att ta emot konvertiter.

Gammalpietism

I slutet av 1700-talet verkade också den gammalpietistiska kyrkoherden Lars Linderot. Hans förkunnelse lade betoningen på omvändelsen, domen och straffen. Mest känd är han för sin psalm: *"ingen hinner fram till den evig ron, som sig ej eldigt framtränger, själen måste utså en kamp för den tron varpå vår salighet hänger."*

Kyrkoherde Johan Möller hade 1766-68 verkat i Stockholm och där kommit att ta del av Anders Nohrborgs förkunnelse. Han utgav 1769 sin egen katekes *"Lärobok i kristendomskunskap"* i vilken han utvecklar den lära om nådens ordning han lärt känna från Nohrborg. Han delar här in åhörarna i säkra, väckta och omvända. Den första nådeverkningen var kallelse. 1779 utgav han en *"Avhandling om rätt predikosätt"* där han lägger fram idén att en lärare skall beakta åhörarnas olika beskaffenhet och i alla sina predikningar tala till säkra, väckta och omvända. Denna form av kyrkopietism kom Henric Schartau senare att anknyta till.

Anders Knös var också pietist i sin förkunnelse. Han blev domprost i Skara 1771. Då hade han gjort upp med den Wolffianism som han försvarat vid universitetet. Hans tro är ändå förnuftspräglad. 1768 gav han ut *"Institutionis theologiae practicae"* som innehåller kritik, mot den ortodoxa läran. 1776 skriver han i en bok om Romarbrevet att den ortodoxa satisfaktionsläran hindrar en riktig förståelse av kravet på omvändelse, nyfödelse och helgelse. Han företrädde en subjektiv försoningslära där det inte var Gud utan människan som behövde försonas.

Neologi och nyhumanism

I samband med förberedelserna inför jubileet av Uppsala möte 1793, aktualiserades behovet av ny psalmbok, katekes och kyrkohandbok.

Olika mindre psalmsamlingar kom ut i slutet av 1700-talet och början på 1800-talet, av Samuel Ödman (1798), många naturpsalmer, Dahl (1807), ofta naturromantik och Wallin (1807, 1809), neologiskt präglade.

1807 fick ärkebiskop Jakob Lindblom i uppdrag av Gustav IV Adolf att revidera Svebilii katekes. Han hade varit biskop i Linköping och blev 1805 ärkebiskop. Han skulle bli en av de främsta företrädarna för och spridarna av neologin i Sverige.

Neologi var den tankeströmning som lade betoningen på det förnuftsensliga och nyttiga. Det jordiskt praktiska och nyttiga trängde ofta undan det andliga och sakrala.

Det praktiskt-ekonomiska var för Lindblom en del av Guds skapelse. Han ivrade vid sina visitationer för bättre plöjningsmetoder, potatisodling och vaccination. Det var för neologen viktigt att det estetiskt vackra och sköna fick genomsyra det kyrkliga liturgiska arbetet och arbetet med psalmer.

Den andra stora av neologins förkunnare Sverige var biskop Magnus Lehnberg. Han hade talets gåva och talade mest om försynens nåd och den lycka som dygden skänker. Det var alltså mest moralpredikningar och förkunnelse om Guds omsorg. Neologens predikan kunde, precis som all god poesi, röra åhöraren, men hade inte som syfte att omvända denne.

Johan Olof Wallin blev Lehnbergs arvtagare. Han markerar dock något nytt med inflytande av romantiken. Under gymnasietiden hade han präglats av den lysande neologiska talekonsten och rokokons svulstighet. Han läste senare också den klassiska antikens författare. På så sätt förberedde han nyhumanismen, det nyvaknade intresset för antiken.

Han intresserade sig för religiös etisk diktning och gav 1805 ut dikter. I dessa beskrevs Gud som den gode och mänskligt överseende vännen. Han blev präst och ägnade sig åt psalmdiktning i neologisk anda.

Uppmjukning av religionstvänget

1809 kom en ny regeringsform. I denna betonas inte alla medborgares skyldigheter att bekänna sig till en rena evangeliska läran. I § 2 RF 1809 knytes endast kungen, statsrådet, domare och civila ämbetsmän vid den rena evangeliska läran sådan den återges i den oförändrade Augsburgska bekännelsen 1530 och Uppsala mötes beslut. Enligt den ännu gällande kyrkolagen från 1686 var dock konkordieboken ännu Svenska kyrkans lärogrundval.

I § 16 av RF 1809 stadgas att kungen borde *"ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av hans religion, så vitt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer"*.

Neologins avtryck

Ärkebiskop Lindblom hade fått i uppdrag av konungen Gustav IV Adolf att komma ut med en katekes. 1810 kommer den Lindblomska katekesen ut och stadfästes av kungen. Katekesen väckte en kraftig reaktion hos de mer luthersk sinnade norrlandsläsarna, som såg dess villoläror. Lindblomska katekesen var präglad av neologi. Det märks t.ex. när den om arvsynden säger att den är *"människans medfödda benägenhet till det onda och oförmögenhet till det goda"*. Detta ska jämföras med orden i Augsburgska bekännelsens II:a artikel: *"att efter Adams fall alla människor som fötts på naturligt sätt, födas med synd, det vill säga utan fruktan för Gud, utan förtröstan på Gud samt med ond begärelse, och att denna sjukdom eller arvsynd verkligen är synd, som medför fördömelse och bringar evig död även nu, åt dem, som icke födas på nytt genom dopet och den helige Ande."*

Gud hade enligt Lindblomska katekesen givit människan *"en odödelig själ med förnuft och fri vilja"*. Det ska jämföras med Augsburgska bekännelsens XVIII:e artikel som säger att viljan *"utan Guds hjälp vare sig göra början till eller fullborda något, som har betydelse för förhållandet till Gud."*

I Lindblomska katekesen lyser också det neologiska nyttighetstänkandet igenom i orden "*arbete befordrar hälsa och välstånd.*"

I 1811 års handbok, som sammanställdes av Lindblom och Johan Åström, togs exorcismen och korstecknet bort från dopet. Åtgärden väckte stort motstånd bland norrlandsläsarna, inte för att man ansåg att dessa delar hörde till det väsentliga i dopet, utan för att man förstod att de liturgiska åtgärderna bottnade i en glidning i förståelsen av dopets väsen hos den kyrkliga ledningen.

I början av 1810 kom flera olika nya strömningar in i kyrkan, inte via väckelser, utan via samhällsanda, litterär och kulturell påverkan. Dessa var romantiken, idealismen och liberalismen.

Nyromantik och religiös liberalism

En koppling till nationalromantik skapade en ny kyrkofromhet. Det Götiska förbundet värnade om det fosterländska och nationella. Geijer och Tegnér hyllade nordbornas mannakraft. Man hade influerats av Rousseaus naturromantik och den tyska romantiken. Med neologins nytolkning av kristendomen kunde man nu lägga in ytterligare nya aspekter på kristendomen. Tegnér menade att det fanns en koppling mellan den ädla asatron och kristendomens vilja till självuppoffring och i den höga stränga dygden.

Geijer hävdade att kristendomen var en evig förnuftssanning, grundad i människosjälens, oberoende av Bibeln. Om Bibeln försvann skulle religionen bestå och förkunna en Gud som försonat världen. Geijer menade att människan utvecklas till en fri, självständig personlighet i förhållande till ett gudomligt du. Men utöver detta du-förhållande behövdes inga yttre ordningar. Jag är varken bibelkristen eller kyrkokristen, sade han, jag är kristen på egen hand. Här börjar den religiösa liberalismen i Sverige. Han förnekade den ortodoxa försonings- och treenighetsläran i sin skrift om Thorild. Skriften blev anmäld 1820, men Geijer blev frikänd.

1815 grundades det Svenska bibelsällskapet som blev till stor nytta i spridandet av bibeln. Man tryckte billigare biblar utan noter och spred över hela landet.

1811 tillsattes en ny psalmbokskommitté. Här kom nya tankar med ett svärmande för fosterlandet genom Wallins koppling till Samuel Hedborn och Frans Michael Franzén. Ett exempel på dessa nya tankar är psalmen "Fädernas kyrka".

1819 års psalmbok har kallats den Wallinska psalmboken. Den är präglad av talet om dygd och mänskligt förnuft. Språket är poetiskt storslaget, men saknar 1695 års psalmboks direkta koppling till Bibelns tal om synd och nåd. Det anstötliga med synd, djävul och helvete har ofta filats av och ersatt med mer poetiska ordalag. Här talas mer om ljus och mörker, det sanna, det sköna och det goda.

För Geijer är den sanna religionen det sanna, det ädla och det goda. Han anknyter här till Schleiermacher. I sin förkunnelse rörde han åhörarnas hjärtan och skänkte andakt – men träffade inte själen med lagens allvar och evangeliets eld.

Esaias Tegnér var en annan förnuftstroende. Tron var för honom känsla. Dogmerna var idéer som var religiöst allmängiltiga. Han blev biskop i Växjö 1824. Hos Tegnér blir det religiösa språket diffust och högtravande. Uppenbarelsen var Andens verk i själarna, korset var de kraft som drog själarna ner i sin livsström. Historien är den gudomliga anden som förverkligar sig själv. Här ser vi en evolutionistisk-idealistisk historiesyn och filosofi.

Schartauanismen

Henric Schartau växte upp i Malmö. 1778 genomgår han en radikal omvändelse. Han hade då läst den lagisk pietistiska Scrivers själaskatt och Bibeln och sedan skakats om av innebörden i syndabekännelsen i samband med skriftermålet innan nattvarden, där orden lyder: "*jag vet mig fördenskull helvetet och en evinnerlig fördömelse värd vara*". När han tog emot avlösningens förlåtelse och nattvarden förstod han hur Jesus är försoningsoffret för synd och att detta gällde honom.

1778 prästvigdes Schartau i Kalmar och kom 1785 till Lund. Här samlade han stora skaror av studenter och blev mycket efterfrågad som själasörjare. Han ger ut Biblisk Katekes som också visar Schartaus nådelära. Han förkunnar helt tydligt nådens ordning och förfäktar idén att den ännu ej omvände men väckte kan be till Gud och så samverka till sin egen omvändelse (synergism), vilket är helt främmande för den lutherska bekännelsen, Konkordieformelns första och andra artikel.

I Schartaus undervisning intar prästen en viktig roll. Han var den ende ansvarige själasörjaren. Schartauanismen ställer sig mycket skeptisk till all form av lekmannaverksamhet. Det var prästen man skulle gå till med alla frågor, inte bara av andliga, utan också etisk och praktisk natur. Han fick ett patriarkalt förhållande till sina församlingsbor som deras lärare.

Schartauanismen är också fullkomligt lojal till Svenska kyrkan som kyrkosamfund. Den har alltid varit avståndstagande till allt förenings- och konventikelväsende. Schartau är trots sin uttalade kyrklighet pietist i nådeläran. Han är klart påverkad av Möller. Själavårdens syfte var att föra människor till insikt om deras själstillstånd, om man hörde till säkra, uppväckta eller omvända. Kyrkan var hos Schartau den kyrkotrogna och nattvardsbesökande skaran. Han dog 1820 men fick ett fortsatt inflytande genom boken "*Brev i andliga ämnen*" som utgavs 1828-30. Han hade många lärjungar i Lund och Göteborgs stift. Längs västkusten fördes hans arv vidare i förkunnelse och undervisning. De Schartauanska bygderna präglades av stor kyrksamhet eftersom Schartau inte uppmanade till brytande med kyrkan, lekmannaverksamhet eller missionshusbyggande.

Den hoofianska väckelsen

Jakob Otto Hoof i Svenjunga var en präst som levde i fylleri. Han var med om en upplevelse av helvetet och genomgick en omvändelse 1809-10 präglad av Arndt, Fresenius, Murbeck och Nohrborg. Hans predikningar var svavelosande och betonade nådens ordning med en åtskillnad mellan sovande, rätt väckta, levande upplysta, omvända (ångrande), pånyttfödda, helgade och förnyade människor. Det var ingen rakt stege, utan blev ofta ett kretslopp. Tron var en ängslig förbidan.

Hoof betonade att det var viktigt att göra upp med världsväsendet. Man skulle inte anta ny tidsanda vad gäller hemmets inredning eller kläder. En kristen skulle vara allvarlig, människan får inte ens skratta: "*då liknar du djäfvulen, ty han flinar i helvetet af glädje över varenda synd du begår*". Den hoofianska väckelsen spreds i Västergötland och delar av Småland.

Sellergrenska väckelsen

Peter Lorenz Sellergren var en begåvad talare redan under ungdomsåren. Han var präglad av neologi och upplysningsanda. 1801 blev han stationerad att predika i Växjö. Här läste han Rousseau och Voltaire. Han levde dock i fylleri och utsvävningar varför domkapitlet skickade honom ut på landsbygden för att undvika skandal. Här levde han fortfarande i fylleri. Men på lördagen rafsade han ihop några stolpar från Rambach eller Luthers postilla och predikade på söndagen.

1811 blev han komminister i Hälleberga men anmäldes till domkapitlet för fylleri under tjänstutövning och suspenderades. På väg till Växjö upplevde han nu en helvetesvision. Han genomgick en botkamp och återkom 1814 till Hälleberga med en pietistisk förkunnelse. Senare fick förkunnelsen mer herrnhutiska inslag under påverkan av Jonas Sandell

Stora skaror vallfärdade till Sellergrens kyrka i Hälleberga för att lyssna till hans väckelseförkunnelse.

Nymanska väckelsen

Per Nyman blev på 1820-talet påverkad av den hoofianska väckelsen. Han tjänstgjorde i Växjö och predikade gammalpietistisk lära men blev suspenderad p.g.a. ovärdat språk. Hans förkunnelse var vulgär och demonologisk och han hade ingen struktur på predikningarna. Han blev adjunkt hos Sellergren i Hälleberga, men han drog så stora skaror dit att biskop Tegnér flyttade honom till Växjö för att domkapitlet skulle ha direkt uppsikt över honom. Han måste nu tala med ett skrivet och censurerat koncept. Folk sade då: "*Anden har övergivit honom*". Wieselgren såg till att Nyman fick komma till Stockholm som predikant för proletariatet. Nyman fick nu några olika kyrkoherdetjänster och kom i kontakt med Henric Schartaus kyrklighet.

Den religiösa liberalismen på 1840-talet

D.F. Strauss bok: "*Leben Jesu*" (1835) som ifrågasatte inkarnationen och evangeliernas trovärdighet översattes 1842 till svenska med titeln: "*Strauss och evangelierna, för tänkande läsare i alla stånd*". Åtal väcktes mot boken, men den frikändes. Fredrika Bremer förklarade 1842 i "*Morgonväkter*" att hon

såg uppenbarelsen i Kristus bara som kärlekens inträde i historien och försoningen hade betydelse endast som ett exempel. Hon ville ha förnuftigare former av dogmer och kyrka.

Stockholmsprästen Lars Ignell hoppade in i debatten. För honom var den fasta punkten Guds Andes makt i hjärtat, drivande till aktiv kärlek, han kritiserade öppet den ortodoxa lutherska tron.

Nyläsare och separatister

Övre Norrland var undantagen från konventikelplakatet. P.g.a. de långa avstånden mellan byarna tilläts det s.k. byaböner då folket inte hade möjlighet att resa till kyrkan. Vid byabönerna och i hemmen lästes Bibeln, Nohrborg, Arndt och Pontoppidan. 1804 började också Tollesons postilla användas framförallt i Skellefteå. Det handlar här om en lagisk pietistisk förkunnelse.

1802 drabbas Piteå av en lagisk pietistisk väckelse bland ungdomen. Bland dessa var Anders Rosenius, Carl Olof Rosenius far. Man avstod från alla nöjen och läste Nohrborg och Tolleson.

Detta gammalläseri (d.v.s. läsning av lagisk-pietistiska) postillor övergick snart till lutherläseri. Man läste kyrkopostillan och Luthers Galaterbrevskommentar. Resultatet blev att man 1805 upptäckte rättfärdiggörelsen av nåd allena genom tron, utan lagens gärningar. "Denna upptäckt medförde en andlig islossning hos dessa under lagens tryck ängsliga gammalläsare."²⁴ Läseriet delades nu i gammalläsare och nyläsare. Nyläsarna vände sig emot framförallt Tollesons botpietistiska förkunnelse som man sade var villfarelse i läran och lagträdom.

Nyläseriets väckelse spreds 1810 till Luleå. Bondsonen Olof Palmgren hade lärt känna budskapet om rättfärdiggörelsen av nåd allena för Kristi skull vid ett besök hos nyläsarna i Piteå 1810 när de läste Luthers skrifter. Han började nu läsa Luthers kyrkopostilla vid kyrkobönerna och kallades till flera byar att hålla sådana byaböner på söndagarna. Men han utlade inte bara Luther utan kritiserade prästerskapet för att de inte kunde skilja mellan lag och evangelium. Olof Palmgren kritiserade också "nyböckerna" d.v.s. lindblomska katekesen (1810) och nya kyrkohandboken (1811).

Prosten i Luleå anmälde Olof Palmgren för överträdelse av konventikelplakatet. Men vid rannsakingen inför domkapitlet hävdade han att det bara rört sig om byaböner och hänvisade till Bibeln, Luther och den lutherska tron med utförlig argumentation. Lagen hör till levernet, men i samvetet skulle Kristus allena härska. Vid tinget 1812 i Luleå hävdade Olof Palmgren att konventikelplakatet var riktat mot villolärare, och att han själv bara framfört den evangelisk-lutherska tron. Han hänvisade också till 1781 års toleransedikt och till § 16 i regeringsformen av 1809 där det står att "*ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av hans religion, så vitt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer*".

²⁴ Gustavsson s. 219

Målet sköts upp och Palmgren fortsatte att predika. Han begav sig till Uppsala för att läsa till präst och fick predika i domkyrkan flera gånger, men avled 1814.

Bonden Nils Lundström ledde nu nyläsarna i Luleå. Nyläsarna markerade nu kraftigare sitt missnöje med "nyböckerna". Vid sidan om lindblomska katekesen (1810) och nya kyrkohandboken (1811) hade man nu också den wallinska psalmboken (1819). Nyläsarna kritiserade prästernas predikningar som de menade betonade "levernets plikter" på bekostnad av rättfärdiggörelsen genom tron. Man förstod att borttagandet av exorcismen vid dopet bottnade i neologi och rationalism i nya kyrkohandboken (1811).

Under 1840-talet började bonden Nils Petter Ersson och Jonas Bodell förrätta fullständiga lekmanndop efter 1693 års handbok. Man var också missnöjd med den villkorliga avlösningen i nya handboken från 1811. Enligt denna handbok skulle prästen säga efter syndbekännelsen:

"Är denna eder syndabekännelse uppriktig, och begären I alltså med botfärdiga hjärtan edra synders förlåtelse för Jesu Kristi skull, så är ock i kraft av Guds löfte fast och visst, att Gud av nåd förlåter eder alla synder; och denna edra synders förlåtelse tillsäger jag eder på vår Herres Jesu Kristi befallning, i Guds, Faderns, Sonens och den helige Andes namn. Amen"

I den gamla avlösningens formuläret från 1693 var avlösningen ovillkorlig, den lyder.

*"Prästen:
Gud vare dig nådig och styrke din tro. Amen.
Tror du att min förlåtelse är Guds förlåtelse*

Den biktande svarar:

Ja

Prästen:

"Ske dig som tror och på vår Herres Jesus Kristi befallning förlåter jag dig dina synder i Faderns, Sonens och den helige Andes namn. Gå i frid."

Eftersom man inte var nöjd med den nya handbokens villkorliga avlösning började man nu att bikta sig för varandra och meddela avlösning enligt den gamla handboken. 1848 började man också dela ut nattvarden.

Denna strömning kallades separatismen. Överheten accepterade inte separatisternas dop. Ofta skickad man polisen att hämta barnet och döpa om det i kyrkan.

Separatisterna i Luleå splittrades. Thomas Bodells grupp, De s.k. bodellisterna hade en friare inställning till adiafora. 1812 kom nyläseriet till Skellefteå genom Olof Brandell. Han drev Luthers skrifter och förkastade Arndt, Nohrborg och Tollesson. Många anmälningar kom in mot nyläsarna. Och framförallt hänvisade man till konventikelplakatet. Biskopen Almqvist visiterade 1819 Skellefteå tillsammans med landshövdingen. Hårda yttranden hade fällt från läsarnas sida, De hade sagt att; *"intet Guds Ord är kommet från akademien inom 50 års tid."* och att *"så visst som Gud är Gud, så är Per Tollesson i helvetet"*.

En av de framträdande läsarna var pigan Maja Lisa Söderlund. Hon läste Luthers skrifter och brevväxlade med Rosenius. När Rosenius var på väg att falla in i självanalys så riktade hon hans blick mot det objektiva, försoningen och nåden i Kristus. Tillsammans med Scott hjälpte hon Rosenius till frälsningsvisshet.

Prästen Per Brandell fick också betydelse för Rosenius och nyläseriet. Genom Brandell spreds nyläseriet till Ångermanland och den brandellska väckelsen påverkade också Laestadius.

Laestadianismen

Lars Levi Laestadius (1800-1861) uppfostrades av konservativt pietistiska föräldrar sex mil norr om Arjeplog. Hemmet var fattigt men de båda bröderna Lars och Petrus fick fara till Uppsala för att studera och båda prästvigdes. Lars var intresserad av botanik och skrev botaniska forskningsavhandlingar parallellt med sina studier och sin prästtjänst. 1826 blev han präst i Karesuando och 1848 kyrkoherde i Pajala där han förblev till sin död.

Spritmissbruket var ett stort problem framförallt bland samerna. Laestadius hade själv samiskt påbrå och behärskade både samiska och finska i sin förkunnelse. Han skapade det nordsamiska skriftspråket och gav ut flera skrifter på samiska bl.a. en biblisk historia i 80 kapitel.

Under sin tidigaste prästtid gick han in i djupa religiösa kriser. 1841 fick han dödsångest i samband med sjukdom. 1844 mötte han samekvinnan Milla Clemensdotter. När hon berättar om sina upplevelser kring nådens ordning, fördes Lars Laestadius till en upplevelse av ny födelse.

Laestadius predikade på ett folkligt målade sätt med en mustig grovhet. De egenrättfärdiga fick veta att deras rättfärdighet *"satt i peruken"*. Men till dem som han räknade som väckta, till dem som troget slöt sig till hans förkunnelse talade han varm och milt som *"Herrens nådevalpar"*. 1845 bröt väckelsen ut. Den spreds över hela den finska och samisktalande delen av nordkalotten.

Laestadius predikade mycket och ofta mot brännvinet som han kallar *"djävlaträcket"*. Man noterade att de laestadianska gudstjänsterna inte präglades av lugn och ordning. När predikanten talat så att han rör åhörarna kunde högljudda suckar, snyftningar och rop höras s.k. *liikutuksia*²⁵. Den

²⁵ Finska "rörelser"

laestadianska väckelsen räddade stora delar av lappmarken från brännvinets skadeverkningar.

I tolv år arbetade Laestadius med det filosofiska verket "*Dårhushjonet*" (utgivet 1949-64) där han utvecklade sin dogmatiska uppfattning som han försökte förena med vetenskap. Man har menat att Laestadius här utvecklar en subjektiv försoningslära. För Laestadius var det viktigt att den som skulle tro sig salig verkligen gick igenom en botkamp, en ångestfylld religiös kris där man gjorde upp med sitt gamla leverne och ångrade sig. Han förnekade att dopet är ett nådemedel som föder på nytt och skänker syndernas förlåtelse. Barnet är enligt Laestadius redan från födelsen ett Guds barn, även utan dop. Den nya födelsen är alltid enligt honom en distinkt upplevelse som man kan relatera till.

Efter Laestadius död blev lekmanapredikanten Johan Raattamaa (1811-1899) väckelsens ledare. Det är under hans tid man upprättar den särskilda praxisen med avlösning i den troende gruppen. Den skulle meddelas av den som hade den helige Ande, d.v.s. bekände sig till den laestadianska gruppen.

Enligt honom är "*de förstföddas församling*" de troende. Dessa kan verka inom den yttre kyrkans ram. Man ansåg att man fick predika inom den egna gruppen, men nattvard och dop vände man sig till den yttre kyrkan för att få del av.

Rosenianismen

Carl Olof Rosenius växte upp i hem där fadern Anders var Piteåläsare. Under skoltiden i Umeå blev han "väckt" när han 1830 läste Pontoppidans "*Härliga Trosspegel*". Här fick han tanken att det var viktigt med bättring och att man fick den nya födelsen. Han läste Nohrborg och därefter Luther som några nyläsare visat honom. 1834 lärde han känna läsarkvinnan Maja Lisa Söderlund som han höll kontakt med genom brevväxling och som blev hans andliga mor. Han reste till Uppsala 1838 för att läsa till präst.

Han kom här att grubbla över den spänning han upplevde mellan gammalpietismen och nyläseriets Lutherfromhet, synd och nåd. Hans studier hindrades av hans grubblerier och bad han Gud om hjälp. När han inte upplevde något bönesvar drabbades han av tvivel på Guds existens och bibeln som Guds Ord.

Den metodistiske predikanten Georg Scott hade kommit till Sverige 1830 som pastor för engelska arbetare i staden och var en ivrare för inre och yttre mission. Hans 1839 grundade metodistförsamling i huvudstaden hade mött motstånd. 1840 byggdes engelska kapellet som sedan blev Betlehemskyrkan. Rosenius sökte upp Scott som hjälpte honom ur tvivlet och skaffade honom en uppgift. Rosenius fick hjälpa Scott vid bönestunderna och predikade vid de enskilda sammankomsterna. Han erbjöds anställning och avlönades av det missionssällskap som avlönat Scott.

Grunden i Rosenius förkunnelse blev upplevelsen av synd och nåd, samme Gud som dömde var den som förlät. Rättfärdiggörelsen var Guds frikännande dom i himlen grundad på Kristi död på korset.

En pöbel vände sig 1842 mot Scott och man tvingade honom att resa hem. Rosenius blev nu ledare för verksamheten och fick ta över den nyligen startade tidskriften Pietisten.

1843 organiserades nyevangelismen som en kolportörsverksamhet med lekmanpredikanter, tankar man hämtat från metodismen, men som inte var främmande för Rosenius som var uppvuxen med byaböner och läsare.

I Sverige hade innan dess en missionsväckelse brutit ut bl.a. genom Peter Fjellstedt, som for land och rike runt och grundade missionsföreningar.

Baptismen

Fredrik Olaus Nilsson (1809-81) började brevväxla med J.G Oncken i Hamburg och omdöptes av denne i floden Elbe 1847. Samma år döpte den danske baptistpastorn A.P Förster Nilssons fru, två av hans bröder och två andra män i Vallersvik i Halland. Man bildade en baptistförsamling i Borekulla. I den trosbekännelse som församlingen antar beskrivs dopet som en inträdes- och bekännelsehandling. 1848 omdöper F.O. Nilsson några personer i Göteborgstrakten. 1849 uppgår han att de döptas antal uppgår till 49. Myndigheterna tvångsdöper baptisternas barn, F.O. Nilsson varnas av domkapitlet för utspridande av farliga lärosatser och 1851 utvisas han. 1860 återkallas utvisningen med hänvisning till dissenterlagen. Han återvänder till USA 1868 där han blir unitarier.

Anders Wiberg (1816-1887) var Scotts medarbetare i Stockholm 1839-42. 1842 fick han sin andliga omvändelseupplevelse genom läsning av Johans Arndts "Sanna kristendomen". Han prästvigs 1843. 1851 besöker han J.G Oncken i Hamburg och begär 1851 avsked från sitt prästämbete. 1852 omdöptes han av Wiberg i Köpenhamn. 1852 var Wiberg klar med boken "Vilken bör döpas? Och varuti består dopet?"

Wibergs dopuppfattning var inte så utpräglad reformert som det senare Betelseminariet. Peter Hedenberg var en baptistisk predikant som for runt och spred de nya läroarna, döpte och bildade församlingar i bl.a. Stockholm, Norrköping och Örebro. Under två år figurerar han i sexton rättegångar. Wiberg befinner sig USA där han skriver "Det kristliga dopet", som trycks på svenska och engelska 1854. 1855 blir Wiberg församlingsföreståndare.

Missionsällskap och missionsföreningar

Den evangeliska väckelsen som utgått från nyläseriet och Rosenius sprids genom kolportörer och lekmanpredikanter. Under 1850-talet bildas många missionsföreningar, bönhus byggs, traktatsällskap bildas och den stora riksorganisationen för den nyevangeliska väckelsen bildas: Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS) 1855.

Rosenius medverkade tillsammans med Hans Jacob Lundborg vid bildandet av missionssällskapet för att han ansåg att traktatspredningen var alltför okontrollerad. Enligt EFS stadgar skulle skrifterna som spreds stå "i överensstämmelse med den befintliga lärogrunden".

EFS fick en egen sångskatt med egna sångförfattare av vilka Betty Ehrenborg och Lina Sandell hör till de mest kända.

Oscar Ahnfelt (1813-82) hör till en av Nyeangelismen centralgestalter. Han hade genom en påskdagspredikan av Rosenius i Engelska kyrkan 1841 kommit till frälsningsvisshet. Han kom in i en ny kris men kom till en fast förvisning om frälsningen, när han 1844 läste Luthers predikan på Fjärde söndagen efter Påsk om att människans rättfärdighet inför Gud består "*endast och allenast i Kristi verk för oss*".

Från mitten av 1840-talet till 1879 var han en av Sveriges första kringresande sångevangelister. Han for runt och spelade på sin egentillverkade tiosträngade gitarr, sjöng och predikade om den fria nåden.

1852 varnade man för kringresande "ahnfeltar". Under slutet av 1850-talet bildade han en friförsamling i Karlshamn och förstod under några år ett tiotal församlingar som han sedan lämnade. Ahnfelt förkunnade den universella rättfärdiggörelsen.

Även Rosenius förkunnade den universella rättfärdiggörelsen. Han söker 1843 kontakt med den finländske prästen Fredrik Gabriel Hedberg. Med anledning av censuren i Finland gav Hedberg 1845 ut "*Pietism och Christendom*" i Sverige. I reaktion mot den finländska pietismen hänvisar Hedberg till Luther. Sången "*Världen i Jesu rättfärdig är vorden*" (Sions nya sånger 1778) blev en markering mot pietisternas oförmåga att tro sig vara rättfärdiga för Kristi skull. Hedberg förklarade att rättfärdiggörelsen har ägt rum en gång för alla. I motsats till pietismens "väntanstro" manades syndaren att tro att förlåtelsen redan var fullbordad vid korset och att vi får tro det. Rosenius var inte beredd att ta avstånd från pietismen eftersom han menade att det var genom Pontoppidans Trosspegel han blivit väckt. Rosenius manar Hedberg att ta strid mot det schartauanska "teologisk-nådeverks-anatomien". För Rosenius var Schartau med sin utpräglade lära om nådens ordning, värre än Spener.

Hedberg stödde de norrländska separatisterna som han jämförde med lutheranerna i Preussen. Dessa hade bildat en fri kyrka för att undgå den påtvingade unionen med de reformerta. I motsats till Hedberg stödde Rosenius inte separatismen utan menade att prästen ägde ämbetet och sakramenten i kraft av vigningen. Bara den som var vigd av vigd fick förvalta sakramenten. Här har en märkligt papistisk ämbetssyn smugit sig in i Rosenius tänkande som är helt främmande för Luther och den lutherska bekännelsen. Enligt luthersk tro har församlingen rätt att kalla och insätta vem den vill att förkunna Ordet och förvalta sakramenten, och kyrkan är de heligas samfund som inte nödvändigtvis måste sammanfalla med en avkristnad folkkyrka.

Rosenius, Hedberg och Ahnfelt har ibland anklagats hyperevangelism för förkunnelsen av den universella och objektiva rättfärdiggörelsen. Den universella rättfärdiggörelsen är dock vad Skriften lär och står inte i strid med den lutherska bekännelsen.

Större religionsfrihet

1858 upphävs konventikelplakatet som gällt sedan 1726. Med dissenterlagarna 1860 och 1873 medgavs för svenska medborgare rätten till utträde ur Svenska kyrkan och inträde i annat i riket tillåtet samfund, eller församling som bildats efter ansökan hos kungen. Civiläktenskap infördes 1873.

Religiös liberalism under senare delen av 1800-talet

1862 gav Viktor Rydberg ut boken "*Bibelns lära om Kristus*". Han förnekar här Kristi Gudom och ifrågasätter kyrkans dogmer. Rydberg lyfter i olika skrifter fram antiken som ideal och en kristendom som inte har med kyrka och dogmer att göra.

Christer Jacob Bostöm, som kallats "Sveriges Platon", driver samma linje. De ändliga idéerna är eviga idéer hos Gud. Han förnekar läran om helvetet.

Theodore Parkers "*En avhandling om religionen*" översattes och trycktes på svenska 1862. Här hävdas att Jesu enkla lära bestod i att man skulle älska sin nästa som sig själv.

Försoningsstriden och Svenska Missionsförbundet

Carl Olof Rosenius hade utsett sin vän och lärjunge Paul Peter Waldenström (1838-1917) att efterträda honom som redaktör för Pietisten. När Rosenius avlider 1868 fick den då 30-årige Waldenström till sitt förfogande ett av tidens mest spridda massmedier, som nådde långt ut bygderna i Sverige. Tidningen hade en för den tiden enorm upplaga på 12 000 exemplar. Redaktörskapet för tidskriften ledde till att Waldenström blev en ledarfigur inom EFS.

Tidskriften innehöll utläggningar av bibeltexter som man senare ville trycka som en postilla.

I en predikan i Pietisten för 20:e Söndagen efter Trefaldighet, 1872, började Waldenström helt ifrågasätta den förkunnelse som Rosenius förkunnat, rättfärdiggörelsen på grund av Kristi ställföreträdande offer. Waldenström bygger sin lära på några slutledningar. Han menar att eftersom det inte var Gud som förändrats på grund av syndafallet utan människan så var det inte Gud som behövde försonas utan människan. Kristus bar inte Guds straff, eftersom Gud inte var vred. Försoningen handlar inte om ett ställföreträdande lidande, utan om att människan genom Jesu död skall bliddas.

Idén hade tidigare förts fram av O.F. Myrberg (1824-1899) och fribaptismens grundare Helge Åkesson på 1860-talet. Med Pietisten spreds Waldenströms villfarelse över hela Sverige och den s.k. försoningsstriden bröt ut. Enligt den biblisk-lutherska tron är Guds rättfärdighet grunden för försoningen. Guds

fordran på människan överförs på Gudasonen, så att han straffas på korset i människans ställe. Frälsningen är inte vad människan gör, utan vad Gud redan gjort när Kristus dör i människans ställe. Tron är den tomma handen som tar emot den fria gåvan.

Enligt Waldenströms subjektiva försoningslära är försoningen först ett faktum när Kristus kommit till människans hjärta, det är i det ögonblicket synden tas bort, inte på korset.

Rosenianerna menade att Waldenström blandade samman Kristi försoning med den personliga tillägnelsen av Kristus. Waldenströmarna menade att rosenianerna inte lade vikt vid den personliga omvändelsen.

I Sverige diskuterades försoningsläran nu överallt bland de troende. I EFS styrelse var motståndet genom främst G.E Beskow (1834-1899) starkt. Man uppfattade Waldenströms lära som ett angrepp på den lutherska bekännelsen. Waldenström fortsätter att utveckla sin nya lära bl.a. i boken "Herren är from" (1875).

Våren 1876 anmäler några missionselever att de inte kunde binda sig vid den lutherska försoningsläran genom att svära prästeden eftersom de nu anslutit sig till Waldenströms uppfattning. Waldenström fick inte längre predika i Blaiseholmskyrkan och Betlehemskyrkan p.g.a. sin lära.

En splittring sker mellan rosenianer och waldenströmare. De förra menade sig inte kunna samverka med de senare eftersom Waldenström förnekade hjärtat i den kristna tron: Kristi ställföreträdande gottgörelse.

1876 begär Uppsala stads missionsförening, som är en missionsförening av waldenströmare, om att få fira nattvard i Heliga Trefaldighets kyrka i samband med sitt årsmöte, med den prästvigde Waldenström som officiant. Man meddelade då att Waldenström inte fick officiera eftersom han "*ställt sig i opposition mot en av vår evangeliskt lutherska kyrkas huvudläror*". Man väljer då att fira nattvard i det nybyggda missionshuset.

Svenska kyrkan svarade med en motanmälan eftersom nattvardsfirandet i missionshuset inte skett efter Svenska kyrkans ordning. En rättslig strid uppstår.

Många evangeliska stödde Waldenströms handlande och menar att nattvardsfirandet skulle vara fritt precis som predikandet sedan konventikelplakatet upphävts. 22 300 namnunderskrifter samlades in i den s.k. nattvardspetitionen som i juni 1877 överlämnas till Oscar II. I augusti 1878 avslår kungl Majt begäran om att hålla enskilda nattvardsgångar.

Man bryr sig inte om statens uttalanden, utan bildar nattvardsföreningar över hela riket på grundval av de befintliga missionsföreningarna. 1878 bildas Svenska Missionsförbundet.

Åren efter 1878 innebar att EFS tappade ungefär hälften av sina missionsföreningar till Svenska Missionsförbundet.

Metodistkyrkan i Sverige

De första kontakterna med metodismen fick Sverige genom George Scott som verkade i Stockholm under 1830- och 40-talet. Men det var med hemvändande sjömän från Amerika som metodismen kom till Sverige på allvar på 1860-talet. De hade mött den metodistiska läran i Amerikas hamnar. Dessa hemvändande sjömän samt tidigare utvandrare svenska metodistpastorer reste runt i landet och församlingar bildades, framför allt i kuststäderna och på Gotland. De första församlingarna bildades 1868 i Karlskrona, Kalmar och Vallda utanför Kungsbacka. 1868 etableras Metodistkyrkan i Sverige och blir 1876 ett av staten erkänt trossamfund med rättighet att döpa, viga, begrava med mera (andra samfund fick vänta till 1951). Snart organiseras ungdomsarbete, pastorsutbildning, bokförlag och en egen tidning "Svenska Sändebudet".

Metodisterna karakteriserades av sin lära om möjligheten till fullkomligt helgelse. Sakramenten uppfattades symboliskt.

Helgelseförbundet

Helgelseförbundet kom ur den andliga väckelserörelsen i Närke på 1840- och 1850-talen. Man hade påverkats av en särskild helgelseförkunnelse, med rötter i USA och England. Bakgrundsfigurer är lekmannapredikanterna O. G. Hedengren på Riseberga och godsägaren E. L. M. Hedin på Torp (d. 1921). Det hade varit helgelsemöten i Örebro och Riseberga. Midsommaren 1887 på Torp hölls det första allmänna helgelsemötet, och från detta räknas Helgelseförbundets tillkomst. 1890 börjar man med mission inom förbundet i samband med ett besök i Sverige av Kina-missionens ledare, Hudson Taylor. I Sverige bedrev man inre missionsverksamhet genom s. k. evangelister, utbildade vid förbundets bibelskola. Från början var helgelseförbundet enbart ett missionsällskap. 1940 blev det ett samfund.

Fribaptisterna

1872 skildes predikanten och kolportören Helge Åkeson på grund av avvikande läroutfattning från Svenska Baptistsamfundet. Efter hand uteslöts åtskilliga församlingar och enskilda medlemmar, som omfattade samma åsikter som Åkeson. Dessa uteslutna och andra nybildade församlingar uppgick slutligen till ett hundratal, och dessa bildade en ny gemenskap som kallade sig Fribaptistsamfundet.

Helge Åkeson är känd bl.a. för sin egen bibelöversättning. De trosuppfattningar för vilkas skull Åkeson skildes från Baptistsamfundet var bl.a. att Kristi ställföreträdande gottgörelse förkastas. Kristi rättfärdighet tillräknas inte, utan vi måste själva göras rättfärdiga — och göra det som är rättfärdigt, sedan vi blivit "födda på nytt". Man tror inte på arvsynden. Åkeson hävdade att det inte var Gud som blev blidkad genom Kristi död utan att han i stället försonar människan med sig själv. Gud bevisar på det sättet, att han "är

kärleken". Denna Guds natur, menar fribaptisterna, utesluter också möjligheten av ett oändligt straff för synder begångna under en människas korta livstid. Den betydelse, som Åkeson i sin bibelöversättning gett det grekiska ordet "aion" — nämligen "tidsålder" — i stället för det vanliga "evighet", anses stödja denna tankegång. Man talar man om "alltings återställelse", då "Gud blivit allting i alla".

Örebromissionen

John Ongman, Örebro, var född i Ovikens socken, Jämtlands län, år 1845. Som artonåring kom han till tro och blev medlem av Myssjö baptistförsamling. Med rekommendation av denna församling började han 1866 predika. Två år senare utvandrade han till USA. Där fortsatte han sin predikoverksamhet. År 1889 kallades han att bli pastor för Örebro Baptistförsamling, och 1890 inträdde han i denna tjänst.

Vid distriktsmötet för baptisterna i Närke våren 1891 beslutades på Ongmans förslag, att en bibelkurs skulle anordnas; den skulle omfatta en månad. Den skulle vara *"öppen för söndagsskollärare och evangelii förkunnare av båda könen och f. ö. för alla, som kände sig manade att mottaga undervisningen"*. Ongmans mening, att kursen skulle vara öppen för elever av båda könen, väckte motstånd inom baptistsamfundet. Frågan kom upp vid baptisternas allmänna predikantmöte i Stockholm våren 1896. De flesta talarna uppträdde avgjort emot kvinnliga predikanter verksamhet som stridande mot Guds ord. Den uppfattning, som hävdades inom det svenska baptistsamfundet, delades också av en del av de ledande inom Örebro Baptistförsamling. Därigenom uppstod givetvis svårigheter i samarbetet inom denna. Detta ledde Ongman att säga upp sin tjänst i församlingen.

På sommaren 1897 begärde ett antal medlemmar av Örebro Baptistförsamling flyttningsbetyg för att bilda en andra baptistförsamling i staden. Den 27 augusti 1897 bildades den nya församlingen, Baptistförsamlingen Filadelfia, av 92 personer. Dess första ärende blev att till föreståndare kalla pastor Ongman. Med stöd från denna församling utvecklades Missionsföreningen snabbt. Bibelkurserna samlade allt fler elever, och evangelisternas antal ökades år efter år. Snart blev församlingen ett samfund med flera församlingen runt om i Sverige. ÖM har precis som pingströrelsen läran om Andedop och tungotal.

Örebromissionen, helgelseförbundet och fribaptisterna uppgår på 80-talet i samfundsfusionen "Nybygget", sedermera "Evangeliska frikyrkan"

Pingströrelsen

Pingstväckelsen kom till Sverige på nyåret 1907. Den började nästan samtidigt på tre olika platser, nämligen Skövde, Arvika och Stockholm. Till Skövde kom väckelsen direkt från Los Angeles med en svensk-amerikansk evangelist, A. G. Jansson. I Los Angeles hade en böneväckelse i början av 1900-talet fört med sig ett andligt uppvaknande. I denna rörelse fick förkunnelsen om dopet i den helige Ande stor plats. Många började tala i tungor och man betonade och helande och andedop. I Arvika förkunnades budskapet om dopet i den helige Ande av en norsk evangelist. Denne sade sig ha blivit

andedöpt på ett möte, som pastor T. B. Barratt anordnat i Oslo. Pastor Barratt hade under ett besök i Amerika kommit i kontakt med den nya rörelsen och blivit andedöpt där.

Under våren 1907 kom Barratt till Stockholm för att hålla en serie möten. Flera församlingar stod bakom dessa möten. Det dröjde inte länge, förrän väckelsen började också i huvudstaden. Den nya väckelsen spred sig raskt ut över landet, i synnerhet i baptistförsamlingarna.

Vid denna tid kom pastor Lewi Pethrus i kontakt med väckelsen. Han var då pastor i en baptistförsamling i Lidköping. Pastor Pethrus besökte Barratts möten i Oslo och blev kort därefter andedöpt. Han kom till Stockholm år 1911 som föreståndare för Filadelfiaförsamlingen där. Den var då ganska nybildad och bestod av bara ett 70-tal medlemmar. Då pastor Pethrus år 1958 lämnade sin tjänst som föreståndare, hade församlingen nära 6500 medlemmar.

1913 uteslöts Filadelfiaförsamlingen i Stockholm ur Baptistsamfundet, sedan den inbjudit till sina nattvardsgångar personer, som var troende och döpta men inte tillhörde någon församling inom baptistsamfundet. Det blev början till att också andra församlingar, som berörts av väckelsen, lämnade samfundet. Nya församlingar — pingstförsamlingar — bildades också i allt raskare takt. Många av dem kallades Filadelfia, medan andra fick namnen Smyrna, Sion eller Betel.

Frälsningsarmén

I Sverige var det liksom i flera andra länder, bl. a. Frankrike, Schweiz, Finland och Norge, en kvinna som stod i spetsen för pionjärbetet. Hon hette Hanna Ouchterlony, från Värnamotrakten. Hon lyssnade till William Booths son, Bramwell, då denne år 1878 predikade inför stora folkskaror i staden. Hanna Ouchterlony upplevde under den kampanjen "klarhet i helgelsefrågan". Hon fick tillfälle att närmare studera Frälsningsarméns verksamhet i England och började verksamhet i Sverige 1882. Under Hanna Ouchterlonys ledning spreds rörelsen sig till de större samhällena i Sverige.

Frälsningsarmén är wesleyansk i sitt budskap med pånyttfödelsen som grundläggande krav för soldatskap (medlemskap) och med stark betoning av helgelsekravet för dem som kommit till tro. Frälsningsarmén har inte sakramenten dop och nattvard, utan följer kväkartraditionen, som innebär att sakramenten inte anses nödvändiga för frälsning och helgelse. Man vill undvika att den troende blir bunden vid yttre former och lär att andliga realiteter kan erfaras i direkt förbindelse med Gud. Karakteristiskt är i övrigt att en frälsningssoldat väntas aktivt delta i sin kårs arbete. Man deltar i mötena med bön och vittnesbörd, sång och musik och ger sitt månatliga "soldatbidrag" till kåren.

Östra Smålands Missionsförening

Hösten 1851 besökte den evangeliske trubaduren O. Ahnfelt Västervik under en resa i södra Sverige. År 1852 kom C. O. Rosenius i personlig förbindelse med "läsargreven" på Stensnäs. Sommaren 1854 besökte Rosenius första

gången Västervik. Den evangeliska väckelsen i Kalmar län började hösten 1855 att församlingsvis organiseras i missionsföreningar. Bildandet av dessa föreningar utgjorde början till Småländska Missionen, senare kallad Nordöstra Smålands Missionsförening och från och med 1875 östra Smålands Missionsförening. Enligt stadgarna, antagna 1875, är föreningens ändamål *"att, i överensstämmelse med den Heliga Skrift och den evangeliskt-lutherska bekännelsen, befrämja Kristi rikets tillväxt genom utsändande av predikanter"*.

Missionsällskapet Bibeltrogna Vänner

Inom Fosterlandsstiftelsen utbröt år 1909 en svår kris i anledning av att Stiftelsens missionsdirektor, professor Adolf Kolmodin i en året innan utgiven skrift *»Kristendomens och den urkristna församlingens bibel»* avvisat *verbalinspirationsläran* och hävdade, att det vore en underordnad fråga, om Jesaja eller Deutero-Jesaja skrivit kap. 40 och följande i Jesaja bok. Kolmodin, angreps framför allt av dåvarande predikanten vid Betlehemskyrkan Axel B. Svensson, (född 1879, utgivare av Nya Väktaren sedan 1907, ordförande i Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner 1930). vilken menade, att Kolmodin brustit *»i vördnad för Herren Jesus»* och vid Stiftelsens årskonferens 1909 yrkade, att i den ansvarsfrihet, som skulle beviljas styrelsen, skulle infogas ett beklagande av att Kolmodins skrift utgivits i distribution på Stiftelsens förlag. Majoriteten önskade emellertid icke något sådant tillägg, varför minoriteten samlades dagen efter och sammanslöt sig som *»Bibeltrogna Vänner inom Evang. Fost.-Stiftelsen»*. De konservativa, som slutit sig samman till denna organisation inom EFS, blev genom stadgeändring uteslutna från deltagande i sällskapets årskonferenser. De uteslutna bildade år 1911 Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner. Att det nybildade sällskapet antog namnet Bibeltrogna Vänner berodde på att benämningen hade flitigt använts i pressen som ett slags smädenamn.

I läroavseende fasthåller BV Svenska kyrkans bekännelseskrifter och anser dem innehålla en rätt tolkning av *Guds ord*. Enligt stadgarnas första paragraf vill BV *"förblivande vid den av Kristi kyrka tiderna igenom orubbligt fasthållna sanningen, att hela Bibeln är alltigenom Guds ofelbara ord med oinskränkt auktoritet, och under full anslutning till den evangelisk-lutherska bekännelsen, verka för Kristi rikets tillväxt och bekämpande av allt slags otro och förnekelse"*. Bibeltrogna Vänner är ett missionssällskap — inte något kyrkosamfund — och har såsom sådant på sitt program både inre mission och yttre mission. Organisatoriskt sett består det av anslutna föreningar samt av provinsombud, som efter förslag av styrelsen kallas av årsmötet för en tid av fem år. På landsbygden anordnas i regel inte möten under tid högmässa pågår i närbelägen kyrka. I avlägsnare byar hålls ofta "högmässopredikan", då också syndabekännelsen och trosbekännelsen ingår i ordningen för mötet. I regel läses trosbekännelsen efter den gamla ordalydelsen, där det i andra trosartikeln står "nederstigen till helvetet"²⁶ och i den tredje "kroppens uppståndelse"²⁷. Vidare förekommer "månadsturer", då en predikant besöker

²⁶ | modern folkkyrka: "nederstigen till dödsriket"

²⁷ | modern folkkyrka: "de dödas uppståndelse"

by efter by med i regel en predikan varje dag. Ordningen för dessa sammankomster är enkel: sång, bön, textläsning, predikan, bön, sång.

Svenska Alliansmissionen

1853 bildades Jönköpings Traktatsällskap. Man skulle "genom gudfruktiga och begåvade lekmän samt genom tryckande och spridande av den heliga skrift och goda kristliga ströskrifter verka för evangeliets utbredande inom vårt fädernesland". Något från kyrkan fristående samfund var det inte menat att bli, utan Traktatsällskapet skulle verka som en väckelserörelse inom Svenska Kyrkan. År 1860 beslöt Traktatsällskapet att uppgå i den då grundade Jönköpings Missionsförening för yttre och inre mission. 1907 bildades bli Svenska Alliansmissionen. Ungdomsförbund. Dess ändamål var att bedriva ungdoms-, soldat- och hednamission.

Svenska Alliansmissionen har inte antagit någon särskild utformad trosbekännelse. Man har närmast bekänt sig till den apostoliska trosbekännelsen med särskild tyngd på andra artikeln. Man har velat följa och hävda Jönköpings Missionsförenings från dess början fastslagna uppgift, "att Kristus, den korsfäste, måtte varda predikad till syndares omvändelse och de troendes helgande och stadfästade i Guds nåd". I sin ställning till bibeln är Svenska Alliansmissionen närmast konservativ. Man har under alla omständigheter velat hålla fast vid en absolut tro på Guds inspirerade Ord. Den heliga Skrift som ofelbar auktoritet och rättesnöre för tron samt Kristi ställföreträdande försoning är hörnstenar i trosuppfattningen. Nattvardsfirande äger rum i församlingarna. Till detta inbjudes "alla på Jesus Kristus troende". I dopfrågan förekommer olika åsikter om doptid och dopsätt, men man hävdar i likhet med Nya testamentet att varje kristen bör vara döpt. I sin församlingssyn omfattar Svenska Alliansmissionen tanken på den lokala församlingen som fri och oberoende.

Gottfrid Billing, bekännelsen och prästeden

1889 års riksdag hade uttalat önskemålet, att Konkordieboken skulle utgå ur kyrkolagens uppräknings av bekännelseskriterier, och Kungl. Maj:t lade fram detta förslag för kyrkomötet 1893. Billing, hade sökt hävda en kompromiss, vilken gått ut på att Konkordieboken skulle förklaras som en av svenska kyrkan erkänd utläggning av den rena evangeliska läran. Kungl. Maj:ts förslag stöddes av Uppsalaprofessorerna Norrby, Rudin och Martin Johansson. Billings motivering för bibehållandet av kyrkolagens paragraf var att detta endast frigjorde i stället för att binda, då det vore lättare förplikta sig till 700 sidor än till 70, vilka då skulle få strängt juridisk prägel.

Han säger här: » Det är lätt att säga, att det är ett hårdare band att vara bunden vid 700 sidor än vid 70... Jag säger för min del, att man är lika litet bunden vid de 70 sidorna som vid de 700; man blir icke mera bunden genom de många sidorna, utan min övertygelse är, att de i stället äro ägnade att frigöra. Säger en person ett kort ord angående en sak, så blir jag lätt bunden vid bokstaven, emedan jag vid min betraktelse däröver kan känna mig oviss om vad meningen är; men om han skriver en lång avhandling, då är jag icke så bunden vid bokstaven, utan ser tydligt och klart vad hans mening är.«

Billings ståndpunkt segrade också med 30 röster mot 28. Av många teologie studerande, bland dem Nathan Söderblom, uppfattades Billings motivering som en frigörelse.

Nathan Söderblom följde kyrkomötesdebatten från åhörarläktaren och höll med om Billings tolkning av bekännelsens innebörd. Efter dennes anförande sade sig Söderblom »*vara stolt över att vara prästvigd och ha begått prästeden*«. Enligt honom fick bekännelsen inte användas som »polisreglemente och tros-lag«. Den konfessionella linjen var inte bara traditionalism utan hade utvecklingsmöjligheter för Svenska kyrkan, som den snävare tolkningen inte medgav, menade man.

Än mer betydde här Billings motion vid 1903 års kyrkomöte om ändrad formulering av prästlöftet.

Prästeden löd enligt: 1894 års: kyrkohandbok:

"Biskopen framställer följande fråga: Inför Gud och denna kristliga församling frågar jag: Viljen I städse förbliva vid den rena, evangeliska läran, sådan den, grundad i Guds heliga ord, det gamla och nya testamentets heliga skrifter, genom den oförändrade Augsburgiska bekännelsen och Uppsala mötes beslut av år 1593 är antagen och förklarad, så att I varken uppenbarligen förkunnen och utspriden eller hemligen främjen däremot stridande läror?"

Vid kyrkomötet 1903 föreslog han följande formulering:

»Viljen I efter bästa förstånd och samvete rent och klart förkunna Guds ord så som det är oss givet i den heliga Skrift och så som vår kyrkas bekännelseskrifter därom vittna?«

Kyrkomötet gick på Billings linje och det nya prästlöftet infördes omedelbart genom en ändring i kyrkohandboken. Det skedde inte utan motargument. Tolv kyrkomötesombud menade i en reservation att formuleringen kunde missuppfattas så att »*i strid mot biblisk och evangelisk-luthersk åskådning det egna förståndet och samvetet fattas som den kristna förkunnelsens högsta norm*«, vilket kunde leda till att predikans teologiska innehåll kunde frikopplas från kyrkoläran.

Detta skulle inte vara en ren juridisk förpliktelse utan ett löfte att efter bästa förstånd och samvete rent och klart förkunna Guds ord, »*så som det är oss givet i den Heliga Skrift, och så som vår kyrkas bekännelseskrifter därom vittna*«. Trots motstånd särskilt från en del präster i kyrkomötet segrade Billings motion, vilken närmast avsett att tillmötesgå önskemål hos en grupp Uppsalastudenter, förmedlat genom Gottfrid Billings egen son, dåv. docenten Einar Billing.

Studentkorståget och ungkyrkorörelsen

Historieprofessorn Harald Hjärne hävdade, genom sin av romantiken beroende historiesyn, kristendomen som den främsta kulturfaktorn. Enligt

denna historiesyn styrde Gud historien, och etiska normer med religiös förankring var en självklar förutsättning för allt livskraftigt statsliv. Under inflytandet från Hjärne, kom många att se Sveriges historiska framtid som en helig angelägenhet. J. A. Eklund betonade i enlighet med detta den gamla lokalförsamlingen och »fädernas kyrka».

Eklund härstammade från det kyrkliga Västergötland och hade tagit starka intryck av Landahllärjungen Johan Smedberg i hemsocknen Ryda. Han hade kommit under inflytande av Wikners religiösa idealism och anammat synen på historien som en helig historia: ett heligt förverkligar sig alltmer bland människorna, och den Helige leder själva människorna framåt mot helgelsens mål. 1896 blev han docent och domkyrkopastor i Uppsala, och han kom här att påverka en hel studentgeneration — även Einar Billing är i sin folkkyrkotanke beroende av Eklund. Redan 1901 lämnade han emellertid Uppsala och blev domprost i Kalmar för att 1907 bli biskop i Karlstad.

Nathan Söderblom, som kom ur lågkyrklig väckelsemiljö blev professor i religionshistoria i Uppsala 1901. Bland dem, som verksammast bidrog till en teologisk och kyrklig nyorientering, märks Gottfrid Billings son Einar Billing, som 1900 blev docent och 1909 professor i Uppsala. Påverkad av Harald Hjärne såg han i bibeln främst en historia, som alltjämt pågår: i denna den levande Gudens historia med oss står vi idag. Tydligast trädde enligt Billing detta Guds handlande med människan fram i kyrkan, fattad som »*den handling, genom vilken syndernas förlåtelse räcker åt oss*» och klarast skådad i den vita sockenkyrkan. Eklund och Billing kom att utgestalta den nya folkkyrkotanke, som snart skulle bryta igenom och som i Svenska kyrkan såg »*syndernas förlåtelse till Sveriges folk*», med barndopet som ett vittnesbörd om Guds nådeshandlande.

Vid det nordiska kristliga studentmötet i Vadstena 1895, där också delegater från England, Tyskland och Amerika deltog, bildades det Kristliga Studentvärldsförbundet. De första lokalförbunden bildades i Uppsala 1901 och Lund 1902, med anknytning till äldre studentföreningar, främst studentmissionsföreningar. För den fortsatta utvecklingen fick studentmötena stor betydelse. Vid dessa möten spelade J. A. Eklund en framträdande roll. Våren 1908 skedde så i Uppsala-förbundet något av en väckelse, med en fördjupad syn på kristendomen och kyrkan. En önskan att tända en moteld mot den antireligiösa propagandan växte sig allt starkare, samtidigt som folkkyrkotanken blev mer och mer levande. I november 1908 fattades beslut om ett »korståg» följande sommar, och i början av 1909 publicerades upprop i olika kyrkliga tidningar.

Bland de första brev, som inkom till »korstågskommittén», var ett från Karlstadsbiskopen J. A. Eklund, innehållande en dikt »Till de unga», enligt brevet inspirerad av Psaltarens ord: »Må det gå dem väl som önska frid över Jerusalem». Denna dikt, *Fädernas kyrka i Sveriges land* (Sv. ps. 169), blev i Gustaf Auléns tonsättning korstågsrörelsens och den kyrkliga ungdomens psalm framför andra.

Norrlänningen Manfred Björkquist blev eldsjälens i hela företaget och genom skriften »Kyrkotanken» (1909) gav han rörelsen dess lösenord: *Sveriges folk ett Guds folk*. Här kom den romantisk-idealistiska förnyelsen till uttryck. Sveriges folk var tänkt av Gud. Kyrkan var »folket såsom kämpande sig till klarhet om sin gudstanke och förverkligande sin gudstanke».

Korståget tog sin början pingsten 1909 i Uppland och sträckte sig snart över stora delar av norra och mellersta Sverige.

1917 års bibelöversättning

Gustav V:s bibel 1917, som i sin samtid betraktades som alltför urvattnad i jämförelse med Karl XII: e bibelns mårgfulla språk, var ett verk av orientalisterna Esaias Tegner d. y. och genom beroendet av den samtida bibelforskningen kom den att få en liberalteologisk färg, inte minst vad gäller Psaltaren som fick en mera lyrisk än kultisk tolkning.

Uppsalaskolan och Odeberg

Med 1930-talet skedde också en förskjutning inom den exegetiska forskningen, genom Uppsalaprofessorn Anton Fridrichsen, som företrädde en »realistisk» bibeltolkning med stark betoning av den urkristna kyrkans sakramentala karaktär. En ny kyrkosyn begynte växa fram också inom den exegetiska forskningen, innebärande en upptäckt av sakramentens och de kyrkliga ämbetenas betydelse. En uppgörelse med den liberala bibelkritiken skedde också i Lund med Hugo Odebergs från början av 1940-talet antiidealistiska bibelteologi och under lösenordet: Tillbaka till Bibeln (titeln på en skrift av Odeberg 1944).

Ny psalmbok

1937 års psalmbok var mera liturgiskt präglad, men med ett viktigt inslag av väckelsesånger från den stora folkväckelsens tid.

Kyrkliga förbundet

I början av 1900-talet hade bibelförnekande teologi växt sig stark och höll på att avkristna Svenska kyrkan inifrån. Den liberala teologin kom att behärska de teologiska fakulteterna, förkunnelsen ute i församlingarna började alltmer handla om kristendomens etiska och sociala innehåll, Luthers lilla katekes förbjöds som lärobok i skolan 1919, professor Emanuel Linderholm gick till storms mot hela den kristna tron i föredraget »*Från dogmat till evangeliet*» (1919), där han bl.a. öppet förnekade treenigheten, Kristi Gudom och uppståndelse.

Allt detta åstadkom en växande oro bland det gammaltroende kyrkfolket. Kyrkans ledning företog sig ingenting, och då docent Gillis P:son Wetter utnämndes till professor i Nya Testamentet blev detta droppen, som kom bägaren att rinna över. När en sådan förnekare som Wetter - vars teologi enligt L. M. Engström »*var av synnerligen rotsjuk beskaffenhet, en teologi med höggradigt hjärtfel*» - kunde få bli lärare för blivande präster, då måste det trogna kyrkfolket ta saken i egna händer och göra någonting, trots att man sedan gammalt bar en inrotad motvilja mot allt »*föreningsväsen*».

Kyrkliga Förbundet för evangelisk-luthersk tro bildades den 9 oktober 1923 med kyrkoherden i Vasa församling i Göteborg, C. H. Thölén som förste ordförande. I förbundets stadgar heter det i § 1 »Förbundet har till uppgift att inom vår svenska kyrka arbeta för bevarandet och främjandet av biblisk kristendom enligt vår från fäderna mottagna evangelisk-lutherska apostoliska tro, samt för bevarande och stärkande av vår svenska kyrka gentemot oberättigade och mot denna anda stridande inflytelser och övergrepp.»

Som det huvudsakliga vapnet i denna kamp för luthersk bibeltro, inom den redan då av förnekelse och avfall präglade Svenska kyrkan, blev förbundets organ *Kyrka och Folk*. Handlingslinjerna för Kyrkliga Förbundet dras upp klart och tydligt från början, och de tycks ha förblivit desamma genom åren.

Troheten mot Bibeln och den lutherska bekännelsen är A och O. Man betonar det »pietistisktortodoxa fromhetsarvet», och tänker då förutom på Luther på sådana lärare som Nohrborg, Arndt, Schartau, Sellergren, Mårten och Fredrik Landahl, Ringius och Viktor Rundgren.²⁸

Man betonar vikten av att stå kvar *inom* ett avfallet samfund för att där kämpa för den rätta bibliska läran, trots att Jesus och apostlarna uttryckligen lär, att de kristna inte får stå samman med falska lärare (Matt. 7:15 Rom. 16:17, Gal. 1:9, Tit. 3:10, 2 Kor. 6 14-18, 2 Joh. v. 9-11, m.fl.).

Man vänder sig mot fria lutherska grupper, som i trohet mot denna Skriftens undervisning, - vilken också var fornkyrkans, reformatorernas och den lutherska ortodoxins lära - hållit fast vid den rätta kyrkan, och därför lämnat Svenska kyrkan, eftersom falska lärare där tilläts att predika: »*Det är...att djupt beklaga att två eller tre lutherska friförsamlingar nu bildats av präster som kunnat bli till stor välsignelse för vår kyrka om de stannat kvar*»²⁹

I Samuel Adrians betraktelse »*Kyrkans väg i stormiga tider*» identifieras Kristi kyrka, det trons skepp där Jesus är tillsammans med trons folk i alla tider, med Svenska kyrkan. Detta är en sammanblandning. Kristi sanna kyrka är osynlig och inte knuten till något visst yttre kyrkosamfund. Den finns överallt där människor genom Ordet och Sakramenten kommer till tro på Kristi ställföreträdande försoning - att Han har dött i mina synders ställe! Den är osynlig och endast känd av Gud. Om vi lämnar *denna* kyrka, *denna* trons ark (jfr 1 Petr. 3:20!), då lämnar vi också *Kristus*. Men Adrian *talat om Svenska kyrkan* och säger:

»*Så må det då vara vår tröst, att Jesus alltid lever och beder för oss, fastän Han mest tycks sova i kyrkans skepp. Men då det verkligen förhåller sig så, vore det ju orätt och olyckligt att söka hoppa av skeppet för att rädda sig. Var skulle man då hamna? I varje fall skulle man bli skild från Jesus*»³⁰.

Kyrklig samling

²⁸ *Kyrkliga Förbundet 50 år*. Kyrkliga Förbundets Bokförlag 1973 s. 107

²⁹ *Ibid.* s.72

³⁰ *Ibid.* s.69

Kyrklig samling bildades 1958 på initiativ av biskop Bo Giertz som ett samarbetsråd kring Bibeln och bekännelsen, och var en reaktion på Svenska kyrkans beslut att öppna prästämbetet för kvinnorna. Kyrklig samling förknippas ofta med kvinnoprästmotstånd, men inom Kyrklig samling ses den frågan mera som ett symptom på en djupare kris inom kyrkan som till exempel gäller frågan: Är Guds ord eller den politiska majoriteten avgörande för tron? Organisationen vänder sig mot feministteologin och kritiken av den bibliskt förankrade gudsbilden.

Med skiftande framgång har Kyrklig samling fungerat som en mötesplats för högkyrkliga, gammalkyrkliga, lågkyrkliga och kyrkliga karismatiker³¹. I samarbetsrådet finns ett 40-tal representanter för olika rörelser inom Svenska kyrkan. Rådets arbete leds av en styrelse och nya medlemmar utses genom omröstning i samarbetsrådet. Arbetet inom Kyrklig samling har gått upp och ned, och ibland har debatten varit livlig kring olika initiativ som tagits för att lösa det dilemma som de bekännelsetrogna rörelserna inom Svenska kyrkan upplever.

På 1980-talet bildades två rörelser som båda ingår i sfären kring Kyrklig samling. Det är Svenska kyrkans fria synod, och Oasrörelsen, en karismatisk förnyelserörelse i Svenska kyrkan.

Biblicum

Stiftelsen Biblicum bildades den 8 okt. 1968 av sju stiftare. Initiativet till denna stiftelse togs personligen av domprosten G. A. Danell i Växjö och teol. Dr. David Hedegård i Uppsala. Ingen organisation stod bakom detta initiativ. Danell och Hedegård utsåg gemensamt fem personer, som var kända för att hålla fast vid Bibeln som Guds inspirerade, alltigenom tillförlitliga ord och de lutherska bekännelseskrifterna. Stiftelsen Biblicums sju stiftare blev Biblicums första styrelse med Danell som ordf. och Hedegård som vice ordf. Styrelsen förnyar sig själv och är helt oberoende av alla organisationer. Däremot är styrelseledamöterna bundna vid Bibeln och de lutherska bekännelseskrifterna. Någon stödförening har aldrig bildats utan Biblicum har värdjat till enskilda bibeltrogna människor om frivilligt stöd för sitt arbete.

Danell var vid denna tid sedan länge känd för sin orädda kamp för biblisk tro och mot det stora avfallet från Bibeln och den evangelisk-lutherska bekännelsen inom svenska kyrkan. Efter sin doktorsgrad i Gamla testamentets exegetik 1946 insåg han mer och mer hur farlig den historisk-kritiska bibelforskningen var. Han har därvid betygat att Hedegårds kamp mot bibelkritiken betydde mycket för honom. Att Danell och Hedegård gemensamt kom att ta initiativet till en bibeltrogen forskningsinstitution i protest mot bibelkritiken var därför ingen tillfällighet.

Hedegård har till stor del fört sin kamp för biblisk tro utanför svenska kyrkans ram. När Svenska Missionsförbundet började acceptera den historisk-kritiska

³¹ T.ex Oasrörelsen

bibelforskningens resultat lämnade han 1941 dess teologiska seminarium, där han var lärare. Alltifrån 1930-talet har Hedegård skrivit och översatt en rad teologiska handböcker, där bibelkritikens källsöndring och litterärkritik avvisas som falsk. Tack vare tidskriften »För Biblisk Tro», som regelbundet utkommit sedan 1937, har Hedegårds röst inte kunnat tystas ned, fastän han inte hade någon befattning inom de teologiska fakulteterna eller svenska kyrkan. Ofta påtalade Hedegård behovet av en bibeltrogen högre teologisk utbildning. I vårt land fick Hedegård länge stå mycket ensam i kampen mot den moderna ekumenismen. 1953 utkom den viktiga boken »*Söderblom, påven och det stora avfallet*», i eng. övers. 1954 (2:a väsentligt utökade uppl. utkom 1968 under titeln »*Ekumenismen och Bibeln*»). Där avslöjas den teologiska liberalismen och förnekelsen hos ekumenismens ledande teologer.

Den direkt utlösande orsaken till Biblicums tillkomst har Danell skrivit om i sin tidning Nya Väktaren 3/69 under rubriken »*Hur och varför Biblicum kom till*». Danell deltog i en diskussion i Uppsala över ämnet »*Har Bibeln alltid rätt?*» Vid den diskussionen framförde ledande representanter för den teologiska fakulteten i Uppsala »*att Bibeln icke hade rätt i sina historiska uppgifter*», »*att dess gudsbild var falsk*», »*att icke heller den nytestamentliga etiken höll måttet inför det moderna samhällets krav*», »*att Bibeln var full av felaktigheter och motsägelser, att profetiorna inte gått i uppfyllelse*» etc.

Danell skrev till David Hedegård och relaterade det hela. Han sade: Nu måste vi göra någonting. Liberalismen är ingalunda död utan frodas lika starkt som någonsin. Våra blivande präster blir ensidigt informerade. De får aldrig höra den andra parten, som försvarar Bibelns trovärdighet och auktoritet. Vi måste bilda ett bibelinstitut. Det visade sig, att David Hedegård sedan länge närt alldeles samma tankar.

Danell förde också i denna artikel på tal tanken på en fri bekännelsekyrka. »*En menighetsfakultet, som förser en mer och mer sekulariserad kyrka och en alltmer politiserad kyrkoledning med bekännelseetrogna präster - det blir bara en halvmesyra. Men tills vidare syftar vi inte längre än till vad här ovan skisserats samt till att anställa åtminstone en teologisk lärare på heltid. Det är bättre att börja så smått. Om Gud ger sin välsignelse åt vår sak och skaffar fram offervilliga understödjare, så vill vi gå vidare på den inslagna vägen*» (s. 37).

Både Danell och Hedegård hade strax före Stiftelsen Biblicums tillkomst påtalat behovet av en fri luthersk bekännelsekyrka, Danell i Nya Väktaren 12/67, Hedegård i För Biblisk Tro 1/68.

Stiftelsen Biblicum utarbetade en folder, som utkom i jan. 1970. Där beskrevs Stiftelsens bakgrund på följande vis:

»*Biblicums bakgrund är den nuvarande teologiska och andliga situationen i vårt land. Bibelkunskapen har på ett katastrofalt sätt gått tillbaka, även bland aktiva kyrkomedlemmar. Därtill kommer, att bibelsynen och bibelundervisningen både i kyrka och skola i hög grad präglas av den liberala teologins relativism och skepticism. Ingen bok torde ha utsatts för en så*

intensiv kritik som den Heliga Skrift. I vida kretsar - även inom kyrkor och samfund - har tvivlet på Bibelns trovärdighet slagit rot. Allt detta - både den bristande kunskapen och utbredda misstron beträffande Bibeln - är en dödlig fara för all sann kristendom, eftersom Bibeln är den enda källan till rätt kunskap om Gud och frälsningen, liksom den är det enda rättesnöret för kristen tro och kristet liv. Bibelkunskap och bibeltro är på väg att försvinna hos vårt folk. Några tecken till förändring kan inte förmärkas vare sig i skola, samhälle eller vid våra universitet. De teologiska fakulteterna är statliga och deras inriktning alltjämt präglad av en liberalteologisk inställning. Den vetenskapligt högtstående konservativa forskning, som faktiskt finns, kan inte komma till tals i dessa sammanhang. "

I samma folder presenteras Biblicums syfte:

"Biblicums syfte är att bedriva vetenskaplig forskning i och om Bibeln under den förutsättningen, att Bibeln verkligen är Guds ord och inte blott människoord, samt att meddela bibelundervisning på olika nivåer, i första hand åt studerande (särskilt lärarkandidater och teologie studerande), åt ungdomsledare och andra som har uppgifter i Kristi kyrka. "

Stiftelsen Biblicum beslöt den 4/7 1969 att kalla Seth Erlandsson som föreståndare och forskare i Biblicum från och med sommaren 1970. Den 22 maj 1970 blev Erlandsson teol. dr. i Gamla testamentets exegetik vid Uppsala universitet och från och med 1 juni 1970 tillträdde han sin tjänst i Biblicum. Tillsammans med dr Hedegård sökte han bygga upp ett teologiskt bibliotek och arbeta fram teologiska handböcker. Sedan 1969 har Biblicum anordnat kortare bibelkurser, främst på somrarna, och sedan 1971 har flera bibliska skrifter utgivits av Biblicum.

Den 3 okt. 1971 avled dr Hedegård. Till ny ledamot i styrelsen och vice ordförande efter Hedegård invaldes Erlandsson vid sammanträdet den 16 okt. 1971 (§ 37). Innan Hedegård dog beslöt han och »Förbundet för Biblisk Tro» att donera tidskriften »För Biblisk Tro» till Stiftelsen Biblicum och att Erlandsson skulle vara dess redaktör och ansvarige utgivare. I enlighet med Hedegårds önskan ändrades namnet på tidskriften fr.o.m. 1972 till »Biblicum - tidskrift för biblisk tro och forskning».

Den 13 dec. 1971 lyckades styrelsen förvärva en fastighet i universitetsbibliotekets närhet som institutionsbyggnad. Den 1 mars 1972 tillträdde denna fastighet och den 14 okt. 1972 invigdes den officiellt av Stiftelsen Biblicums ordförande som bibelforskningsinstitutet Biblicum. Genom sin begynnande bibelforskning och sina föreläsningar rönt Biblicum stor uppskattning men kom också i konflikt inte bara med den svenska folkkyrkans teologi och bibelsyn utan också med grupper inom svenska kyrkan, som ansågs vara bibel- och bekännelseförogn. Genom att Biblicum lärde att Bibeln var Guds ofelbara ord i alla stycken, måste bl.a. biskop Giertz bibelsyn avvisas. Klyftan till svenska kyrkans ledning och dess bibelsyn blev uppenbar genom Biblicums bok »Det står skrivet» (1971).

Frågan om en rätt nådemedelsförvaltning aktualiserades ofta i Biblicums sammanhang. Vid Biblicums första bibelkurs i Gamla Hjelmseyd sommaren 1969 höll styrelseledamoten, kyrkoherde Lars Engquist, ett föredrag över ämnet »Vad skall jag predika?». Därvid sade han bl.a.:

"I Uppsala klagar studenterna högljutt över hur illa det predikas i den stad där så många unga människor tillbringar en viktig del av sitt liv och verkligen behöver klara besked och ordentlig föda för sina själar för att kunna överleva. - - - Till alla studenter i Uppsala som fortfarande älskar sanningen vill jag ge rådet: Slut er samman och kalla rätta lärare!! Det finns sådana i Uppsala... Far själva och sänd kamrater och vänner till Biblicum. Här skall vi göra allt för att ge kunskap om rätt lära och lära människor att skilja på andarna, på dem som leder i fördärvet och dem som leder till himlen." ³²

Detta råd togs på allvar. Den 18 okt. 1970 kallades dr Erlandsson och dr Hedegård av en grupp studenter att, vid sidan om sitt arbete i Biblicum, leda ett från svenska kyrkan fristående gudstjänstliv i Uppsala. Denna separation fick Stiftelsen Biblicums fulla stöd (se s. 37), medan däremot andra bekännelsestroga grupper protesterade. (Detta gudstjänstliv antog efter hand fastare former och resulterade i sept. 1973 i att S:t Matteus' evangelisk-lutherska församling bildades.)

Den 7 febr. 1973 lämnade Danell jämte två andra styrelseledamöter Stiftelsen Biblicum på grund av en schism inom Biblicums styrelse som gällde kyrkofrågan. Vid Biblicums sammanträde den 26/2 1973 invaldes teol. dr Ingemar Furberg som styrelseledamot sedan Furberg förklarat sig med Guds hjälp vilja hålla fast vid Bibeln som Guds inspirerade och alltigenom tillförlitliga ord och vid de lutherska bekännelseskrifterna som en rätt utläggning därav (§ 37).

Vid samma sammanträde valdes Seth Erlandsson till Stiftelsen Biblicums ordförande (§ 39). I okt. 1973 gästföreläste föreståndaren vid Wisconsinssynodens prästseminarium i Mequon, U.S.A. Siegbert Becker.

Under tid som gick fördjupade man sig alltmer i Bibelns lära om kyrkogemenskap. Man insåg att ett kvarblivande i folkkyrkan, en kyrka som genom sina officiella organ, biskop, präster och teologiska fakultet alltmer avvikit från Guds Ord, är oförenligt med Guds Ord, bl. a. Rom 16:17. Flera inom och i kretsen av Biblicum lämnar därför Svenska Kyrkan. 1973 är en helt fristående luthersk församling ett faktum i Uppsala. Under tid som går följer flera bekännelsestroga grupper i Sverige efter. 1974 konstitueras Lutherska Bekännelsekyrkan som ett gemensamt samfund för dessa fria evangelisk-lutherska församlingar.

³² FBT (= För Biblisk Tro) 4/69, s. 188 och 5/69, s. 203.